

Poznámka autorov internetovej stránky

Dielo Ľudovíta Štúra „Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí“ uverejňujeme v znení, ako bolo publikované v diele: ŠTÚR, Ľ.: Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí. Na vydanie pripravil H. Bartek. Turčiansky S. Martin, Kompas 1943, s. 3-125 s drobnými úpravami podľa dnešných pravopisných pravidiel. Obálku diela uvádzame v znení ako vyšla prvýkrát v roku 1846.

NÁREČJA SLOVENSKUO

ALEBO

POTREBA PÍSANJA V TOMTO NÁREČÍ

VISTAVENÁ

OD

LUDEVÍTA ŠTÚRA

V PREŠPORKU 1846

V tlačjarňi K. F. Wiganda

Michalovi Miloslavovi Hodžovi

a

Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi

synom Slovenska vyvoleným,

vrstovníkom a priateľom drahým,

na znak

srdečnej lásky a úcty

posväcuje

Ľudovít Štúr,
spisovateľ.

Dlho, ako viete, bratia, ležalo vo sne Slovenstvo, rodina naša, nepohnute, prirazené k zemi víchricou hroznou dávnych časov, i bolo — omráčené ňou — stratilo a opustilo samo seba. Pohlo sa síce v letiacich vekoch lecikedy tu i tam dačo pod šerom z víchrice tej na Slovenstvo rozsiatym, ale tie pohnutia, i samy súc malé i dotkynajúc sa hlboko zaspalých, nezdukali Slovenstvo, ale prebehli a stratili sa ako urobené kolá na vodách. V našich časoch pohnutia tieto stali sa i častejšie i silnejšie i navadilo mocnejšie na našich: Kto nevidí v nich znaky prebudzovania sa nášho k životu, toľké stolia od nás ďalekému? Strhávajú sa naši, bratia, i predrapujú si oči dlhým, hlbokým snom obtiahnuté a vyzerať začínajú na svet, na ktorom ešte svieti slnko Božie, bo svietievalo ono po celé tie časy sna nášho na ňom, ale neosvecovalo nás; stával svet tak, ako stával v dávnych vekoch, ale neukazovali sme sa my na ňom a svet zas nevidel nás. Ako dlhospiaci, keď preblesne očima a nanovo vidí svet, veselo sa ozve: tak vyletel aj z prs rodiny našej hlas, hlas potešenia, že sa zase zvitála so svetom, že sa zase nachádza pod slnkom Božím. Nesie sa hlas ten teraz po rodine našej, nesie sa po tých široko-ďaleko rozložených horách našich i odráža sa od jedných k druhým, a ako sa odráža, pribýva mu na plnosti a na sile: Kto by riekol, že neznamená mnoho hlas ten? Oddávna Vy, priatelia drahí, načúvate hlas tento, načúvajú ho aj iní, ale Vám vrazil sa do duše hlboko i Vy v hlbine duší svojich popadli ste význam jeho: Komuže, preto, inému ako Vám posvätiť písmo moje, v ktorom je, ako šípim, rozložený význam hlasu toho tak, ako i Vy si vykladáte a rozumiete ho. K Vám teda sa obracia písmo moje a bude, ako viem, dobre prijaté od Vás, a Vy i menami svojimi i ochotnosťou svojou pripravíte mu dobré prijatie aj u druhých krajanov našich, dodajúc ešte, čo by chýbalo k vysvetleniu a vyloženiu hlasu toho životného drahej rodiny našej.

Pred rokom v peknom lete, ako viete, bratia, zastali sme sa boli u drahého nášho Jozefa Miloslava v kraji, po Nitre nazvanom, tam v Hlbokom, v lone statočného tamojšieho ľudu nášho, kde po prácach denných na večerných chvíľach dohovárali sme sa o kroku tomto hovoriť k ľudu nášmu nielen v obecnom, ale aj v pospolitom a vyššom živote nárečím naším, milou našou slovenčinou. Pripustili sme si hlboko k srdcu kmeň náš a povýšenie jeho duchovné i rozvážovali všetky sem padajúce okolnosti; rozvážili sme pekné následky samostatného jeho duchovného rozviti a posúdili sme pilne aj ťažkosti kroku podobného. V pohnutí našom nad drahým kmeňom a ľuďom slovenským navštívili sme toho spevca tam, čo sa i duchom i postavou svojou pochodiť zdá tam z tých starých našich veľkých časov, bo tak je s nimi oboznámený, ako keby sám v nich bol žil a so synmi i správcami ich obcoval, tak ich rád vidí, ako keby sám bol veľkosť a slávu ich zažil a blesk ich i jeho osvietil, tak vznešene postavou svojou vyzera, ako keby sám jeden z mužov a hrdinov tých vekov bol, navštívili sme ho i prizreli sme sa zasmútenej tvári jeho nad časmi terajšími a bolestnému oku jeho nad Slovenstvom, odhodným a opusteným kmeňom svojim. Videli sme ho tam nad šumnou Blavou, obostretého horami vysokými v tichom údolí, ako pozerá na tie vrchy, či mu skoro vetry, čo sa do údolia z nich spúšťajú, donesú novinu radostnejšiu, novinu ožitia Slovákov? Vidiac ho, rozlúčili sme sa: Jozef Miloslav náš ostal tam pod svojou Bielou horou, v tom milom, priateľskom dome svojom, Ty, Michal Miloslav, poberal si sa k cisárskemu mestu a z neho potom ta do hluky Tatier a ja šiel som ta na tiché Považie k rodine drahej a onedlho potom nad Dunaj. Neostalo z ohľadu slovenčiny na ničom istom medzi nami, ale uzriekli sme sa, že ešte tú vec za rok rozvážime, myšlienky svoje pod ten čas si zveríme a potom sa uznesieme po roku. Mysleli sme, dopisovali sme si, prešiel rok, keď sme sa tam pod trónom matky Tatry, tam pod oltárom Tatier našich, Kriváňom, zastali a ako sme sa zvitáli, zvitáli sme sa s uznesením za slovenčinu, i podali sme si na to ruky. Nebolo treba viac o tom hovoru; bola vec rozvážená, pretrasená a teraz už prichádzame s ňou k rodákovi svojim, s radosťou a žiadosťou, aby premysliac vec, k nám pristúpili a raz už roztrhaniu slovenskému koniec urobiť nám pomáhali i pridružili sa k čisto slovenskému životu. Nesklame nás, ako

pevne veríme, očakávanie naše: už mnohí súkromne o kroku tomto uvedomení prirazili sa k nemu s celou dušou, ako zo znamenitejších bystroumný náš Kuzmány, obľúbený náš spevec Sam. Chalupka, vrúcny Guoth, ostrovtipný Fejérpataki, pracovitý a obetavý Kadavý a moc iných, druhí pôjdu za nimi, bo chcú život kmeňa nášho a prišiel i čas náš. Celá mládež slovenská prijala myšlienku túto so zápalom a mládež nesie so sebou budúcnosť života. Ešte slávny muž náš, Kollár, díva sa len pozďaleky na to, čo predsebaberieme, ale akože muž, čo celý svoj život na duchovnom zveľadku Slovákov pracoval a takrečeno len v tejto práci prežil život svoj, ako by ten nemusel dobre priať všetkému, čokoľvek k cieľu oznámenému smeruje? On, to iste vieme, čo aj nepôjde po ceste našej, nebude a byť nemôže proti nám.*

Radostné bolo to zvitanie a zrozumenie sa naše tam pod vysokými Tatrami, preleteli nám tam v krásnom Liptove dni pekné! V čerstvých, životaplných Tatrách nabrali sme pri uzrieknutí a zrozumení sa tomto našom novej vlahy životnej i pustili sa takrečeno do nového behu v živote našom. Tomuto nanovo sa rozživoteniu, tomuto dorozumeniu sa nášmu chcem tiež posvätením Vám môjho spisu položiť pamätník, ktorý nás vždy na tie dni upamätá, na tie dni pekné. Ale oddávam ním aj srdečnú úctu Tvojej, Michal Miloslav, hlbokej myslí a rozvažitosti, Tvojej, Jozef Miloslav, veľkej pracovitosti, náramnej pružnosti a obetavosti srdečnej, ustavičnej, bez nárokov. Nikdy si sa, Michal Miloslav, čo Ťa znám, neprenáhlil v krokoch svojich, ale robil si všetko, čos robil, po mnohostrannom rozsúdení a najpilnejšom povážení, takže teraz srdečné prihlásenie sa Tvoje k slovenčine je mi novým dôvodom i za pravdivosť kroku nášho i za to, že sa on podarí a k žiadanej jednote Slovákov privedie. Kto nezná pracovitosť ničím neunavenú, obetovavosť sebazapierajúcu Hurbanovu zo Slovákov, čo sa len trochu so životom naším oboznalí? Rozprávajú, povedajú o nej ústa všetkých našich, ale úctu k nej pred svetom preukázať, tuším, že sa svedčí mne, ktorý som i jej najdávnejším i jej najbližším svedkom. V plnom zápale a činnosti vídaval som Ťa ja už v prvom mládenskom kvete, tu na pamätnom poli našom bratislavskom, medzi úprimnými a oddanými synmi slovenskými, kde pracujúc i ja, často, ako vieš, nezrovnajúc sa v náhl'adoch pri prácach našich, ako vlny v zbehu prudkom sme sa od seba odrazili, ale zas z odrazenia nášho, vidiac, že na jedno bije, za jedným horí myseľ naša, sme si do náručia leteli a zas spojenými úmyslami ďalej sme sa poberali. Túto Tvoju pracovitosť preniesol si Ty z mládenstva do mužského veku, zo škôl do života, z prípravných namáhání do prísnych trudov, a tu, hľa, sa nám otvára so slovenčinou nová postać činnosti, na ktorej si teraz ako muž, ako znateľ života, ako pracovateľ prísny zastaneš. Mnoho od Teba úfa mladý život slovenský, i pracujme teda, nech pozná dačo i z našej usilovnosti i nech požehnáva dakedy prácu, uzrieknutie a zrozumenie sa naše. Ak sme dobre vyvolili, Boh nám bude pomáhať! —

* Písalo sa to z jara m. r.

Dlhé a dlhé stáročia prešli, čo my Slováci alebo žiadne alebo len chatrné a riedke dávali sme znaky života, ale — poďakovať Bohu — čas ten hľivenia národa nášho už prestáva a my vždy viac a viac preberáme sa i začíname schvátovať sa na krídla života duchovného. Nikdy ale ešte hnutie toto k životu nebilo tak do očí ako práve teraz v našom čase, ako sa o tom každý, kto naše národné, najnovšie usilovanie pilnejším okom pozoruje, ľahko presvedčiť môže, bo nikdy predtým toľko diel duchovných sa u nás nevydávalo, nikdy mužov slovenských a najmä mládež našu tak vrúcna láska k národnosti našej nerozpaľovala, nikdy predtým toľké túženie nášho ľudu po zoznámení sa so sebou i so svetom badať sa nedalo. Že teda čas tento pre nás je tak vážny, v ktorom nám nový život nastáva, treba bolo dokonale premyslieť, ako my a na ktorý spôsob do života tohoto sa pustiť máme, aby sa život náš podaril a tak, ako my ho vyviesť môžeme a máme, vyviedol. A tu pred všetkým iným muselo to do očí padnúť, že my doteraz nie v našom, ale v inom nárečí sme písali: Ako ale život náš v nárečí takom sa vydarí? Život náš my len úplne vystavíme a vystaviť môžeme v nárečí našom vlastnom, bo ono je nám najbližšie, ono je nám rečou najzrozumiteľnejšou, ono má k srdcu i myslí našej prístup najľahší a v ňom sú i myseľ i srdce naše najotvorenejšie, preto treba nám k tomuto nášmu nárečiu, keď život náš počíname, sa privinúť a v ňom sa duchovne rozvíjať, — Oj, stáročia a stáročia premlčali ste, Slováci, stáročia preleteli ponad Vás a nepodurkali Vás, ale preleteli ako vetry ponad skaly nečujné a Vy, rodáci, stáli ste ako zakliati, ale prišiel čas i Vám i švihol Vás prútom a Vy striasli ste sa, preblesli a ožili: Oj, akože, rodáci, budete slýchať veci, ktoré sa pod časom Vašej sto a storočnej nečujnosti na svete prihodili, ako dáte najavo radosť z prebrania sa svojho, ako sa ohlásite k svetu s tým, čo je uložené v lone Vašom, na ktorý spôsob zanôтите si piesne svoje bystré, piesne svoje vážne, ak nie v reči svojej milej, v reči, v ktorej bije srdce a v ktorej vyrazená je myseľ Vaša, v reči slovenskej? Oj, vitaj, vitaj, slovenčina naša, ty dcéra Slávy pekná, rovnoprávna, ale dávno utajená pred svetom! Vitaj nám sto ráz, ty verná družica Slováka, ktorá za roveň jeho Váhu hneď prudko trieľiš a udieraš silne ako on o veličizné skaliská i zalomcuješ srdcom, hneď sa nesieš bystro i ako keď Váh pohráva sa s kamenčekmi i pošumieva po nich, ľúbezne gagotáš, a hneď zas ideš ticho a vážne ako Váh náš v údoliach úzkych hľbočinami a plánami i ako on tam podunieva a oči naň hľadiaceho potichučky zaberá, ticho so sebou pojímaš i srdce ukolembáš: Oj, vitaj, vitaj, slovenčina naša!

Ľud teda náš slovenský, pre ktorý my hlavne pracujeme, mali sme pred očima pri urobení kroku tohoto, vezmúc jeho vlastné nárečie a nie dosiaľ užívanú spisovnú reč k písaniu kníh našich. Každý ale a to slušne od nás úplné vyloženie hlavných príčin, ktoré nás ku kroku tomuto pohli, očakávať bude, za dobré teda a potrebné sme uznali počet z toho, prečo sme sa na slovenčinu dali, pred obecenstvom naším zložiť, k čomu, ako každý po vyložení príčin našich pozná, dostatočné pohli nás dôvody.

Pred všetkým iným v tejto veci na kmeňovitosť (die Gliederung in Stämme, divisio in stirpes) národa nášho slovanského pozor obrátiť treba, ktorá na vyššom stupni a rozvitejšia u nás sa nachádza ako v ktoromkoľvek druhom národe, pre ktorú príčinu národ slovenský je, ako sa hovorí, kmeňovitý a na osobnosti sa rozchádzajúci. Kmeňovitosť táto je pri každom tom národe, kde sa nachádza, znamením veľkej sily duchovnej v ňom sa ukrývajúcej, živosti a čerstvej hýbavosti národa. Kde v ktorom národe kmene sa nachádzajú, musia byť tam rozličné spôsoby hovorenia jedného spoločného jazyka, ktoré rozličné spôsobmi nárečiami (dialectus, Mundart) nazývame, tým sa ukazujúce, že tá samá reč v rozličných rečných formách nielen čo do sklonenia, ale aj čo do zvukov a skladu slov sa hovorí, priezviská daktorých vecí a predmetov (objectum, Gegenstand) všelijaké sú, daktoré predmety často mnohonásobné v rozličných nárečiach názvy (denominatio, Benennung) majú, pomysly (cogitata, Gedanken) alebo čisto duchovné alebo predmetné, ktoré jednej časti národa

chýbajú, v druhej časti, u bratrancov jej, sa nachádzajú, slová sa na všelijaký spôsob jedno s druhým spájajú a potom aj rozlične s premeneným prízvukom (accentuatio, die Betonung) sa vyslovujú. Čím rozvitejšia, rozmanitejšia, bohatšia je reč daktorého národa, tým iste aj duch národa, ktorý si reč vytvoril, musí byť bohatšie obdarovaný, čerstvejší, živší a — ako my Slováci povedáme — strunovatejší a národ takým duchom obdarený sa aj v histórii pred inými národmi plodmi svojho ducha vyznačuje a krajšie od druhých poligotáva.

Zo starých národov bol takýto národ kmeňovitý hlavne národ grécky alebo inakšie nazvaný helénsky, ktorý hoci malý sa na hlavné tri kmene rozkladal, eolský, dórsky, a tretí od týchto dvoch najduchovnejší kmeň iónsky, ktorý bol najpeknejší výkvet z národného pňa gréckeho. Kto nevie o jeho veľkom pôsobení historickom, o jeho živosti, ktorou je utešene prebraný život grécky, o jeho plodoch ducha, z ktorých všetky po Grékoch nastupujúce národy načierali, učili sa, vzdelávali a ktoré až po dnešný deň v najvyššej u všetkých národov vážnosti stoja a slávu grécku v ligitaní zornici rovnom zadržujú. Žiaden neprevýšil národ grécky v poézii, z ktorej sa najmä ich živý, obrazotvorný (plenus phantasiae, phantasievoll), svieži duch poznať dáva, a keď dakto s peknou — ako stok tatranský čistou — skrúcaním a roztáčaním človeka nepokalenou, vnútorným pokojom ovievajúcou poéziou natešiť sa chce, dáva sa do poézie gréckej i s tou sa nateší.

Takú čistú, kvetistú, pokojne ako šuchot líp šumiacu, gréckej najpríbuznejšiu poéziu má aj národ náš slovanský a hlavne dva jeho kmene, maloruský a milý náš slovenský, kvetistú ako jeho lúky a stráne, vážnu ako tie nad Súľovom skaly, ihravú ako slovenské panny, a ticho, časom žiaľne duniacu ako jeho Váh v údoliach pod Starým Hradom a Strečnom. Bol národ grécky kmeňovitý, je národ slovanský kmeňovitý, okrem toho rečou a podstatou (essentia, Wesen) svojou národu gréckemu najbližší. Nemyslíme a nemôžeme to istiť, že by daktorý národ len pre kmeňovitosť svoju bol viacej duchovný a k poézii schopný, ale je to jedno s druhým: kde je kmeňovitosť, je vyššia duchovnosť a kde v národoch vyššiu duchovnosť, ducha čerstvotu a sviežosť nachádzame, vidíme, že sú národy kmeňovité. Pri národoch nízko stojacich, na ducha chudobných, mizerných, nepoetických nenachádzame nárečí, nenachádzame kmeňov. Turek, najďalej kde býva v Ázii, práve tak hovorí ako Turek európsky a tak je to aj s Mongolmi. No nepotrebujeme i tak ďaleko zachodiť, bo i bližšie máme na to príklady. V nárečiach gréckych, koľko ich len koľko bolo, vo všetkých sa písalo a plody všetkých nárečí boli jeden obecný poklad duchovného života gréckeho. Tak v eolskom nárečí písali Alcäus, Sapfo, Teognis, v dórskom Teokrit, Pindar, Kalimach atď., v iónskom Heziod, Hipokrat, a v atickom, ktoré bolo len viac vybrúsené, ale aj ošúchanejšie nárečie iónske, písali mnohí: Izokrat, Demostén, Tukydid, Xenofón atď. Homér písal v reči takej, ktorá ešte nebola sa ďaleko na nárečia rozrástla, alebo aby sme inakšie povedali, písal v nárečí, ktoré ešte od reči obecnej a tak aj od druhých nárečí nebolo tak ďaleko odrastnuté, lež im ešte veľmi blízke, pre tú príčinu mýlia sa tí, ktorí myslia, že on zo všetkých nárečí reč svoju zhabal a dovedna poskladal. Rimania nemali kmeňov, aspoň my nič o nich nevieme, ale aj život rímskeho národa je studený, prozaický a literatúra ich, v ktorej oni najviacej za Grékmi išli, je len tóna bohatej a vznešenej literatúry gréckej.

Kmeňovitosť teda národa je pekný, znamenitý úkaz pri samom národe, svedectvo dávajúci o vyššej jeho duchovnosti a duchovnej národa živosti, preto musí ona, kde sa nachádza, ako sa len najlepšie môže, zachovávať, ochraňovať a opatrne rozvíjať. Kde sa kmeňovitosť v národe nachádzala a svojím spôsobom sa rozvíjala, tam všade vidíme čerstvo kvitnúci, na spôsob zdravého, pekného stromu rozvitý život duchovný národa; keď teda náš národ slovanský pomedzi inými je nanajmä kmeňovitý, kmeňovitosť nášho národa, ak chceme k takému ho životu priviesť, akého korene sa v ňom nachádzajú a aký mu história sveta zaslúbila, musí nám hlboko na srdci ležať, mäkšie ten život žiadnym spôsobom neobsiahne a namiesto toho, aby bujne rozkvital, v daktorých svojich haluziach a na viacej

stranách svojho života zakrpatie, podobajúc sa tu i tam zeline, ktorá — stojac na zemi jej nepríhodnej — chápe sa síce, chápe k životu a zdá sa vstávať, ale pritom všetkom len predsa — ako my Slováci hovoríme — hlivie a živorí. Považujúc toto, srdečne žiadať musíme, aby sa národ náš slovanský tak rozvíjal, ako sa on sám rozrástol, t. j. aby sa rozvíjal kmeňovito, bo len tak bude život jeho samorastlý, nezakrpatený, nasilu nevyhnaný, ale podarený ako skutočne organický, a preto tá je naša najvrúcnejšia žiadosť, aby slovanské kmene vo vlastných nárečiach svoj duchovný život vystavili, teda kmene v nárečiach osobných písali, v nich, čo sú pred Bohom, svetom i Slovanstvom, ukázali.

Slovanských kmeňov a tak aj nárečí živých je jedenásť, a to k juhovýchodným Slovanom patria: 1) Veľkorusi, 2) Malorusi, 3) Bulhari, 4) Srbi, 5) Chorváti, 6) Slovinci, k severozápadným: 7) Poliaci, 8) Česi, 9) Hornolužičania, 10) Dolnolužičania a naposledok my 11) Slováci s naším vlastným slovenským nárečím.

Nemyslíme to, aby každý kmeň, hocaký malý a chatrný, vo vlastnom svojom nárečí písal, ale žiadame, aby každý kmeň, ktorý má dačo osobitného, duchovného, ktorého nárečie je ešte čisté, nepomútené, nepokazené, k písaniu spôsobilé, ktorý duchovne i materiálne svoju literatúru udržať vystačí, slovom aby každý taký kmeň nárečie svoje obrábal, v ňom plody ducha svojho vydával a pred tvár Slovanstva postavoval. Žiadosť táto je na osov každého a na osov Slovanstva. Slovanský život je rozložitý ako lipa na moc konárov, národ je jeden, ale jeden v rozmanitostiach, i nech teda je rozmanitosť táto, ale v jednote aj v duchovnom našom živote zjavná, nech duchovný náš život na základe našej prirodzenej životnosti, ktorá je národná kmeňovitosť, stojí, a tak bude život náležitý, na dobrých základoch postavený, bo sa nič, čo by vyrásť malo, neudusí a nič nezakrpatie. Čo by ale, ako sme riekli, okrem vykvitnúť nemalo a nemohlo, to nech k najbližšej haluzi prirastie, aby samo sa namáhajúc nevyschlo a rovne v daromnej namáhavosti tiež len ledabolo neživorilo. Tak teda dobre urobí kmeň bulharský, keď sa so srbským, dobre azda kmeň slovinský, keď sa s chorvátskym duchovným svojím životom zrastie, a ten kmeň v srbskom, tento zas v dalmatínsko-chorvátskom nárečí, ktoré je od chorvátskeho kmeňa za spisovné povýšené, plody svoje duchovné vydávať bude, okrem toho ani kmeň bulharský ani kmeň slovinský nezdajú sa mať dačo tak osobitného, k čomu by ony vlastné nárečie potrebovali, a ich nárečia sú, tamto starou bulharčinou a turečtinou a toto nemčinou nakvasené a preplnené, ošúchané a v plodivosti svojej zatarasené.*

Panovalo síce a panuje až do dnešného dňa medzi daktorými slovanskými učenými usilovanie, aby sa počet literatúr kmeňových slovanských ako len najviacej umenšil a tak aby k daktorým kmeňom iné kmene pristúpili a v ich nárečí diela spisovali a vydávali, ktoré umenšenie kmeňových literatúr slovanských kvôli takrečenej vzájomnosti (Wechselseitigkeit, nexus reciprocus) slovanskej sa stať a k pevnejšiemu sa spojeniu haluzí slovanských najmä tých, ktorým nebezpečenstvo od cudzoty hrozilo, poslúžiť malo. Nedávno ešte o národ náš mnohozaslúžilý a všetkej úcty hodný našinec vo svojom spisku „Vzájemnost we příkladech u čechoslowanů“ v Pešti vydanom na tento spôsob o veci pripomenutej píše: „Zůstaňme při tom počtu nářečí, který nám osudem již newyhnutelně dán jest, aniž je sami schwalně rozmnožujeme, ale raději kde možno umenšujeme.“ Našinec tento písal o vzájomnosti, a predsa sú tieto slová nevzájomné! Nemá sa umenšovať, rušiť a ničiť to, čo z národa samého slovanského a tak pekne vyrástlo, čo nikým sebevoľne nie je urobené, ale z hlbiny bohatého ducha slovanského pochodiace, čím národ náš slovanský, že je životaschopný, dokazuje! A všetko toto umenšenie a ničenie nárečí slovanských stať by sa malo pre tú príčinu, aby sa našinci menší počet nárečí ľahšie naučiť mohli a aby cudzincom naša literatúra prístupnejšia a ľahšia bola, lebo hovorí sa, že ako by potom cudzinci do literatúry slovanskej sa dávali a ju

* Porov. na konci diela „Prídavok“.

poznať si žiadali, keby toľký bol počet nárečí spisovných. My teda kvôli dakoľko dobrovoľníkom a leňochom, ktorým sa učiť ťaží, peknú rozmanitosť reči našej slovanskej hubiť, navnivoč uvádzať a rozkvet osobitných jednotlivých kmeňov pre takrečenú vzájomnosť zastavovať by sme mali? To nie je vzájomnosť, ale nevzájomnosť, to dobrý duch slovanský nikdy žiadať nemôže a nebude, a bez tejto opravdivej jednoty nikdy nebude medzi nami opravdivej vzájomnosti, ale pod jej zásterou námery sebecké, osoblivé a sebevoľné. —

A či je to pravda, že my preto píšeme, aby sme iným národom lahodili, im sa zaľúbili, slovom či my píšeme pre iných a nie radšej z nás a pre nás? Nikdy žiaden národ nepísal pre iných, ako ani jeden veľký umelec (artifex, Künstler) ani nebásnil, ani nemaľoval atď. pre druhých, ale vykonával svoje umelectvo preto, že musel, že ho k tomu vnútorná potreba, ktorú on premôcť nevládal, hnala, že chcel ideál, ktorý sa v jeho duši zjavil, spredmetniť (vergegenständlichen, objectiv machen) a na svetlo vystaviť. Tak ani národ nenamáha sa duchovne pre iných, ale vystavuje na svetlo to, čo sa v jeho duchu nachádza; čím sa zapálil, o tom spieva; čo o Bohu, svete namyslel, pre nás to rozpráva a rozpovedá. My teda Slovania tiež nebudeme len iným so životom naším duchovným posluhovať, ale budeme to, čím je duch náš zapálený, vyspevovať a o tom, ako sa na známosť všetkých vekov a národov podoprení na svet dívame, v duchovných plodoch našich rozprávať a všetkým, svojim i cudzím ohlasovať. Ak chce dakto z cudzincov obsah duchovného života nášho poznať, nech príde k nám, nech sa to tak učí, ako my mu to podávame, nech nás uzná v našom národnom živote! —

A tak toto nie je žiaden dôvod oproti rozmnoženiu spisovných slovanských nárečí, ale ani vzájomnosť iba zle zrozumená a čiastočná. Ako pekne hovorí Kollár, zvestovateľ vzájomnosti slovanskej, o vzťahu nárečí jedných k druhým, ako čistou vzájomnosťou dýchajú nasledujúce jeho slová, napísané v znamenitej jeho knižke o vzájomnosti na strane 6-tej: Jede Mundart soll neue Lebenskraft aus der andern schöpfen um sich zu verjüngen, zu bereichern und zu bilden, und nichts destoweniger die andern nicht antasten und sich auch nicht antasten lassen, sondern neben allen übrigen ein eigenes freies Gebieth zu behaupten fortfahren. Bei der Wechselseitigkeit bleiben alle Stämme und Mundarten unverrückt auf ihrem alten Platz stehen, befördern aber mit gegenseitigvereintem Wirken und Wetteifern die Blüthe der gemeinschaftlichen National-Literatur, t. j. „Každé nárečie má sa z druhého obživovať, aby omladlo, zbohatlo a sa vzdelalo, pritom ale nemá druhé ukrivdiť, ani sa ukrivdiť nedať, ale vedľa všetkých iných slobodné svoje pole zadržovať. Pri vzájomnosti (t. j. opravdivej) ostanú všetky kmene a nárečia nepohnute na svojich dávnych miestach a pri tom všetkom napomáhajú vzájomným pôsobením a spoločným sa predbehovaním rozkvit spoločnej literatúry národnej.“ Sú toto slová utešené, z duše vzájomnou láskou k Slovanom hlboko pohnutej vyliate, preda ale ten sám Kollár, ktorý sa tak krásne o vzájomnosti slovanskej vyjadril, vzájomnosť túto slovanskú nedobre určil (bestimmt hat, definivit) a na skutočný život nedobre obrátil, lebo v tej samej už pripomenutej knižke vzájomnosť slovanskú takto určuje: Die literarische Gegenseitigkeit ist die gemeinschaftliche Theilnahme aller Volkszweige an den geistigen Erzeugnissen ihrer Nation; ist wechselseitiges Kaufen, Lesen der in allen slawischen Dialekten herausgegeben Schriften oder Bücher, t. j. „Literárna vzájomnosť (medzi Slovanmi) je spoločný údel všetkých kmeňov v duchovných plodoch svojho národa; je vzájomné kupovanie a čítanie kníh a spisov vo všetkých slovanských nárečiach vydaných.“ A potom v tej samej knihe a aj v najnovšom svojom diele „Cestopise do Itálie“ vzájomnosť slovanskú len na štyri kmene obmedzuje a k nej len tieto štyri kmene so svojimi nárečiami pripúšťa. Nechceme my naskrze nášho Kollára obviňovať, alebo mu dačo z jeho veľmi mnohých o nás a Slovenstvo zásluh odberať, ale chceme to, čo on samý prvý vyslovil, ďalej rozvíjať, tam kde on ideu vzájomnosti slovanskej úzko a len zvonku (äusserlich) myslou poňal (aufgefasst hat, concepit), ju rozšíriť, doplniť a oduševniť, to, čo on smutnými

okolnosťami Slovanstva za toho času donútený o našej vzájomnosti povedal, pri veselšom už dačo Slovanov stave napraviť a objasniť. Ale vidno i tak, že určenie jeho vzájomnosti slovanskej a obmedzenie jej na štyri kmene so spisovnými ich nárečiami s tým, čo o tejto z jeho horúcej čistou láskou k Slovanstvu dosiaľ najzapálenejšej duše vytieklo, sa nezrovnáva, bo akože pri štyroch nárečiach všetky nárečia obstoja, ako sa pri štyroch iné neukrivdia, ako všetky na svojich miestach zostanú a sa vzájomne obohatia a omladnú, naposledok všetky k rozkvitu spoločnej slovanskej literatúry dopomáhať budú? Vidieť teda, že obmedzenie toto výlevu jeho srdca láskou slovanskou plnému sa protiví, že naho vyslovená myšlienka nepodala nám to, čo nám vylialo srdce, a že čistý jeho pocit vzájomnosti slovanskej na ďalšie jej rozvitie ukazuje, kde myšlienka práve to, čo z hlbokého citu vyšlo, vyslovené obsahovať bude. Sám teda Kollár žiadať musí ďalšie vzájomnosti rozvitie, aby ono jeho srdečnej túžbe sa vyrovnalo, ktorá je iste najšľachetnejšia a najspravodlivejšia. Kollár celú, úplnú pravdu cítil, ale ju v tom spôsobe, v tom obvode (Umfang), ako ju cítil, nevyslovil. Veľmi smutné ešte boli vtedy okolnosti Slovanov, keď rozžialený Kollár ich ku vzájomnosti napomínať počal, a preto chtiac ich od zlého ochrániť, radí a porúča on, aby sa viacej kmeňov v jednom literárnom nárečí spojilo a spojenými silami všetko to, čo im v duchovnom ich rozvití napriek stojí, na stranu odrútilo. Poctivá je myseľ Kollárova, ale teraz už ďakovať Bohu, hoci nie docela, ale predsa značne premenili sa časy, bo o veci, o ktorej predtým len pár učených myslelo, teraz stá a stá myslia a že sa národnosť v kmeňoch našich každý deň viac a viac budí, nové a nové dôkazy na svetlo prichodia. Vydáva sa vždy viac a viac medzi nami kníh, zakladajú sa knihovne, povstávajú nedel'né po obciach našich školy atď., čo všetko o tom svedčí, že život duchovný, ktorý sám je opravdivý život ľudský, medzi nami rastie a tým uvedomenie nás samých zo dňa na deň sa zväčšuje. Vedomie seba, národa ako národa, je národu i každému zámok bezpečný, o ktorý sa všetky naň sa rútiace návaly rozrazia a rozpraskajú, lebo národ sebavedomý je spojený duchom najsilnejšie, on sa znečiť a zašpiniť nedá, on si na bytosti (existentia) svojej a na poctivom staní medzi inými najviacej zakladá, lebo žije duchovne.

Po stoliatiach driemoty prebudili sa v našich časoch ako na hlas trúby archanjela aj kmene slovanské k duchovnému životu, a prebudili sa raz aj naši Slováci i prichodia k sebe ako národ, a preto zavolať môžeme hoci ešte mnoho a mnoho máme k pretrpeniu a k prevládaniu, po sto a sto rokoch alebo hlivenia alebo čiastočného života, hlasom radostným: Prestali sme nebezpečenstvo najväčšie! Oj, prišli aj naše časy! Prišiel aj náš vek! Ale keby sme v nebezpečenstvách žiadnej inej ohrady proti nim nemali len toto spojenie s kmeňom iným v spisovnom nárečí, to by nás iste pred nebezpečenstvom neochránilo, lebo je to spojenie ešte len viac vnútorné (externus, äusserlich), ako dolu nižšie o tom povieme. Spojenie pravdivé je v duchu, a najlepšia proti nebezpečenstvu ohrada je sila vlastná, ktorú my práve v kmeni našom slovenskom prebudiť chceme, prihovárajúc sa k nemu v jeho vlastnom nárečí, ktoré mu hovorí k srdcu a hovorí k mysli. Pre tieto dôvody myslíme, že ohraničenie vzájomnosti Kollárovej len na štyri kmene nie je viac na čase a že ho viacej netreba, ale určenie vzájomnosti medzi našimi kmeňmi tak vystavujeme a rozširujeme, ako ju on v srdci svojom hlboko pocítil, ale ju tak, ako sme už aj hore vyššie poznamenali, nevyslovil. —

Kollár určuje vzájomnosť slovanskú, ako už hore vyššie o tom reč bola, že ona je spoločný údel všetkých kmeňov v duchovných plodoch svojho národa a vzájomné kupovanie a čítanie kníh a spisov vo všetkých slovanských nárečiach vydaných; na to my ale vravíme, že táto vzájomnosť je ešte len povrchná, majúca, pravda, zárodok vzájomnosti opravdivej, lež pritom ešte nerozvitá, nezavřená. Každý kto dačo predsebaberie, kto si dačo zväží, ten to nerobí len preto, ak nie je dajaký ľahkomyselník alebo hráč s časom, aby niečo predsebabral, dačo si zväžil, ale aby to k potrebám svojim, tým alebo iným, obrátil, a tak kto si kupuje

dajaké knižky a číta napríklad históriu Grékov, nekupuje tie knižky a nečíta ich len preto, aby ich mal a prečítal, ale aby sa z tých kníh dačo podučil a v pripomenutej prípadnosti, aby život historický Grékov poznal a s ním sa podľa možnosti dobre oboznámil. Predsebabranie, teda kupovanie a čítanie knižiek je len prostriedok k dačomu vyššiemu, k vykonaniu čohosi, k oboznámeniu sa s dačím, bo duch, ktorý hýbe človeka len vtedy to, po čom túži, do svojej moci dostane a tým sa uspokojí. Keď by teda vzájomnosť u Slovákov bola len údel v duchovných plodoch svojho národa a tento by sa len kupovaním a čítaním kníh a spisov v druhých nárečiach slovanských vydaných ukazoval, to by ona na polovičke cesty stáť ostala a to, čo vykonať má, žiadnym spôsobom nevykonala, bo duch by na ten spôsob svoje dielo ešte nezavšíl a nenavrátil sa s tým, po čo vyšiel. Dostatočnú iste príčinu musí mať duch alebo jednotlivca (unius individui, eines Einzelnen) alebo kmeňa, pre ktorý on hranice kmeňovitého svojho oddelenia opúšťa, a táto nie je žiadna druhá, ako že sa on v tejto kmeňovitej odseknutosti nespokojným už cíti a na väčšie pole prejsť si žiada. V kmeňovej odseknutosti nespokojným sa on cíti preto, že ako duch kmeňový je on len jeden jediný úkaz (manifestatio, Offenbarung) ducha národa toho, ku ktorému jeho kmeň náleží, a tak v hraniciach svojho kmeňa on sa ešte nenachádza, preto teda z týchto úzkych hraníc, aby sám seba poznal, vychodí a sa na širšie pole, ktoré je jeho podlahou, prenáša. Najväčšia ducha úloha (problema, Aufgabe) je, aby sám seba poznal, s čím sa do našich časov zanepřázdnovala história ľudstva, lebo duch je podstata (substantia) všetkého, a len po úplnom seba poznaní môže založiť trón poznania všetkého na svete. Tak sa všetko v ňom zhŕkne a on ako kráľ nad všetkým duchovne panuje. Duch teda dajedného kmeňa z hraníc týchto na pole celého národa vystupujúci, horí za poznaním seba, aby sa vonkoncom so sebou oboznámený aj tak ukazoval, podľa toho pôsobil, pracoval, tak len príde k svojmu určeniu a práca jeho sa mu podarí. Na tento spôsob cieľ vzájomnosti našej je poznanie národa nášho, alebo poznanie ducha celého nášho národa, ktorého keď poznáme, budeme podľa tejto známosti žiť, aspoň tak sa žiť usilovať, budeme naozajstne svojskými. Rozumie sa, že toto poznanie nesmie byť len zvonku a zvrchu, nesmie len pri počte, postave, zemi a jej hraniciach národa nášho zostávať, slovom nemá byť len poznanie prirodzenosti a — aby som tak riekol — materiálnosti nášho národa, ktorú on alebo sám tvorí, alebo ktorá ho otáča, ale musí byť poznanie obsahu (Inhalt) života národa nášho a podstatných jeho foriem, v ktorých on žije a žiť môže ako národ tento.

Keď teda cieľ vzájomnosti našej je poznanie národa nášho, údel duchovný v plodoch jeho a tak kupovanie a čítanie kníh vo všetkých našich nárečiach vydaných je k tomu len cesta, teda prostriedok. Na tento spôsob Kollár keď činnosť pripomenutú za vzájomnosť pokladal, zaviazol pri prostriedku a nenaznačil cieľ, čo ale, ako sme už aj riekli, všade sa stáva, že sa odrazu jadro nevykľúje a človek hneď ho nevytlúpi. Ale zo vzájomnosti Kollárovej musela sa úplnejšia, vyššia vykľúvať, on teda aj teraz ostáva zvestovateľom jej prvým, nesmrteľným, a preto Kollárovi, hlave doteraz čo do Slovanstva medzi nami s hlbokoumným Šafárikom najbystrejšej, poctivosť a sláva! My teda vzájomnosť neberieme viac len povrchno, nenachádzame ju len pri prostriedku k nej vedúcom, ale berieme ju vo vyššom, opravdivom zmysle, a to v tom značení, v ktorom je ona cieľom. A tento cieľ Slovanov alebo vzájomnosť naša záleží v poznaní ducha národa nášho, a to ako sa tento duch v umení (in der Kunst, in arte), v spoločenských formách života Slovanov atď., atď. ukazuje a ako sa on tam ako duch slovenský ukazovať musí! Keď toto poznáme, poznáme samých seba a povedieme život taký, aký — ak žiť máme — viesť musíme. Každý národ v histórii sveta žil podľa ducha svojho a tak len aj vskutku žiť mohol, lebo inakšie nebol by sa vzchápал k životu samostatnému, a duchu vyššieho národa podľaňnúť by bol musel, v ktorej prípadnosti nebol by život vlastný vystavil a v histórii sveta ako národ osobný sa ukázal. Kto na nás Slovanov pozrie a pilnejšie nás považuje, ten veru pozná, že my v histórii sveta osobné položenie zaujímame a k životu zvláštnemu povolání sme, ku ktorému aby sme prišli, treba

nám poznať ducha národa nášho, poznať, v čom bude záležať tento život náš. Opravdivá vzájomnosť nám to ukazuje, vysvetľuje, teda k tejto vyššej vzájomnosti sa dostať a ju s celou dušou objasniť musíme, ak sa k životu opravdivému a k životu nášmu po stoliach hlásime. Tejto opravdivej vzájomnosti je tamtá predchádzajúca len prostriedok, a tak teda my sa nárečia slovanské učiť, knihy a spisy v druhých nárečiach spísané kupovať a čítať musíme, ale pri tomto len ostať nemôžeme, lež z kníh a spisov tých život náš slovanský, ako on na rozličných stranách vyzerá, musíme poznať a si osvojovať. Táto vzájomnosť ale nežiada, ako tá predošlá, odhadzovanie, zapierania, zanedbávanie alebo práve zatracovanie daktorých nárečí slovanských, ale naopak, každej určitej čiastke národa nášho všetko možné rozvitie praje, ktoré len v jeho osobnej duchovnej forme, t. j. jeho nárečí celkom sa stať môže, bo vo všetkých tých znamenitých úkazoch a formách všezivot slovanský na rozličný spôsob sa vystavuje a my teda chtiac dokonale poznať ducha národa nášho, všezivot náš, bez čoho — ako sme už povedali — neprídeme k životu vlastnému, všetky tie rozmanitosti na poli života nášho slovanského vykvitnuté poznať a v duchu našom stroviť musíme. Vzájomnosť slovanská je po hustých mračnách, nad slovanským svetom dlho a dlho sa rozprestierajúcich, nad svetom naším vykukajúce slnko, i ako toto všetko zahrieva a každú byľku k životu a rozkvitu privádza, tak aj slnko našej vzájomnosti všetkým poliam slovanským svieti i každého kvietka zveľatok a úplné rozkvitnutie na týchto poliach napomáha.

Rozvi sa, rozvi, ty veľké rozmanitými čačkami a kvietkami rukou veľkého hospodára vysiate pole slovanské, oj, rozvi sa vo svojej strakatej kráse, aby sa aj oko naše aj oko sveta s tebou natešilo a po dlhom suchu človek zas sa rozveselil a zaspieval k sláve tvojej a k sláve veľkého hospodára tvojho! Ale roztratíme, rozffkame sa, povedia daktorí, keď každý so svojím vystúpi, každý svojou cestou pôjde! Krátkozrakí! Oni nechápu vzájomnosť našu, ich nezahrieva jej slnko! Sama naša vzájomnosť to nedopúšťa, ona je proti tomu všemohúca. Ak nám je súdený život, ako pevne veríme, prijme sa pravá vzájomnosť medzi nami a v ten čas rozpľchnuť, rozffkať sa nemôžeme, lebo sme poznali podstatu života nášho a prichytili sa jej, a tak všetci budeme stáť na podstate jednej, budeme pri našej kmeňovitosti, predsa vždy nachádzať sa vo slovanskej všeobecnosti, budeme vo všetkých okolnostiach, každým časom Slovania.

Zasviet len, zasviet, slnko naše, a rozohrej srdcia ľudu nášho, aby zmäkli a spadla z nich tvrdá kôra kmeňovej samolúbosti, nadutosti a vypínavosti, i zapália sa oni potom láskou, ktorou dýchajú spevy naše a ktorou pošumievajú lípy sveta nášho od mora k moru. Povedajú mnohí, že je rozpadnutie sa národa nášho na kmene nešťastím pre Slovanov, pričom oni iba to veľké trpenie, ktoré sme v rozpadnutosti našej kmeňovej pri zoslabení sily obecnej podstúpili, považujú. My pripúšťame, že nám ťažko padlo to trpenie, ale ako každé zlé k dobrému poslúži, tak aj toto veľké trpenie naše nebolo nadarmo, ale poslúžilo nám a poslúži nám ešte len na budúce časy k nášmu dobrému. Z trpenia, čo z tohoto rozpadnutia pochodilo, naučili sme sa každé súženie pokojne znášať, čím sme stuhli, potom ale naučili sme sa s každým trpením, ktorého trpkosť sme zakúsili, ľútosť mať, čo nám k životu nášmu budúcemu, k takému, aký je Slovanom od Všemohúceho súdený, nevyhnutne bolo treba, a pri tom všetkom sila naša, ktorá by v nerozpadnutosti svojej bola sa do behu pustila a sa do našich časov už bezpochyby aspoň zväčša vysilila a vytrovila, zadržala sa v rozpadnutosti svojej, súc v najviacej kmeňoch pritlačená, ale nie udusená, čerstvo a bystro. A naiste to do povahy vziať treba, že kmene tie, ktorých sila kmeňová nebola utlačená, ale sa v živote osobnom kmeňov pri lepších ich okolnostiach rozvíť mohla, nepracovali nadarmo a — ako my Slováci hovoríme — vospust sveta, lež oni pracovali, keď sme my ešte duchovne driemali, oni ducha slovanského v pohybovaní zadržovali, a čo je hlavne do veci, pôsobenie jeho rozširovali a rozmnožovali. Pôsobili kmene tieto, Česi a Poliaci, ak na nás ostatných, svojich spoluplemenníkov, prebudzujúc nás pomaly z duchovnej driemoty a spriateľujúc životom

i dielami svojimi so životom vyšším, taktiež pôsobili oni, a najmä Česi, aj na históriu obecnú ľudskú a vydobývať nám začali aj na nej miesto. Sila tých kmeňov, pravda, v čiastočnom svojom namáhaní zo svojej čerstvosti, súc aj nasilu nalomená, upustila, ale ak sa ona nebude len v kmeňových medziach zdržať a pohybovať chcieť a ak od čerstvej ešte sily obecnej slovanskej, ktorá, pravda, len v čistom duchu slovanskom vrie, popchnúť sa dá, sila tá nalomená nanovo sa schytí a k veľkej činnosti omladne.

Natieklo síce pri živote odlúčenom daktorých kmeňov našich dosť kalužnice do života nášho slovanského a napadalo dosť z cudzoty trosiek, ale život slovanský to, ako pevne veríme, prečistí a preoseje. Aj to je pravda, že v kmeňovej našej rozpadnutosti viacej kmeňov nás odumrelo a do cudzieho národa sa prelialo, ale ako tam za tými žiaľime, tak nad počtom veľkým, čo ostali, sa tešíme, ktorý počet, ďakovať Bohu, je ešte tak veľký, že mnoho, náramne mnoho, a iste to, čo nás očakáva, vykonať môže. Keď by ale dakto na veľké naše trpenie nepozeral a na kmeňovitosť našu by sa žaloval, ten by vskutku nevedel, čo hovorí. Už hore vyššie sme povedali, že kmeňovitosť v národe je znakom bohato obdarovaného jeho ducha, jeho čerstvosti, živosti a tak tým samým znakom je ona aj v našom národe slovanskom. Že národ náš slovanský je na ducha bohatý, svedčí celý jeho doterajší život, celé jeho usilovanie a dosvedčujú aj Nemci, ktorí o nás napospol hovoria, že všetko ľahko chápeme a všetkému sa s veľkou ľahkosťou priučame. Dôkazy o tom, že náš národ je živý, máme tiež a hlavne v jeho bohatej naozaj krásnej poézii národnej, ktorá sa môže zvať kvetom všetkých iných poézií. Keby ale nebol národ náš kmeňovitý, nebol by tak na ducha bohatý a naopak, lebo je to, ako sme už aj hore vyššie spomenuli, jedno s druhým spojené. Ale taký pripomenutý žalobník, na kmeňovitosť našu si sťažujúci, mrmlal by nevedomky aj na ten úkaz, ktorý svetu slovanskému najviacej sľubuje, a ktorý sme my slnkom nad svetom naším slovanským po dlhom zatmení vychádzajúcim menovali, bo akože by bez kmeňovosti našej bola mohla povstať medzi nami zlatá vzájomnosť, ako stretnutie sa síl a úmyslov po dlhom sem a tam točení v jednom triedku, v jednom duchovnom ohnisku? Nikdy by jej bez kmeňovosti, nikdy nebolo bývalo, a tak nikdy by nebolo v Slovanstve sa vyjavilo to silné napätie myslí, to veľké pohnutie duchov, to osvieženie srdca po rodinách našich slovanských, ale muselo byť jedno a tak muselo byť aj druhé, všetko k nášmu dobrému! —

Hore vyššie sme už riekli, že Kollár náš vzájomnosť slovanskú na štyri kmene s ich spisovnými nárečiami obmedzil a tak len týmto štyrom právo stania a trvania na duchovnom poli slovanskom pripustil. Kollár to, ako sme hneď pripomenuli, urobil zo šľachetného srdca, z dobrého úmyslu a pripojili sa k jeho určeniu vzájomnosti a literatúr slovanských potom aj iní, takže už teraz prijímanie štyroch vyznačených literatúr slovanských, a to: ruskej, poľskej, českej a takzvanej ilýrskej, napospol do behu prišlo a ustalo sa začalo. Či je to ale pravda, že sa len štyri literatúry slovanské nachádzajú? Či sa toto učené určenie literatúr našich so samým životom zrovnáva a či je to nie len holé klamanie nás samých? Potom či toto určenie nevedie práve k tomu odporu, čo sa obsiahnuť malo a chcelo, najmä ku kmeňovej osoblivosti, nadutosti a vypínavosti? Holý blud a klam je to, že sa len štyri literatúry slovanské nachodia, bo kdeže zostala pri určení tomto literatúra srbská, kde lužických Srbov a kde naposledok naša literatúra slovenská, ktorej jeden jediný plod, diela nášho velebného Hollého vnútornou svojou cenou odvážia päťdesiat druhých veršami a veršičkami vysypaných knižiek a knižtičiek?

Je to teda pravda, že máme len štyri literatúry? Či s tým nešialime seba a neklameme svet? Alebo či tie literatúry nie sú slovanské? Či naša literatúra nie je tak slovanská ako druhá, ba moc ráz, keď na ducha a stavbu jej pozrieme, slovanskejšia? Zbadali sme, že najmä tí, ktorí až veľmi do svojich kmeňov sú zaľúbení a len v nich a pre ne žiť a pracovať chcú, určenie toto štyroch literatúr slovanských s radosťou pochytili a pri každej príležitosti vystavovali, ale veru už čas tomu klamú, tej prázdnej vypínavosti, tej nadutej nevšímavosti koniec urobiť, čas

myšlienku so životom zrovnať a zmieriť, čas všetko, čo Boh na poli slovanskom požehnal, prijať a za to mu, uznaním toho, srdečne sa poďakovať. O našom Hollom nikde, nikde zmienky, okrem čo sa dakedy o ňom u nás na Slovensku povedalo, nikde zmienky o veľkých zásluhách nebohého nášho Palkoviča, a predsa je Hollý hviezda prvej veľkosti na nebi poézie slovanskej a mužovia naši cítili, pracovali, do svojej staroby namáhali sa pre národ slovanský a bohabojne svoj život k dobrému nášho národa vynakladali, a ich ani nespomenú, a čo viac, sa im ani nepoďakujú, nevďační! Sem teda vedie tá vzájomnosť? To je láskavá, milosti plná matka slovanská, ku ktorej sa my synovsky držať máme? Opravdivé Slovanstvo je dobré, plné lásky, ono sa prizná ku všetkým svojim deťom, veľkým i malým, nádherným i chatrným, bohatým i chudobným, a to je jeho požehnanie, s ktorým vystupuje a vystúpiť musí pred svetom. Preč teda s každou v Slovanstve osoblivosťou, preč s nízkym len v kmeni svojom zaľúbením! Nemyslela to duša Kollárova, že by to ta viedlo a že by raz z neúplného určenia slovanskej vzájomnosti práve nevzájomnosť, samoľúbosť, sebevoľnosť povstať mohla; ale naša povinnosť je, keď následky toho vidíme, samé zlé s koreňom vytrhnúť a ďalšie jeho rozširovanie zamedziť, čo inakšie sa nestane, okrem keď vzájomnosť naša úplne sa určí a myšlienka vzájomnosti so skutočným životom sa zmieri a vyrovná. Nič nepomáha všetko formulovanie, nič všetka suchá teória, keď sa od života odtrhne, ba s ním práve do odporu postaví. Myšlienka a život ako všade v živote slovanskom, tak aj tuto musia byť zmierené a vyrovnané.

Pripomenuté určenie vzájomnosti slovanskej a obmedzenie jej len na štyri literatúry vzalo si za príklad, ako zo všetkého vidno, život grécky a štyri literatúry, v ktorých sa tento na poli čisto duchovnom ukazoval, ale to je veľký blud, je číre, holé nasledovanie, v ktorom samotvornosti a tvornosti tej, ktorá by životu nášmu slovanskému prislúchala, vonkoncom niet. Život grécky bol v štyroch týchto literatúrach dokonale vystavený, v ktorých kmene vedľa seba rovnoprávne stáli, bo tri boli kmene grécke, z ktorých kmeň iónsky sa vo všeliteratúre gréckej v nárečí dvojakého spôsobu, jednom pôvodnejšom, plnohlasnejšom, druhom vybrúsenejšom, ale aj zbrúsenejšom, tak menovanom atickom, ukazuje. Každý život alebo každý obsah má, a keď chce skutočne byť a opravdivo sa rozvíjať, mať musí sebe patriacu formu, čo sa v živote gréckom aj tak stalo, bo tam kmene, ktoré sú obsahom života gréckeho, vystavili grécky svoj život vo formách osobných, v nárečiach vlastných, a tak toto aj u nás, ak chceme, aby sa život čistý, samotvorný, rozumie sa slovanský, v kmeňoch našich rozvíjal a pri viacej čiastkach ľudu nášho nezakrpatel a sa nezatarasil, byť musí. U nás ale nie sú tri alebo štyri kmene ako u Grékov, ale ich je jedenásť, lež my nežiadame, ako sme už aj hore vyššie povedali, jedenásť literatúr, nechceme, aby každý kmeň vo svojom nárečí písal, ale aby písal ten vo svojom nárečí, ktorá má dačo duchovného, osobného, slovanského, ktorého sily duchovné i materiálne k tomu vystačia, ktorý v nárečí sebe najbližšom nemohol by sa dobre vysloviť a diela v ňom písané ľud jeho dobre zažiť a spotrebovať. Toto žiadame a všetkým právom.

Život náš slovanský je v histórii docela od iných rozdielny, nový, svoj vlastný, v histórii ale pri novom rozvíí života, pri nových okolnostiach nikdy z predchádzajúceho života a okolností podobných, ale z nich samých, čo a ako jedno alebo druhé sa robí a riadiť má, súdiť sa musí, lebo sú okolnosti nové, akých so všetkými podrobnosťami ešte predtým nebolo. Toto história učí a je to docela rozumné. Čo sa stalo, mohlo sa len v tých istých, v akých bolo, okolnostiach stať: Alexander V., ten pekný hrdina, mohol len v tom čase byť Alexandrom V-ym, tým krásnym nad svetom sa ligotajúcim mládencom, v ktorom žil; reformácia mohla tiež len v tom čase, v ktorom sa zjavila, na svet vystúpiť. Prečo napríklad teraz nepovstávajú viacej mníšske, rytierske rády atď., atď. a trvá ešte kresťanstvo, sú ešte neveriaci? Prešli povstaniu ich príhodné okolnosti, a preto nemôžu povstať viacej. Prečo tiež nepovstala prv vzájomnosť slovanská, a nachádzali sa predsa tie samé kmene slovanské aj

predtým, ktoré sa teraz nachádzajú? V živote teda ľudstva vystupujúce úkazy musia sa naveky s tým samým životom a so všetkými okolnosťami dobre schádzať, a to je blud daromný chcieť do života silou-mocou strčiť to, k čomu on sám základu, podstaty nedáva a čo okolnosti nežiadajú, daromná je to k tomu aj práca, lebo sa to nadržané nemá na čom zachytiť, nemá sa na čom rozložiť, preto sa aj v živote zadržat' nemôže. Často vidíme vystavovať ľudí plány a silne pracovať na ich vyvedení, a o pár časov nevidíme z ich plánov ničoho, okrem ak počúvame sťažovať si pôvodcov ich nad tým žalostne, že sa im plány ich nepodarili. Oni dávajú príčinu zlému, neschopnému, hluchému svetu, ale skutočne príčina je v nich samých, bo oni s neskutočnými alebo takrečeno s neživotnými myšlienkami do života docela inou cestou idúceho vpratať sa chceli, ale nepoznajú dobre potreby života, s ňou sa o život trepli, po čom ich myšlienky, tie len formálne plány sa rozpraskli. Takí ľudia padajú s myšlienkami kotrb svojich tak do života, ako čo my Slováci hovoríme: že takto prišiel ako by s duba spadol. Ani v prírode niet úkazov bez príhodných okolností, niet búrky bez pár a iného k tomu potrebného. Preto sa vždy na to pozor dávať musí, keď s dačím pred svet vystupujeme, či je to životu treba, či mu je to teraz príhodné, či to bude preň. —

Vidno teda zo všetkého, že aj národ náš musí mať sebe príhodné formy a spôsoby života, a takéto budú tie, do ktorých sa on sám rozkládol, v ktorých sa život jeho rozložil. Skutočná, životná myšlienka pre národ náš je myšlienka vzájomnosti slovanskej, ktorú Kollár náš vyslovil, a z toho vidno jeho génia, bo vyslovil to, za čím celý svet slovanský temno túžil, čo národu nášmu najviac bolo treba a čo bolo teraz na čase. Skutočnosť a životnosť tejto myšlienky dokazuje to, že sa ona v živote našom tak prijíma a zápalom srdcia i mysle naše naplňuje. Skutočná je naozaj myšlienka vzájomnosti, ale neskutočné, neživotné, životu odporné je obmedzenie jej na štyri literatúry a tak ako by len na štyri kmene, bo štyri kmene nie sú obsahom celým národa nášho, a tak ani štyri literatúry príhodnou jeho formou, v ktorých sa celý čistoduchovný slovanský život neukazuje a ukazovať nemôže. Štyri literatúry to sú formulky v daktorých knižkách a časopisoch sa nachádzajúce, to je nie život; i preč so suchými, mŕtvymi teóriami, preč s formulkami, kde je život inakší, a to čerstvý, kde on iné pohľadáva. Preč teda s menovaním štyroch literatúr, kde ich je viac a kde ich viac k rozvítiu celého života nášho byť musí!! —

Ale pohliadnime aj na to, či sa toto menovanie štyroch literatúr zrovnáva s celým ich obsahom a či tu tiež myšlienka životu, formulovanie skutočnosti napriek nestojí? Naše plody duchovné literárne napríklad volajú sa literatúrou českou: Je to pravda? Docela nie! Tie plody duchovné literárne, ktoré sme my Slováci dosiaľ vyviedli, ako napríklad Kollárova Slávy dcéra, Šafárikove Starožitnosti slovanske atď., atď., nemohli, smelo istiť môžeme, v našich časoch nikde inde v tom spôsobe, v akom sa ukázali, v tom duchu, v akom sa spísali, vystúpiť, okrem u nás Slovákov, bo v Tatrách, najstaršom a prvotnom bytovisku všetkých Slovanov, zrodila sa a najmocnejšie, najdúžejšie sa pocítila, hoc by aj druhí, ale omylné si to osobovali, vzájomnosť slovanská, a len v Tatrách, tejto najdávnejšej hradbe Slovanstva, ako ich Mickiewicz volá, sa zrodiť a k povedomiu dozrievať mohla. Niet tu miesta, príčiny zjaviska tohoto a prečo ono práve u Slovákov povstalo, vypočítovať, daktoré z nich už Kollár v spise svojom o vzájomnosti vyložil, vyloženie iných my na druhý čas a na druhé miesto odkladáme. Týmto ale nehovoríme, že by rovne veľkého spevca (Dichter, poeta), ako je Kollár, inde u iných kmeňových bratancov našich sa nenachádzalo alebo povstať nemohlo, ani to neistíme, že by rovne učenej hlavy, ako je Šafárik, u iných našich príbuzných nebolo a sa nevyvíčilo, ale to povedáme a smelo istíme, že sa ten zápal (Begeisterung, enthusiasmus), to veľké zaľúbenie sa do tohoto predmetu, o ktorý v piesni Kollárovej a diele Šafárikovom ide, to prítúlenie Slovanstva k srdcu najvrúcnejšou láskou, to rovnaké súdenie o všetkých našich kmeňoch bez všetkej výmienky, to rovnaké považovanie, horenie za všetkým, čo sa ktoréhokol'vek z nich týka, to srdce všetkým prajné, slovom to zamorenie sa do Slovanstva so

zabudnutím seba, čo sa u Kollára najjasnejšie ukazuje, nemohlo sa nikde inde tak zjaviť ako u nás, ako u Slovákov. A tieto naskrze slovenské diela, ktoré sú výtvorom nášho, v istom zvláštnom stave sa nachádzajúceho ducha, menujú sa — literatúrou českou! Či Čechovi bolo možné v týchto časoch, po svojom dlhom historickom kmeňovom živote, kde kmeňovitosť hlboké korene pustila a mocne zatvrdla, takého diela stvoriť? Nemyslíme! Lež nadhodí dakto, iste, — keď ale bolo možné, prečože oni tie diela nestvorili? Povedá sa síce, že na mene nič nezáleží a že napríklad u Nemcov diela Sasov, Bavorov atď. sa len dielami nemeckými zovú, a sú diela Sasov, Bavorov atď. načo ale — a to po pravde — sa odpovie, že meno je podstatné a rozličné meno ukrýva aj rozličný obsah, a ukrývať musí, inakšie by ani rozličné meno nepovstalo, ani povstať nemohlo. Meno je forma a keď stratí túto formu, bude aj iný obsah, a tak druhá vec. To sa rozumie, že meno podľa nášho určenia musí byť pochop (Begriff, conceptus), t. j. musí podstatu samú zahŕňať, alebo inými slovami, musí vyjadrovať a v sebe obsahovať to, čím je vec to, čo je, lebo inakšie bude len meno povrchné, a také sa len na predmet prílepuje, z neho sa nerozvíja, a tak ho ani nemení. Či ty budeš volať dakoho Janom, Mišom, tým sa v ňom ani mak nepremenilo a on ostáva ten samý, ale nadaj mu do hlupákov, vychváľ ho ako múdreho, tak ale že on to skutočne zasluhuje, alebo inými slovami, že v prvej prípadnosti jeho duch je chudobný, veľmi mizerný, v druhej bohatý, pekne obdarovaný, tu tvoje menovanie sa jeho vnútornosti dotýka, forma sa s obsahom zrovnáva a pod rozličnými formami sa aj všelijaký obsah ukrýva. Daromné sú to reči o jednoplatnosti (Gleichgultigkeit) formy, bo inakšie všetko by bolo jedno, či by si dakoho hlupákom alebo múdrom nazval, a jemu by to tiež jedno byť muselo, ale až sa dakým iným cíti, ako ho ty voláš, tu pri zlom poctení na teba naskočí, pri dobrom menovaní, ak nič ti nepovie, je neúprimný, márnomyseľný alebo len jednoplatný, mlčanlivý. Tak i my sme Slováci a Slováci byť musíme, preto ale aj naše mysle, naše diela sú slovenské, bo inakšie neboli by naše, t. j. od nás by nepochádzali a tak druhého obsahu by byť museli. Keď ale od nás pochádzajú, majú sa aj tak menovať, aké sú, a potom bude meno ich pravdivé. Čo sa Nemcov týka, to je pravda, že diela Sasov i Bavorov sú nemecké, ale u Nemcov kmeňovitosť sa nerozvila, nerozvil sa teda ani život ich kmeňový čistoduchovný, lež len samá všeobecnosť navrchu ostala, a preto aj smiešne by bolo diela od Sasov, Bavorov pochádzajúce saskými, bavorskými menovať, bo ony sú len nemecké. Potom tiež menovanie „nemecký“ je všeobecné, nie je čiastočné, český ale v národe našom je len meno čiastočné, jedného kmeňa, pre ktorú príčinu diela jedného kmeňa sa mu ako čiastočnému podriaďiť nemôžu. Aj my máme také všeobecné meno a to je *slovanské* a tomuto sa všetky naše mysle i diela podriaďiť majú, bo ono je všeobecnosťou a pravdou našou. Keby sme neboli Slovania, inakšie by boli i mysle i diela naše, ale sme, teda dajme mu všetko a prinesme mu všetko na obeť ako dietky vdáčné, bo sme od neho všetko to, čo máme v ľudstve osobného, dostali. Ani týmito kmeňmi by sme neboli bez Slovanstva, a tak ani kmene nie sú zo seba a pre seba, ale sú z vyššieho, musia teda aj za to vyššie stáť a ho za pravdu svoju uznávať. Tak aj náš kmeňový život musí byť slovanský, musí slúžiť životu slovanskému, inakšie sa od svojej pravdy odtrhne, preto ale bude život biedny, zakrpatený a dlho neobstojí. U nás nič vyššieho byť, nič za vyššie nad Slovanstvo uznávať sa nesmie, a k nemu tak všade sa obracať máme, nie ale ku kmeňom tým spôsobom, ako by oni boli celosťou, všeobecnosťou, i kto z kmeňov našich sa chce ako taká všeobecnosť nadhodiť, druhých kmeňov oči len k sebe ako k sebe obrátiť, ten má námery čiastočné a osoblivé. Všetci sme rovní v sláve! Ak dakto viacej urobil, dobre, urobil si, čo bola povinnosť tvoja, za čo ti iní budú vdáční, ak dakto menej, usiluj sa, abys urobil viacej, všetko to bude pre rodinu spoločnú, národnú a ľudskú. Iste v kmeni našom musíme byť Slovania, v národe našom ľudia: to je slávne, požehnané, to je vysoké určenie naše slovanské!

Obsahom svojím teda, ako sme videli, diela naše nie sú české, ale sú nie docela české ani svojou formou, t. j. rečou, v ktorej sú písané. Keď pohliadneme do kníh našich doteraz od

evanjelikov a. v., ktorí s Čechmi spoločný jazyk v knihách užívali, nájdeme, že v nich i slovenské naše formy i slovenské slová sú užívané, a presvedčíme sa, že aj v tomto ohľade knihy naše od českých odstupujú, v ktorých ani vlastné formy ani slová nenachádzame. Vieme dobre z posudkov českých o našich knihách, ako sa Česi nad našimi formami a slovami zastavovali, ako im prebývanie v literárnej svojej reči popriať nechceli a nám ich vždy naspäť vracali. Škultéty vo svojich básňach užil dakoľko slovenských slov, českému súdu sa básne ľúbili, ale slová slovenské sa z užívania literárneho vyobcovat' kázali. A toto je urobené v básňach, kde slovo daktoré tak názorne (anschaulich) myšlienku maľuje a ju tak predstavuje, že sa žiadnym iným slovom dosadiť nedá.* Česi nemali ohľad na Slovákov, ani na ich bohaté a určité nárečie, ani na to, že Slováci ich knihy v rozličnom docela nárečí čítali, a keď sami Slováci nárečie české vpletaním vlastných slov do spisov svojich si obľahčiť, alebo české formy svojimi určitými formami podoplňovať chceli, mali im to Česi za zlé. Prízvuk (die Betonung) slovenský bol v knihách našich u Čechov vždy chybný a nám samým za chybu pokladaný, a predsa je tento prízvuk u nás docela pravdivý, od českého veľmi odchodný. Všetko toto pripomenuté dokazuje, že knihy od nás Slovákov písané neboli ani formou svojou docela české, lež z väčšej polovice české, a menšej slovenské, práve ale preto ani jedno ani druhé, daj akási zmiešanina, v ktorej sa duch slovenský úplne, tak ako by treba bolo, nevyslovuje a nevyráža. Aby sa táto zmiešanina, ktorá ani jednému ani druhému nepatrí, ktorá nemá žiadneho istého a významného rázu (charakter) prebrala a knihy naše obsahu slovenského i slovenskú úplnú formu mali, obsah teda a forma sa docela vyrovnali, treba myšlienky naše aj v ich vlastnej forme, v tej, v ktorej ony u nás povstávajú, do ktorej sa v duchu našom obliekajú, predstaviť, tak iste aj myšlienky naše úplnejšie, významnejšie, dôraznejšie budú, k duchu kmeňa nášho slovenského mocnejšie prehovorí a diela naše aj formou svojou, slovom, budú diela slovenské.

Za našich časov, ako Kollár vo svojej vzájomnosti hovorí, nie je dost' byť tým alebo tým kmeňovcom, ale sa vyhľadáva byť Slovanom, nie je dost' len to, alebo iné kmeňové nárečie znat', ale vyhľadáva sa znat', nie len ako Kollár vo svojom spise hovorí, tie alebo tie nárečia, ale napospol reč slovanskú, ktorá je vo všetkých nárečiach našich rozložená, bo akože inakšie budeš Slovanom, čo je hlavné pri vzájomnosti, bez známosti reči slovanskej? Keď budeš znat' len daktoré nárečie, bude to známost' len kúskovitá, neúplná a ty nebudeš naskrze vedieť to, čo je k pravdivosti života nášho nevyhnutne potrebné. Ale akože si nadobudneš známosti tej bez poznania nášho bohatého**, jaderného, plnozvučného, čistého

* V prácach zo Slovenska do českých časopisov posielaných sa vlastné slovenské slová na čisté české, často aj s preinačením významu zamieňali. Stalo sa to aj spisovateľovi tejto rozpravy. V „dumkách večerných“ básňach, ktoré on do Květov, časopisu českého posielal, v texte skladateľovom sa raz táto zmena stala. V texte stálo:

*Slýchal sem písně a slýchal pověsti,
Chroptící hlasy to stařiny mroucí,
Hlasy, jenž časem srdce rozbolestí
Jako volání ze lodi tonoucí,*

A v Květoch sa takto premenilo:

*Slýchal sem písně a slýchal pověsti,
Chroptící hlasy to stařeny mroucí;*

Čo za náprava! U nás Slovákov ako aj u Rusov znamená starina starožitnosť (das Alterthum), vek dávny, u Čechov značí stařena starú babu, a táto nepoetická postava stratila sa sem ako náprava v básni, aby len slovenské Čechom nedost' známe slovo vystalo.

** Veľkú túto bohatosť nárečia nášho ukáže a na jasné svetlo vystaví slovník slovenský, ktorý práve teraz jeden zo slovenských rodákov našich k vydaniu pripravuje a ako pripraví, priam na svetlo vydá. Pevne veríme, že sa tam mnohým otvorí oči a že sa s počudovaním prizerať budú tomu dosiaľ zanedbanému nárečiu, o ktorom oni to, čo uvidia, nikdy nemysleli, domáci i cudzí!

slovenského nárečia, ktoré — ako svojím časom na svojom mieste dokážeme — je oveľa od druhých nárečí slovanských zachovanejšie, nárečie ktoré ako Tatry sú striedkom Slovanstva, tak je striedkom nárečí slovanských, ktoré je priechodom od východných k západným a v ktorom ako v klbku sú svite nitky jednoty všetkých nárečí slovanských. Pod týmto ale čistým, neporúchaným plnozvučným, všetky nárečia slovanské spájajúcim, v striedku nášho sveta hovoreným a najstaršie meno Slovanov* najčistejšie zachovávajúcím nárečím našim slovenským zachoval sa aj duch slovenský alebo slovanský vo svojej čistote a sviežosti, alebo aby som lepšie sa vyjadril, zachovali sa spolu duch i nárečie v pokojných, údolistých Tatrách našich, na zemi medzi Dunajom a Tatrami, v prvotných týchto a najstarších, najdávnejších sedaliskách Slovanov na zemi európskej. Duch tento a nárečie naše sú jedno, i kto ich chceš jedno od druhého odtrhnúť, trháš objatie, v ktorom sa ti duch náš ukazuje a pokojne, milostne ako dobrý mládenec z náručia vrstovnice usmieva. Záleží nám teda a záležať musí aj všetkým našim pravým kmeňovcom na tom, aby sme my vo vlastnom, našom nárečí písali, a to, čím sme nadchnutí a naplnení, verne, ako to myslíme a cítime, s tou samou vrúcnosťou, s tou samou túžobnosťou predstavili a rozpovedali. Aj toto teda ako aj známosť nášho nárečia ako podstatného pri známosti reči slovanskej mocne a neodolateľne nás k tomu ponúka, aby sme, keď nechceme sami seba zaprieť, keď chceme svedomito a verne svetu nášmu slúžiť, písali v nárečí našom peknom, v nárečí našom slovenskom. —

Veľmi by sme si tiež priali, aby tie kmene a kmenky, ktoré vo svojich nárečiach písať nemôžu, aspoň s osnovou gramatickou i s pokladom slov svojich nárečí, vydajúc k tomu cieľu úplné gramatiky a slovníky, nás zoznámili a rovne so svojej strany všereč slovanskú svojimi prídavkami obohatili a úplnú jej známosť možnú urobili. Mickiewicz vo svojich prednášaniach parížskych o literatúre slovanskej hovorí, že iné národy víťazoslávne, pamätné stĺpy a rozličné pomníky (Denkmal, monumentum) nastavali a na zemi, kde bývali, po sebe nechali, Slovania ale že nestavali takých po svojej zemi pomníkov, predsa ale že vykoval duch slovanský jeden taký pomník ozorný, a ten je vraj reč slovanská! Mickiewicz má docela pravdu! Žiadna reč na svete sa ani bohatosťou slov ani toľkorakou rozmanitosťou foriem svojich reči našej slovanskej nevyrovná, naša ale svätá povinnosť je vzorný tento pomník slovanský v celosti svojej zachovať, kde ešte vec možná, vyplniť, okrášliť, zaokrúhliť, nie zanedbávať alebo práve kaziť a sebevoľne rozhadzovať. Pomník musí byť vyplnený, celý, mocne zbitý, inakšie tratí svoju cenu a svedčí o ruke nespôsobnej, tento teda náš pomník rečný nemôžu len skladať daktoré kusy, t. j. daktoré nárečia naše, bo tak by bol pomník ešte neúplný, kúskovitý, ale v ňom musia byť zložené všetky nárečia naše, a tak len aj všetky kusy jeden k druhému dobre pristávať budú a dobre sa k jednej mocnej celkovitosti spoja. A preto žiadame, aby všetky výtvary rečné ducha nášho slovenského sa vystavili, život náš, čo bude z nich potrebovať, si vezme, bo naozaj náramná táto naša rečná bohatosť a veľká jej rozmanitosť nevystúpila z ducha na svet nadarmo! —

Zakričia tu, viem, daktorí, načo nám bude tá všelijaká zmiešanina, k čomu tá Slovanstvu poslúži? Ale kriky takéto pochádzať budú od ľudí, ktorí nikdy nehľadeli do tajomstva ducha, ale vždy len živorili na kôre zemskej. Viem, že mnohí tiež vykrikovať budú, kto sa tú všetku zmiešaninu naučí a kto bude mať vôľu naučiť sa ju, na čo my odpovedáme: Vzájomnosť, ktorá zmiešaninu túto na svetlo vyvolala, sama nám dá a musí dať prostriedky, aby ona do života sa dostala v ňom sa držala a životu osožila. Koľko nám už dosiaľ uľahčila vzájomnosť a koľko nám ešte v poznaní, skusovaní a osvojení si života nášho uľahčí! Už dosiaľ pretrhla mnohé hate medzi kmeňmi a nárečiami, ktoré rozličný spôsob písania týchto

* Nestor vo svojom letopise volá všetkých Slovanov Slovenmi a vyvodí zo slovenského jazyka, ktorý sa uňho výslovne jazyk slovenský menuje. My Slováci sme toto najstaršie a všeobecné naše meno verne zachovali. Ten istý Nestor vydáva zem dunajskú za najstaršiu vlasť Slovanov, o čom všetkom svojím časom a na svojom mieste obsérnejšie hovorí budeme.

nárečí bol medzi nimi a nárečiami našimi naváľal, čím sa nám poznanie druhých nárečí veľmi obľahčilo, ale stane sa časom — a ako myslíme nezadlho — ešte o moc a kde viacej. Už teraz povstávajú v zemiach slovanských a aj inde po Európe stolice slovanských nárečí, pri ktorých má už mládež príležitosť rozličné nárečia slovanské zavčasu sa naučiť a s doterajším životom slovanským bližšie sa zoznámiť, čo predtým nebolo, a naozaj tieto stolice budú sa kamdiaľ viacej množiť, zlepšovať a úžitok vždy väčší a väčší vydávať. Nemôže už byť aj dlho do vydania zrovnávajúcich slovanských gramatík a všetky nárečia zahrnujúcich, ich jedno vedľa druhého stavajúcich slovníkov, v ktorých budú nárečia naše na jeden prehľad usporiadané. Láska prikrýva všetko a láska môže všetko podľa slov evanjelia nášho, láska ale k životu nášmu kamdiaľ viac rastie a navidomoči každým dňom sa vzmäha. Mŕtvym duchom, pravda, ani to nespomôže, ale spomôže tým, čo sa neživia len samým chlebom, čo nechodia len po kôre zemskej a čo nevidia ďalej od kôry, ale ktorí sú živí duchom, ktorí sa dávajú mu viesť a prebývajú sa do hlbiny jeho! —

Pri tomto vyzdvihnutí slovenského nášho nárečia za reč spisovnú pozdvihnú kmeňovci naši, ako dobre vieme, hlas a budú volať počínanie naše rozdrobovaním, rozkúskovaním a aby nás o tom, že počínanie naše je nepravdivé, presvedčili, odvolávať sa budú na národy iné európske, nemecký, francúzsky, taliansky, španielsky, anglický, ktoré jeden spisovný jazyk majú, a týchto príklad nám vychvalovať a k nasledovaniu porúčať budú. Či je vyzdvihnutie nárečí našich na spisovné rozdrobovaním, o tom už sme hore vyššie hovorili, kde sme dokázali, že by ono len tak rozdrobovaním bolo, keby kmene naše tým jeden od druhého sa celkom odsekli, do tejto kmeňovej odsekutosti sa zamotali a v nej zotrvať chceli. My ale každému nášmu kmeňu sme radili a nakladali poznať duchovný náš život a ustavičnú brať v ňom účasť, čím sa sebestvo od nás vonkoncom odstrkuje. Odvolávanie sa v histórii na národy iné s tou námerou, aby sme ich v živote našom nasledovali, to isté, že sú v histórii rovnaké časy a okolnosti, čo sme my ale už hore vyššie vyvrátili, keď sme dokázali, že v histórii sú vždy nové a nové zjaviská, ktoré v príhodných okolnostiach povstávať môžu, a tak teda musia byť vždy nové a nové časy, nové a nové okolnosti. Odvolávanie sa teda na národy iné s tou námerou, aby sme my podľa ich spôsobu žili a sa podľa nich v živote našom spravovali, nič, docela nič neplatí a keď by stálo, ta by viesť muselo, aby čokoľvek u druhých národov vidíme, my sme tiež hneď to prijali a do života nášho uvádzali. Robia to daktoré národy, práve ale tým samým chudobu vlastného ducha a vlastného života ukazujú a sú opravdivými opicami iných národov. Takýto požitý, na národ nastrknutý život, že v národe základov nemá, nebude mať ani zveľadku, ale chytro skapať a zahynúť musí. Naša povinnosť je nie sa na druhých dívať a podľa nich život náš brúsiť, lež do vnútornosti života nášho sa dobyť, a tam vybadať, aké si on sám spôsoby pre seba vyrobil, a potom, keď sme to vybadali, podľa spôsobov tých život náš napravovať, usporiadať, rozvíjať. Pohliadnime ale na tie spomenuté národy a dajme pozor, či v nich naozaj spôsob života je ten samý, ktorý u nás, či sa ony od nášho docela nedelia. Keď ale to urobíme a dobre pozorovať budeme, nájdeme veľký rozdiel medzi ich a naším životom. Podstata života nášho slovanského je kmeňovitosť, čím sú spojené nárečia, v nich naproti je kmeňovitosť alebo docela bujná a ako taká do života naskrze odchodného, do inonárodného prechádzajúca, alebo je kmeňovitosť slabá, nerozvitá, v ich duchu nezakorenená, ktorá sa práve preto nie v nárečiach, ale len v rečných rozličnostiach, v rozličnorečiach ukazovať bude, ako to aj vskutku u spomenutých národov vidíme.

Národ germánsky nerozvil sa kmeňovito, ale od neho haluze alebo docela odpadli a tak svoj osobný život, nie kmeňovitý ale inonárodný, začali a viedli, alebo haluze na spoločnom pni, nemajúc vlahy k svojmu rozvitiu, zakrpateli. Germánsky národ nie je ten národ živý, čerstvý, k svetu obrátený, ako je národ náš slovanský, a preto sa živosť tá v kmeňoch ani ukázať nemohla. Nie germánske kmene, ale národy germánske sú

Škandinávci, Angličania, ku ktorým sa aj Nizozemci pripočítat' môžu. Ostatne reč nemecká delí sa na hornonemeckú a dolnonemeckú, a tá prvá zase na alemanský a longobardský spôsob hovoru, z ktorých prvý na západe, druhý na východe je v úžitku, druhá zase, t. j. dolnonemecká na frízsky v Hannoveri a Schleswigu užívaný, a na dolnosaský v Sasku a Prusku domáci hovorená spôsob. Pozorovať treba, že rozdiely tieto rečné sa na kmene neopierajú, bo kdeže bol alemanský kmeň nemecký? Vieme síce, že na konci markomanských vojen sa jedna čiastka germánskeho národa Alemanmi zvala, ale títo Alemáni nič neboli iné ako zmiešanina Švédov, Sasov a inakšie nazvaných nemeckých ľudí, ktorí medzi Mohanom, priekopami ohradenou hranicou rýnskou a Dunajom sa zdržovali. Takáto zmiešanina boli i Duringovia. Za nášho času sa toto tzv. alemanské rozličnorečie vo všelijakých krajinách hovorí, napr. vo Švajčiarsku, Alsasku, Švábsku, na hornom a dolnom Rýne, ktoré zeme sú dosť jedna od druhej rozmetané, čo sa dobre s tým zrovnáva, že Alemáni neboli jeden nemecký kmeň, ale že sa ich meno rozličným ľuďom nemeckého národa priliepovalo. Vieme tiež, že sa jedna čiastka národa nemeckého Longobardami zvala, ktorá pod kráľom svojím Alboinom r. 568 hornú a strednú Itáliu opanovala, ale Longobardi títo s malými výmienkami v Itálii zahynuli a do iných národov, menovite do talianskeho sa preliali, a predsa sa za našich časov v Bavorsku a v Rakúsoch užívané rozličnorečie longobardským zovie, odkiaľ vidno, že meno toto nie jeden kmeň nemecký, ale len jednu hrbu ľudu nemeckého, ktorá trochu inakšie po nemecky rozpráva, vyznamenáva a že ľudia toto rozličnorečie užívajúcí nie sami si meno dali, ale ľudia učení, chtiac tú hrbu rovného skoro rozličnorečia užívajúcú označiť.

Kmene slovanské sami si dali meno a toto až potiaľ siaha, pokiaľ sa kmeň ten nárečím tým hovoriaci rozprestiera. Slovinec je Slovinec v Uhorsku, Štajersku, Korutánsku, Srb je Srbom v Srbsku, Bosne, Hercegovine, Čiernej Hore atď. Tak je to ako u spomenutých Nemcov aj s druhými nemeckými rozličnorečiami. Frízske takzvané rozličnorečie hovorí sa v Hannoverku a v Schleswigu, dolnosaské v Sasku a v Prusku, žiaden ale Hannoverčan alebo Schleswičan nenazve seba Frízom, ale ani žiaden Prusák nemenuje sa Sasom, t. j. nepočíta sa k istému kmeňu, ale sa pokladá za úda a poddaného istej krajiny. Z tohoto teda jasno vidieť, že mená krajín prevládali mená nazdaných (der dafür gehaltenen) kmeňov, alebo — aby sme lepšie riekli — pretože v národe nemeckom podľa nášho zmyslu a za roveň nášmu slovanskému národu rozvitých kmeňov nebolo, priezviská krajín a krajíniek prišli do behu a do života, ktoré nie bližšie národné spojenie, ale spojenie v jednej obci pod spoločnou vládou vyznamenávajú. Pre tú príčinu sa aj to stáva, že ľud nemecký od jednej vlády k druhej prejdený tak ľahko predošlé svoje meno opúšťa a sa po premene vlády zemskej zaraz po krajine, po vláde, ku ktorej sa dostal, menuje. Tak napríklad terajšia tzv. provincia Saská v Prusku nedávno ešte patrila k vláde saskej a ľudia tam žijúci seba sami Sasmi volávali, teraz ale po dakol'ko rokoch od odtrhnutia toho kraja od Saska a jeho k Prusku pripojenia už všetci sa Prusmi nazývajú. Predmet tento, o ktorom, čo vieme, ešte nikto v učných dielach nerozprával, je veľmi dôležitý a iste by mnoho v histórii nemeckej vysvetlil, keby sa obšírnejšie rozobral. —

Medzi hornonemeckým a dolnonemeckým hlavným rozličnorečím nieto naskrze toho rozdielu, ktorý je medzi našimi slovanskými nárečiami, ako sa o tom pisateľ tohoto, ktorý i Hornonemcov i Dolnonemcov hovoriť počul, osobne presvedčil. Rakúšan nie je veľmi odchodný od Prusáka, a rozličnosti tieto nestoja v celkom rozličných reči formách, v rozličnom slov spojovaní, vo značnom počte odchodných slov ako u nás Slovanov medzi rozličnými našimi kmeňmi, ale záležia najviacej v prekrútení tej samej formy a v odchodnom slov výhovore. Ďaleko je odtiaľto rozmanitosť slovanská, kde kmene svoje vlastné nárečie a aj, čo veľmi do očí bije, svoju vlastnú históriu, akú-takú, majú. Preto, že národ germánsky ani je nie, ani nebol kmeňovito rozvitý, potom že uňho neukázali sa nárečia, ale len rozličnorečia, alebo radšej rečné rozličnosti, stalo sa a stať sa mohlo to, že sa všetci Nemci

v jednej spisovnej reči, ktorej základom je reč dolnosaská, spojili a túto jednu na reč kníh a písem vyzdvihli. Pri rozvitej kmeňovitosti nebolo by sa to stať mohlo! Vyzdvihnutie dolnosaskej reči na reč u Nemcov spisovnú, všeobecnú stalo sa preložením Písma svätého do reči tej spomenutej pod reformáciou, že sa ale to stalo a reč spomenutá od všetkých Nemcov za spisovnú sa prijala, muselo to mať istý, dokonalý základ, ktorý nie je žiaden iný, ako že Nemci na kmene sa nerozpadali a tak reč pri všetkých rozličnostiach rovná si ostala, bo bez tohoto základu ako by katolíci Nemci boli sa samým preložením Písma svätého k jednej spoločnej reči hlásili a pripojili, ktorí sa s latinskou Bibliou, takrečenu Vulgátou, uspokojujú a na tejto, s vylúčením prekladov Biblie do reči národných, dosť majú?

Ľudia krátkozrakí, čo sa do histórie nevmysleli, ale len zvrchu po nej pobehali, hovoria, pravda, že tým samým Písma svätého preložením jedna reč spisovná v Nemecku sa prijala a rozprestrela, docela na to nemysliac, že keby preloženie toto samojedinou príčinou povýšenia tejto reči za spisovnú a rozšírenia jej po Nemecku bolo bývalo, my Slovania tiež jednu reč spisovnú podľa toho by sme mať museli, lebo aj u nás tiež takýto príbeh sa stal ako u Nemcov, t. j. do reči takrečenej staroslovanskej je u nás tiež Písmo sväté preložené, s náboženstvom kresťanským všade takmer medzi všetkými kmeňmi rozšírené a predsa my, hoci toto je príbeh v histórii našej najväznejší, jednej spisovnej reči nemáme, ale sa ako v živote na viacej kmeňov tak v písaní na viacej nárečí rozchádzame. Prečože sa u nás nestalo to samé čo u Nemcov? Iný život, iné, celkom iné sú u nás spôsoby života a život náš ako predtým tak najmä budúce na ten spôsob vystupovať musí, ako to jeho podstava so sebou donáša. Dobré sa to stalo u Nemcov i pre nich samých i pre iných, že sa v jednej reči spojili, bo oni tohoto spojenia, tejto jednoty k životu svojmu viacej myslením ako činmi sa zaneprazdňujúcemu, slovom k životu svojmu myslivému potrebovali, aby vo vidieku poznania i vedenia to, čo pre nich a pre ľudstvo napospol vyrobiť a nachystať potrebné bolo, tým ľahšie nachystali a všetko svoje pracovanie ducha vždy na jednej tabuli pred očima mali a potom aj druhí k ich prácam ľahko sa dostali. Touto jednotou reči nebolo tam nikomu násilie urobené, bo — ako sme už povedali — nachádzajú sa tam rozličnosti rečné, ale nie nárečia, u nás ale ako v kmeňoch rozvitých prihodiť by sa to muselo.

Hlavná vec v tomto ohľade je to, že život náš nebude, nesmie a nemôže byť životom nemeckým, tým len myslivým, rozvážujúcim, máločinným, ale v živote našom musí sa spojiť oboje, i myseľ i čin, skadiaľ vykvitne život náš. K tomuto životu my nepotrebujeme tej jednoty, akú potrebovali Nemci, ktorá — ako sme riekli — v jednej spisovnej reči záleží. Z pripomenutého, myslím, mnohý sa presvedčí, že život náš celkom inou cestou ako Nemcov pôjde a v odchodnom od týchto spôsobe vystupovať bude, presvedčí sa tiež, ako myslím, každý o tom, že len tí u nás na život Nemcov ukazovať a odvolávať sa budú, ktorí všetko v jedno miešajú a motajú, celkom iný obsah na tú samú formu nastrkujú, bo ani jedno ani druhé nerozumejú, jedno ako druhé, život ako život považujú, a pritom ani jedného ani druhého podstavy a obsahu neznajú. Nadhodí sa ale, ako u Nemcov tie rozličné mená, napríklad Sasov, Frankov, Alemanov, Gótov atď., atď., povstať mohli, keď tam kmeňov podľa nášho zmyslu sa nenachádza, a stadiaľ zavierať sa bude, že predsa mená tieto na kmene ukazovať musia, ale mylne. Rozličné tieto mená všelijaké svojstvá ľudí nemeckých, spôsob života, odev atď., atď. vyznamenávajú, od rozličných sedalísk, kde tí alebo druhí nemeckí ľudia bývali a sedeli, pochádzajú, rozličné ale kmene neoznačujú alebo s rozličnými nárečiami na jedno nevychodia. Tak napríklad Sasi sa nazvali od ich zbroje *sax* nazvanej, taktiež aj Frankovia od zbroje, ktorú oni užívali a ktorá u nich *framja* sa menovala. U Slovanov je sila takýchto mien od rozličných svojstiev ľudí našich, ich sedalísk atď. pochádzajúcich, napríklad: Poločania, Smoľania, Dregoviči, Turovci, Suselci, Radimiči, Viatiči, Bužania, Veliňania, Norevľania, Drevľani, Poľania, Severani, Uličiči, Diadoši, Kolpiani, Zaporozci, Lutiči, Vilci, atď., atď., ktoré predsa žiadne kmene, okrem isté kopy

nášho ľudu tam alebo inde sediace, tej alebo inakšej povahy, nevyznamenávajú. I to je pravda, že viacej kmeňových mien z takýchto priezvisk, svojstvávajúcich, počiatok vzalo a do behu prišlo, ale mená tieto neskôr na oddiely, osobným nárečím hovoriace, prepadli, iné naproti tomu, ktoré menami kmeňovými neostali, sa stratili, skadiaľ tiež jasno sa vidí, že len kmene v živote slovanskom dostali značenie. —

V národe francúzskom nieto tiež žiadnych kmeňov a tak ani mien kmeňových. Tam sú tiež priezviská krajov a provincií a ľudia sa nie po kmeňoch, ale po rozličných miestach a krajoch, v ktorých bývajú, rozličnými menami zovú; napríklad ľudia z departementu Seiny, Marny, Ardenov atď. a predtým z provincie Isle de France, Orléans, Gascogne atď. Od počiatku vlastnej francúzskej obce vystupuje provincia Isle de France, v ktorej leží Paríž, vždy napredku; ona dala základ celej francúzskej obci, bo jej grófi ako najmocnejší z tejto provincie všetky druhé grófstva i s grófmi ich podmanili a svojej vláde podvrhli. Takýmto prvým mohutným jej grófom bol po vystrčení Karolingov z Francie Odo, gróf parížsky, ktorý dielo pripomenuté začal a iní ho po ňom dokonali. Ako vláda občianska z pripomenutej provincie sa po celej Francii rozšírila a všetko si podmanila, tak aj reč v tejto provincii užívaná rozprestrela sa po Francii a za jedinú reč spisovnú sa vzala a prijala. Reč stúpala jedným krokom s vládou. Pre tú príčinu, že táto provincia a menovite slávne jej mesto Paríž nad všetky druhé sa vyvýšilo a tam duchovné spojenie života národa francúzskeho počiatok vzalo i stadiaľ sa po celej zemi rozšírilo, život duchovný francúzsky sa do tohoto mesta, z ktorého vyšiel, zamoril, v ňom striedok svoj našiel, bo všetko v iných provinciách bolo len jeho nasledovanie, ohlas bitia tohoto srdca Francie. Preto môžeme riecť, že Francúzi prežili svoju históriu v tomto meste, jeho história je história Francie. Za našich časov tiež je v meste tomto i čo do vlády, čo do vied, i čo do umenia atď. všetko nahromadené, skopené; provincie iné z tohoto mesta sa občiansky riadia, od neho všetko prijímajú. Týmto zliatím života francúzskeho v jednom meste stal sa ale život tohoto národa jednotvárnym, bez všetkej rozmanitosti jedným kolieskom sa pohybujúci. Ale stiahnutie toto života francúzskeho do jedného mesta, rozšírenie reči jeho po celej Francii nebolo by sa na žiaden spôsob prihodiť mohlo, keby už od prvoti v živote galskom rozmanitosti sa boli nachádzali a nárečia s kmeňmi rozličnými v národe tom boli bývali. Mali síce Galovia, ako z Caesara vieme, rozličné priezviská, ale tie boli len miestne, nie kmeňové. Nebolo u Galov kmeňov, nebolo tam ani živej, čerstvej národnej poézie. A pre tento nedostatok rozmanitosti, pre nedostatok kmeňov mohlo sa i jedno nárečie za hlavné a samoplatné vyzdvihnúť a duchovného života francúzskeho truhlou zmluvy stať. Kto by chcel život a národ slovanský s francúzskym porovnávať a naň sa u nás odvolávať? Iste nikto iný, iba človek povrchný, krátkozraký. Koľko je u nás kmeňov a koľká proti tomu rozmanitosť života? V národe rímskom, ako iste vieme, nebolo žiadnych kmeňov a táto nekmeňovitosť národu rímskemu celý svoj život náramnou prácou zaneprázdnenému a životu jeho ustavičným týmto namáhaním a pracovaním v próze zotrúvajúcejmu veľmi dobre svedčí. U Rimanov bola jedna reč v živote pospolitom užívaná, prerobená, vyokrúhlená, druhá obecná, podstata predošlej, neokrôchanejšia. Z tejto obecnej reči s primiešaním mnohého z tamtej vyokrúhlenej a z námelu cudzích rečí, najmä z germánskej, zrodila sa terajšia reč talianska, z tejto zase rozličnosť toskánska alebo radšej florentínska spismi slávneho Dante Alighieriho a spismi Petrarcovým a Boccacciiovými v 13. a 14. storočí ustálila sa a vyzdvihla za reč spisovnú taliansku, ktorá je aj v našich časoch v úžitku. Ako dakedy u starých Rimanov panovala v pospolitom živote reč jedna, tak sa to stalo aj u Talianov a ani sa inakšie stať nemohlo. Z ľudu jednu reč obecnú užívané pod námelom z rečí druhých národov nemohli vyrásť kmene, ale sa alebo celkom iné národy vytvoriť museli, alebo len musel ostať národ jeden pomiešaný, ktorého teda reč sa tiež na rozličné nárečia rozrásť nemohla, ale jednou rečou tam viacej tu menej pomiešanou, tam tak, inde inakšie vyslovovanou sa stala. Nazývajú síce napospol nárečia tieto ako janovské,

padovské, bolonské nárečiami, ale docela chybne. Kde sú kmene, pýtame sa, keď ich voláte nárečiami? Janovského, padovského atď. kmeňa niet, bo to sú mestá a rozličnorečia tieto nie od kmeňov, ale od miest mená svoje dostali. Rozličnorečia sú toto, nie nárečia, bo by inakšie reč jedna za všeobecnú spisovnú nebola mohla prijatá bývať a život všetkých obhnúť. —

V Španielsku je tiež jedna reč spisovná, a to, že Nová Kastília a hlavné jej mesto Madrid stali sa striedkom života španielskeho, reč kastílska. Dlhú držali starú Ibériu Rimania, pod ktorých panovaním sila pánov a osadníkov rímskych do zeme tejto sa presťahovala, až na počiatku 5. storočia navalilo sa do zeme moc ľudu nemeckého, ako: Alánov, Švédov, Vandalov a Gótov, ktorí zem Ibérsku pod panovania rímskeho vydrapili a sami v nej vlastné kráľovstvá pozakladali. Aláni umiestňovali sa v tej zemi, ktorú my Portugalskou voláme, Švédi na strane polnočozápadnej, Vandali na poludní, Góti v striedku zeme a na východnej jej strane. Vandali ale nemali dlhú tu pokoja i nezadlho vyrojili sa do blízkej Afriky, ostali teda len iné spomenuté germánske plemená. Z reči rímskej, bo Rimania ako osadníci vo veľkom počte, ako sme pripomenuli, v zemi bývali, a z reči nemeckej prisťahovalcov germánskych zrodila sa terajšia reč španielska, tak ale, že reč rímska ako ľudu vzdelanejšieho reč nemeckú, od ľudu ešte surového hovorenú, prevládala. Vtrúsili sa do tejto reči bez všetkej pochyby aj slová kantabrické z reči Iberov a arabské z jazyka Maurov, ale očividnej premeny v nej neurobili. Čo sme o talianskej zmiešanine povedali, to samé aj o tejto motanine platí. Zo zmiešaných národov kmene a zo spletených rečí nárečia povstať nemohli, ako to jasne vidno pri národoch románskych, kde reč rímska je základná a iné reči viacej-menej prikmotrené. To sú opravdivé reči a nie nárečia, ako sú aj napríklad francúzsky, španielsky, taliansky národ osobitné národy. Volajú sa síce rozličnorečia španielske nárečiami, ale celkom nepravdivo. Limozínsky, galský, kastílsky hovorenia spôsob je rozličnorečie, ako to aj ich meno miestne a nie kmeňové ukazuje. —

Anglická reč je najväčšia na svete motanina. Povstala ona z reči starobritskej, rímskej, francúzskej a všelijakých rečí a rozličnorečí germánskych: anglosaskej, normanskej s prevládaním germánčiny. Na tento spôsob tam tiež nárečia sa zrodiť nemohli, ale sa zrodila reč jedna zbalamutená a táto je aj v spisoch v zemi Anglickej v úžitku. Navrhne sa síce, že u nás Slovanov preto jedna reč spisovná sa nezakorenila, lebo náš národ slovanský, ako anglický, francúzsky, španielsky, neprišiel pod jednu vládu, ale sa pod rozličnými vládami rozkúskoval, my ale ďalej pôjdeme a opýtame sa: Prečože národ slovanský sám dobrovoľne viacej vlád a kráľovstiev medzi sebou utvoril, prečo sa on v jednej vláde nespojil? Nespojil sa v jednej vláde, ale na viacej kráľovstiev sa rozpadol pre tú príčinu, že bol a je kmeňovitý, a preto viacej vlád utvoril a rozličné prijal spisovné jazyky, keď by ale v národe pod rozličnými vládami stojacom aj rozličné spisovné reči vystúpiť museli, prečože u Nemcov a Talianov pod všelijakými vládami rozdelených jeden jediný spisovný jazyk do behu prišiel? Tak, hľa, nie rozličné vlády, ale rozličné kmene sú naozajstná príčina všelijakých spisovných rečí, ktoré v jednom národe sa zakorenili. — Kmeňovitosti tejto u Slovanov mnohovýznamnej mohol slávny náš Šafárik vo svojich Starožitnostiach za dobrý dôvod užiť starobylosti nášho národa, bo istotne okolnosť táto na veľkú jeho starožitnosť ukazuje. —

Pozorlivým teda okom po národoch v histórii pred nami stojacich pohliadnuc, nemôžeme sa naskrze čo do reči spisovnej na národy tieto odvolávať, bo videli sme, že je tam docela od národa nášho rozličné rozvitie a že tam rozličné sú od našich okolností, čo sa tam stalo potrebné, nám to netreba, a práve preto nejde to u nás do života. — Odvolávanie sa teda z ohľadu spôsobu nášho života na národy pripomenuté ukazuje len toho, kto to robí, neznámosť a nevedomosť a neprináša tiež žiadneho úžitku ani národu, ani tomu, kto by život jedného národa na druhého formu rád nastrknúť, bo život ide a pôjde cestou svojou a kriek jedného alebo aj mnohých ho nezastaví, ani druhú stranu neobrátí.

Stala sa tiež u nás rozmanitá a v živote našom, ako sme už hore vyššie pripomenuli,

najväznejšia príhoda, preklad Písma svätého do reči takrečenej staroslovanskej a rozšírenie jeho v reči tejto s náboženstvom kresťanským po zemiach a rodoch našich, a predsa táto tak vznešená, tak znamenitá príhoda podobná tej u Nemcov pripomenutej, rovne veľkej, nebola v stave ako Nemcov tak slovanské naše kmene v jednom spisovnom jazyku zjednotiť a vo vonkajšej forme jednu jedinú literatúru utvoriť. Náš slávny, spanilomyselný krajan, Pavol Jozef Šafárik, hovorí sám v mnohovážnom svojom diele *Geschichte der slawischen sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Ofen 1825, v § 6. na str. 59 o príhode tejto takto: „Hviezda nového duchovného života vyšla nad Slovanmi v Srbsku, Bosne, Bulharsku, Panónii a Morave, keď Cyril a Metod v ich vlastnej reči začali im čítať sv. omšu. Reč dvoch týchto bratov, ktorú oni pri preklade svätých Písem užívali, prišla do toho stavu, aby ako neskôr v Itálii toskánska a v Nemecku hornosaská, spisovnou rečou slovanskou sa stala a tak aspoň duchovnú jednotu medzi roztrhanými článkami tak ďaleko rozšíreného národa spôsobila: keď zrazu pretržky medzi východnou a západnou cirkvou vec docela prekrútili a peknú nádej zmarili.“ On sám teda považuje túto príhodu za tak znamenitú, že by spojenie Slovanov v jednom spisovnom jazyku bola mohla uskutočniť, a predsa to neurobila, nie sú ale tomu vina, ako náš Šafárik sa nazdáva, roztržky medzi východnou a západnou cirkvou, bo tak by aspoň kmene slovanské k východnej cirkvi sa priznávajúce, medzi ktorými táto roztržka žiadne rozdzvenie neurobila, bola znamenitá tá príhoda v jednom spisovnom jazyku spojila a jednotu túto, keď by opravdivým ohniskom jednoty bola bývala, až do našich časov zadržala, ale my, tomuto v cirkevnej staroslovanskej reči spojeniu napriek, za našich časov vidíme, že nepanuje medzi tými kmeňmi jeden spisovný jazyk, ale že Rusi vo svojom, Srbi vo svojom a Chorváti, ktorí z nich k východnej cirkvi patria, tiež len vo svojom nárečí knihy spisujú, a viacej sa sotva k reči staroslovanskej vrátia. Prečo teda títo v literatúre svojej pri reči staroslovanskej neostali, prečo sa oni od nej odtiahli a k svojim nárečiam sklonili?

Rozstúpeniu sa Slovanov a prijatiu nárečí svojich za spisovné nebola teda vina táto rozličnosť cirkvi, ale ich kmeňovitosti a stadiaľ pochádzajúca nemožnosť v jednom nárečí, ktorého formy už im neboli živé, ktorého slová im už boli z veľkej čiastky viacej-menej nezrozumiteľné, ktorého okres už im bol úzky a duch celý nedomáci, duchovne sa rozviť a život duchovný v tomto nárečí vysloviť a vystaviť.

Ruský cár Alexander už povedal o staroslovanskej reči, doteraz ešte pri bohoslužbách božích a menovite pri sv. omši vo východnej cirkvi užíwanej, že ľud ruský je pri obradoch staroslovanskou rečou konaných skoro takým poslucháčom ako ľud v západnej cirkvi pri obradoch (ceremónia) latinských, t. j. že ju málo čo lepšie rozumie ako ľud obecný v cirkvi západnej reč latinskú, i akože teda mohol sa ľud ruský, srbský atď. v tejto reči staroslovanskej, jemu už len málo známej, duchovne rozviť? Pre túto nemožnosť duchovného rozviti v reči staroslovanskej sklonili sa kmene slovanské aj tie, ktoré k východnej cirkvi patria, k svojim nárečiam a začali sa rozvíjať i rozvíjajú sa v nárečiach vlastných, a tak len aj vskutku sa rozviť môžu. Boli kmene tieto, pravda, čo staroslovanskú reč v kostole svojom užívajú, spojené aj v literatúre jednou rečou a to staroslovanskou písanej, ale dokiaľ? Dotiaľ, kým duch u nich málo čo viacej robil, ako hľivel, kým on nebol k činnosti prebudený, ale len podriemaval. Čo za znamenité plody duchovné vyviedli Rusi, Srbi atď. v reči staroslovanskej? Vonkoncom nič znamenitého! Písané sú, pravda, dajedny nábožné, obradné knihy v tejto reči u Rusov a aj u iných Slovanov, ktoré samojediné ešte sa v reči tej najlepšie písať mohli, bo boli obsahu nábožného, akého boli aj knihy sväté do reči staroslovanskej preložené, ale pri všetkej svojej nábožnosti sú knihy tieto na obsah chudobné, a riečiť sa môže, že ešte len nerozvité púčiky ducha staroslovanského. Sama kronika Nestorova, hoci pre nás z celého starožitného veku slovanského z ohľadu historického najpamätnejšia a takrečeno nám svätá, je najlepší toho dôkaz, ako v tejto nedomácej reči duch ruský len sťažka sa pohyboval, a tak ako by bol mal a ako by aj sám bezpochyby bol chcel, sa vysloviť nemohol. Ukazuje to

v Nestorovej kronike suchý prednášania spôsob, výpovede takrečeno sekané, predmety tým spôsobom vypravované, že vidieť, ako im ešte dačo chybí, nejde vypravovanie jeho slobodne, netečie jedno z druhého, ale sa zdá viacej nasilu zlepené. Dlho sa duch ruský s touto jemu nepríhodnou formou pasoval, až naostatok, keď do sily prišiel, ju ako ťarchu ovažujúcu odhodil, i vzchopil sa do letu a letel prestrúc krídla vlastné v nárečí národnom. Ako všade, tak aj tu ukázal Peter I. um svoj velikánsky, on pristrojil duchu ruskému tieto krídla, bo on národné nárečie za reč spisovnú ruskú vyzdvihol. Bola pritom, pravda, na počiatku všelijaká motanina, bo do spisovného národného nárečia miešali sa slová staroslovanské, poľské atď., pravopis sa klátil a mnohí kričali proti tomuto nazdanému odsväteniu doterajšieho pospolitého jazyka i proti povýšeniu doteraz len nízkeho, chudého nárečia, ale všetko to duch k životu opravdivému prebudený prevládal a vyrovnal. Potom len, keď národné nárečie za reč spisovnú bolo povýšené, prišiel a prísť mohol Lomonosov, Karamzin a iní v duchovnom ruskom živote bohateri (heroes). — Tak to bolo aj u Srbov. Srbi tiež, keď vyšli z duchovnej nečinnosti, hlásili sa k životu nárečím národným a v tomto vystúpili: Vuk Karadžič, Milutinovič atď. Ľutuje Šafárik, že staroslovančina neostala rečou všeobecnou, my ale sa z toho radujeme, bo keby ona rečou spisovnou bola ostala, duch slovanský bol by hlivieť musel a k životu sa nevzchopil, toto ale byť nemohlo, nemohla teda ani staroslovančina stať sa pospolitou rečou spisovnou u Slovanov.

Ako len u Rusov staroslovančina v literatúre sa stratila, hneď na to v ruskej literatúre ukazujú sa znamenité spisy, akých sa predtým nikdy neukázalo, a duch ruský čerstvo sa pohybuje, alebo inými slovami, keď národ ruský k životu čerstvému sa prebudil, odriekol sa staroslovančiny. — Čo staroslovančina bola Rusom, Srbom, to samé skoro bola nám Slovákom čeština. Ona tiež prišla k nám so svätými knihami a došla pospolného práva v kostoloch našich, i bola nám dostatočná, pokiaľ sme my sami málo viac čo robili, ako hliveli, keď ale sme sa naozaj k životu prebudili, teraz ju zo spisov našich vytvárame, bo by duchu nášmu raz už k životu prebudenému len na ťarchu bola. Duch slovenský tiež len na svojich krídlach do letu sa pustiť môže, a tieto sú jeho vlastné nárečie, ktoré mu za čas panujúcej u nás češtiny a to síce s jej pomocou podrástli, teraz už odrástli a k letu sa zatrepotali! —

Čo sme robili za čas panovania češtiny u nás? To, čo nehliavelo, písalo najviac knihy náboženské, knihy toho obsahu, akého obsahu knihy sme my od Čechov a s nimi reč ich odstali. Už aj sami Česi nám na oči vyhadzovali, že vydávame len najviacej kázne a rozličné knihy homiletické: dobré, potrebné, požehnané boli a sú knihy tieto, ale chytíme sa aj do iného, budeme aj veci iné vyspevovať, budeme vypravovať všeličo, to ale, bratia českí, ktorí ste aj druhé veci vyhľadávali od nás, vyspievame a vypravíme, vyspievať a vypraviť len môžeme v nárečí našom, ktoré nám hýbe srdcom a budí myseľ našu! Povstali u nás, pravda, za času češtiny mužovia pilní, pracovití, duchom veľkí a rozšírili kruh pracovania ducha nášho, ale tí si vo vyslovení citov, vo vyjadrení myšlienok svojich slovenčinou pomáhali, i neboli by ich diela tým bývali, čím sa stali, neboli by sa nás tak dotkli, ako sa dotkli, bez pomoci nárečia nášho, ktoré na srdce i myseľ našu najhlbšie pôsobí. A predsa boli by diela tieto, akokoľvek sú užitočné, znamenité, veľké, keby už slovenčina vtedy na čase bola bývala, po slovensky inakšie vypadli a pre nás Slovákov, hoci s veľkou úctou na ne hľadáme, znamenitejšími ešte pamätníkmi boli bývali ako teraz, keď sú, čo do formy reči z väčšej polovice české, z menšej slovenské. To platí o Tebe, Palkovič náš, čo oddávna pre rod náš slovenský pracuješ, o Tebe, bystrý Chalupka, pozorovateľ znamenitý života nášho, o Tebe, Kollár, veľký duch náš a platí to aj o druhých Slovákoch, čo sa umom svojím vyšvihli. Ukazujú síce daktorí na Vás a radia nám, aby sme Vás v tej polovičatej českej reči nasledovali a za Vami sa držali, ale to pre dostatočné príčiny neurobíme, ba ani urobiť nemôžeme. Ktorého kmeňa strojom a vyslovením je reč táto? Českého či slovenského? Celkom ani

jedného. Takýmto spôsobom sa človek ani k Čechom docela skloniť ani k svojim obrátiť a dušu svoju tak, ako by chcel, otvoriť a vysloviť nemôže, ale sa hneď sem, hneď tam strčia, z každého dačo kmáše a na tento spôsob ani jedno ani druhé dokonale nevystaví, a potom ani tak, ako by treba bolo, na nikoho nepôsobí.

Duch národa českého, hoc je nášmu roveň, je predsa aj od nášho odchodný; národ český mal život historický a bol ten život slávny, s týmto ale životom viedla sa aj jeho reč za ruky, ona sa tiež, bo kmeň český tesnými miestami pomedzi skaliská a trnie sa preškrabať musel, dačo oškrela; my nemali sme toho života, nemali sme, pravda, ani tej slávy, zato ale dodržali sme ducha sviežeho, a aký je duch náš, taká je reč naša: zavarovaná, svieža, plná sily a tvorivosti. Tejto reči sa my nepustíme, bo by sme sa dneska, zajtra aj od ducha nášho odchýlili, ducha nášho by sme nevyslovili, život náš tak, ako máme, nerozvili a Slovákmi sa v živote duchovnom nestali. Preto nebudeme, ba ani nemôžeme kráčať za Vami, hoci hľadáme na Vás po synovsky; bo sme nadovšetko oddaní kmeňu nášmu potlačenému a pre nedostatok duchovného života doteraz opovrhovanému. — My nepovažujeme Vás za postavy, pri ktorých čo do reči by sme sa zabavovať mali, ale považujeme Vás za priechod k samému nárečiu nášmu, k našej slovenčine; Vy sami ste nám na slovenčinu ukazovali, keď ste z poľa nárečia českého do svojho si prebehúvali i koľko ráz, keď pre odchodnosť plodov druhého toho poľa z nášho ste si kvietok odtrhnúť nemohli, túžobne po našom poli strakavým a pekným kvietím vysiatom ste pozerali: Koľko si sa ráz tak po našom poli obhliadol, Kollár náš! Naozaj Vy ste taký priechod ku slovenčine, ako boli v Rusku pred uvedením národného nárečia do spisov tí, ktorí si v staroslovanskej reči s poľštinou a obecným nárečím pomáhali, a ako tam po vystúpení národného nárečia pekne zakvitlo na duchovnom poli, tak zakvitne, ako veríme, aj na našom poli slovenskom utešene. Dorastajú svieži, čerství synovia, ktorých i prsia sú nadchnuté i um mnohosľubný i plecيا mocné; na nich sa vyšvihne duch náš i pustí sa do letu, bo mu jeho vlastné krídla podrastú. Bude, pravda, aj u nás, ako bola u Rusov, z počiatku uvedenia nárečia národného do spisov trochu kývania a nestálosti, ale všetko sa to premelie a reč sa ustáli, bo duch sa vzchopil s pevnou vôľou k životu.

Bližšie príčiny, ktoré nás k prijatiu milej našej slovenčiny za reč našu spisovnú ponúkajú a k nej prísne napomínajú, sú tieto. —

My Slováci sme kmeň a ako kmeň máme vlastné nárečie, ktoré je od českého odchodné a rozdielne. Pomáhalo sa nám síce týmto nárečím, kým náš ľud slovenský duchovne driemal, a predsa bez potravy duchovnej hlavne vo veciach náboženských obísť sa nemohol, ale teraz keď k životu sa prebudil, ako sa o tom každý deň presvedčujeme, nebude náš slovenský národ len na druhých, čo mu tí dajú, čakať, a len prijímať, ale bude si tvoriť sám a sám sa bude duchovnými plodmi zaopatrovať. Za čas driemania nášho duchovného nemohla sa naša slovenčina v spisoch ukázať a za spisovnú reč našu vyzdvihnúť, bo z jednej strany kmeň náš slovenský ako nevzbudený na tú myšlienku prísť nemohol, z druhej ale všetko také usilovanie nebolo by podpory našlo a zaraz by bolo prestať i zastaviť sa muselo. Čeština teda, ktorá inde, nie na Slovensku, svoj základ, pole a tým samým uistené postavenie mala, dostávajúc sa k nám s knihami nábožnými, mohla a v nečinnosti našej musela nás plodmi duchovnými zaopatrovať, ale čeština bola nám len na pomoci a my sme na ňu, keď sme nič svojského nemali, len utisnutí boli, preto ale ona, že je nárečie druhé, život náš nepresiakla. Plody jej boli len tým docela prístupné, zrozumiteľnejšie, ktorí sa s ňou naozajstne zaoberali, ostatný ľud musel si tie plody od týchto aj čo do reči aspoň zväčša dať vysvetľovať, čo je svedectvom, že ona je nárečie od nášho rozdielne a práve preto ani nemôže nikdy na ľud náš tak mocne pôsobiť a dorážať. Mocne a všeobecne na ľud náš môže sa dorážať len jeho vlastným nárečím, ono je kľúč k jeho srdcu a myslí, lebo on len v ňom žije duchovne. Celý stroj nárečia nášho ukazuje odchodnosť od češtiny, my len dakolko príkladov tejto odchodnosti a samostatnosti nášho nárečia podávame. —

Daktoré hlásky (Laut), ktoré slovenčina má, čeština nemá a naopak. V českých gramatikách stojí, že Česi nemajú hlásky *f* a že ona v českej reči len v cudzích slovách sa nachádza, Slováci ale ju majú vo vlastných, čistých slovenských slovách, napr.: *fúkať, fučať, fižďat, frkať, fikať, funiet, fialka* (ktoré slovo tak dobre je slovenské ako nemecké *Veilchen* a latinské *viola*) atď. Taktiež v českých gramatikách stojí, že v českej reči sa *g* nenachádza, ale len v cudzích slovách sa užíva. Inakšie je v nárečí slovenskom, kde sa *g* v sto a sto slovách a to síce čisté slovenských nachodí, napr.: *gágať, gagotať, zdrúzgať, gniaviť, ligotať sa, brýzgať, gúľať, ggať, balangovať, hegať, gániť, bedzgať, galiba, kľag, striga, strigôň, rázga, dengľavý, gajdy, gamba, gunár, guľa, gágor, guba, ggot, miazga, ogrmáň* atď. V českom sa nenachodí *dz*, v slovenskom áno, napr.: *hádzat, sprevádzat, vchádzat, priadza, chôdza, mládza, medza, rýdziky, sadze, rindza, bryndza* atď. Taktiež v českom nieto *dž*, *u* nás je, napr.: *fundžať, vrndžať, zmedzgať, madzgať sa, hádzem* atď. V českom nieto dvojhlásky *ia*, kde ona nerobí sama sylabu, ale sa s inou spoluhláskou spojuje, napríklad my hovoríme: *priateľ, viac, siaha, mesiac, horiac, vidia, nosia, ľudia* atď., v českom: *přítel, víc, sáha, měsíc, hoříc, vidím* (podľa novších *viději*), *nosí (nosejí), lidé* atď. Nachádzajú sa ešte aj v terajšej českej reči ostatky tohoto nášho plnozvučného *ia*, ktoré svedčia, že aj v nej dakedy bývalo, napr. *roz-pjatý*, ale len tuším v tomto jednom slove.

Koľko už teda v nárečí českom zvukov sa nenachádza, ktoré my Slováci máme a o ktoré je naše nárečie od českého bohatšie, výhovornejšie. Tým je aj sama reč dokonalejšia, čím viac zvukov má a čím vernejšie, maľovnejšie prirodzené hlasy vyhovára a predstavuje, a už aj s tejto strany ukazuje naše nárečie spôsobnosť k poézii, bo aj svojimi hlasmi rozmanitosť tónov prirodzených, na čom v poézii veľmi mnoho záleží, úplnejšie vystavuje. V prírode hlasoch počúvame aj *f* aj *g*, *dz* aj *dž*, počuť ich aj v našej slovenčine, tam nie organicky tuto organicky prednesené. Keby sme česky písali, slov tých, v ktorých *f* a *g* prichádza, by sme alebo užívať nemohli, alebo ich len nedovolene, sebevoľne užívali, v našej ale slovenčine užívať ich môžeme bezpečne. Slová zas tie, v ktorých *dz*, *dž* a *ia* sa vyhovávajú, museli by sme preobliecť a ich v tom preobleku užívať, napr.: *chôdza, priadza, vrndžať, priateľ, mesiac* atď. museli by sme klásť: *chůze, příze, vrnžet, přítel, měsíc* atď.

Proti týmto zvukom Česi nám len jeden vlastný, ktorý my nemáme, vystavia, a tento je *ř*, za ktorým ale veľmi nebanujeme. Česi napríklad hovoria: *vnitř, hřibě, řetěz, stolař* atď. a samé *ř* my ani dobre vysloviť nemôžeme. A načo ho písať, keď ho nevyslovujeme? Porovnáva sa to písmo s rečou našou? Naskrze nie! Česi majú inakšie hlásky tam, kde my iné užívame, napr.: *hřibě, chřtán, jehla, ječmen, díra, víra, cihla, cítím, cvrček* atď., my Slováci máme: *žriebä, hrtan, ihla, jačmeň, diera, viera, tehla, cítim, svrček* atď. - Česi majú inakší sklad hlások ako my Slováci, napr. české: *střep, střevo, třešen, sloup, lžíce, psaní, prázdný, řku*; u nás je: *čerep (črep) čerevo (črevo), čerešeň, stĺp, lyžica, písanie, prázdný, rečiem* atď. Česi majú ukončenie slov od nášho odchodné, napr.: *plíseň, střevíc, vítr, vicher, bratr, zajíc, duše, kuše, neděle, kačice, víchřice, dítě, prase, kuře, house, piji, viji, hynu, minu, padl, sedl, kradl, vadl* atď., Slováci: *plesnina, čerievica (črievica), vietor, víchor, brat, zajac, duša, kuša, nedela, kačica, kačka, víchřica, dieťa, prasa, kura, kurča, húsa, pijem, vijem, hyniem, miniem, padol, sadol, kradol, vädol* atď. Česi inakšie preťahujú alebo skracujú sylaby ako my, napríklad Česi hovoria: *slavík, lípa, vicher, sláma, ochránce, nadeje, stádo, stříž, síra, jídlo, víko, vrána, téměř, slavný, ptačí, slavím, stůni, žrát* a sto iných; Slováci ale: *slávik, lípa, víchor, slama, ochranca, nádeja, stado, stráž, sirka, jedlo, viko, vrana, temer, slávny, vtáči, slávim, steniem* alebo *stonám, žrať*.

Sklonenie naše slov samostatných, prídavných, počtov, všemien (pronomina) je najviacej od českého odchodné, napr. česky: *holub*, inštr. jed. p. *holubem*, nom. mn. p. *holubi* alebo *holubové*, g. *holubů*, dat. *holubům*, ak. *holuby*, lok. *holubích*, inštr. *holuby*; slovensky: *holub*, inštr. jed. p. *holubom*, nom. mn. p. *holuby* alebo v osobných *pánovia*, tak aj *bratia*,

ľudia atď., gen. *holubov*, dat. *holubom*, ak. *holuby* (Česi hovoria: videl sem ty pekné pány, čo Slovákom nejde dobre do hlavy, ktorí: videl som tých pekných pánov, vravia), lok. *holuboch*, inštr. *holubmi*, *holubami*. Naše je staršie, zavarovanejšie, české novšie. Skoro ten samý rozdiel je aj v sklonení *dub*. Česky: *muž*, gen. jed. p. *muže*, dat. *muži*, ak. *muže*, vok. *muži*, lok. *muži*, inštr. *mužem*, nom. mn. p. *muži*, gen. *mužů*, dat. *mužům*, ak. *muže*, lok. *mužích*, inštr. *muži*. Koľká u nás rozmanitosť a určitosť proti tomuto: *muž*, gen. *muža*, dat. *mužovi*, ak. *muža*, vok. *muž* (*mužu*), lok. *mužovi*, inštr. *mužom*, nom. mn. p. *mužia*, gen. *mužov*, dat. *mužom*, ak. *mužov*, lok. *mužoch*, inštr. *mužmi*, *mužami*. Skoro taktiež delí sa *meč* od českého sklonenia toho samého slova. Česky: *kost'*, *duše*, *cirkev*, ak. *kost'*, *duši*, *cirkev*, inštr. *kostí*, *duší*, *cirkví*, dat. mn. p. *kostem*, *duším*, *cirkvím*, lok. *kostech*, *duších*, *cirkvích*, inštr. *kostmi*, *dušemi*, *cirkve-mi*, slovensky: nom. *kost'*, *duša*, *cirkev*, ak. *kost'*, *dušu*, *cirkev*, inštr. *kost'ou*, *dušou*, *cirkvou*, dat. mn. p. *kostiam*, *dušiam*, *cirkvám*, lok. *kostiach*, *dušiach*, *cirkvách*, inštr. *kostami*, *dušami*, *cirkvami*. Česky: *slovo*, inštr. *slovem*, slovensky: *slovom*. Česky: lok. mn. p. *slovích*, slk. *slovách*, č. inštr. *slovy*, slk. *slovami*, č. *kuře*, slk. *kura*, č. gen. *kuřete*, slk. *kuraťa*, č. dat. *kuřeti*, slk. *kuraťu*, č. inštr. *kuřetem*, slk. inštr. *kuraťom*, č. nom. mn. p. *kuřata*, slk. *kurata*, ale aj *kurence*, č: g. *kuřat*, slk. *kuriat*, *kureniec*, č. lok. *kuřatech*, slk. lok. *kuratach*, *kurencoch*, č. inštr. *kuřaty*, slk. *kuratmi*, *kuratami*, *kurencami*. Česky: *paní*, gen. *paní*, dat. *paní*, ak. *paní*, lok. *paní*, inštr. *paní*, nom. mn. p. *paní*, gen. *paní*, dat. *paním*, ak. *paní*, lok. *paních*, inštr. *paními*; slovensky: nom. *pani*, gen. *panej*, dat. *panej*, ak. *paniu*, lok. *panej*, inštr. *paňou*, nom. mn. p. *panie*, gen. *paní*, dat. *paniam*, ak. *panie*, lok. *paniach*, inštr. *paniami*: Hľa! aké rozdielne je české sklonenie od slovenského! —

Z prídavných mien vezmime na dôkaz odchodnosti ich sklonenia od nášho prídavné meno české jedného ukončenia. Česi hovoria *dávný čas*, *dávná zima*, *dávné léto*, *letní čas*, *letní chvíle*, *letní žito*, *silnoplecí muž*, *silnoplecí žena* atď. Slováci *dávny čas*, *letná chvíľa*, *letné žito*, *silnoplecí muž*, *silnoplecia žena* atď. *Letní* v českom nárečí skloňuje sa takto: nom. jed. p. *letní* m., *letní* ž., *letní* nijakého pohlavia, gen. *letního*, *letní*, *letního*, d. *letnímu*, *letní*, *letnímu*, ak. *letního*, *letní*, *letní*, lok. *letním*, *letní*, *letním*, inštr. *letním*, *letní*, *letním*, nom. mn. p. *letní*, *letní*, *letní* g. *letních*, dat. *letním*, ak. *letní*, lok. *letních*, inštr. *letními*. Slovensky: nom. jed. p. *letný* m., *letná* ž., *letné* nijakého pohlavia, gen. *letného*, *letnej*, *letného*, dat. *letnému*, *letnej*, *letnému*, ak. *letného*, *letnú*, *letné*, lok. *letnom*, *letnej*, *letnom*, inštr. *letným*, *letnou*, *letným*, nom. mn. p. *letní*, *letné*, *letné*, gen. *letných*, dat. *letným*, ak. *letných*, *letné*, lok. *letných*, inštr. *letnými*. Koľká u nás rozmanitosť!

Vezmime neurčité prídavné meno. Česky: nom. jed. p. *Petrův* m., *Petrova* ž., *Petrovo* n., gen. *Petrova*, *Petrovy*, *Petrova*, dat. *Petrovu*, *Petrove*, *Petrovu*, ak. *Petrův*, *Petrova*, *Petrovu*, *Petrovo*, nom. mn. p. *Petrovi*, *Petrovy*, *Petrova*, ak. *Petrovy*, *Petrova*; slovensky: *Petrov* m., *Petrova* ž., *Petrovo* n., gen. *Petrovho*, *Petrovej*, *Petrovho*, dat. *Petrovmu*, *Petrovej*, *Petrovmu*, ak. *Petrov*, *Petrovho*, *Petrovu*, *Petrovo*, nom. mn. p. *Petrovi*, *Petrove*, *Petrove*, ak. *Petrových*, *Petrove*, *Petrove*, tak aj nijaké. Slovákom nejdu do hlavy výpovede: *tento ječmen je z Petrova statku*, *dal sem to Petrovu chlapci*, *ten nůž je Petrovy ženy* atď.; Slováci hovoria: *tento jačmeň je z Petrovho statku*, *dal som to Petrovmu chlapcovi*, *ten nôž je Petrovej ženy* atď. Koľká odchodnosť slovenčiny od češtiny!

Počty Slováci tiež celkom inakšie skloňujú ako Česi, napr. česky: nom. dvojného: *dva*, *dve*, gen. *dvou*, dat. *dvěma*, lok. *dvou*, inštr. *dvěma*, slk. *dvaja*, *dva*, *dve*, *dve*, gen. *dvoch*, dat. *dvom*, lok. *dvoch*, inštr. *dvoma*; č. *tři*, obojakého pohlavia, gen. *tří*, dat. *třem*, lok. *třech*, inštr. *třemi*, slovensky: *traja* m., *tri* ž., *tri* n., gen. *troch* m., *trich* ž., dat. *trom* m., *trim* ž., ak. *troch* m., osobný a neživotný *tri* ž., *tri* n., lok. *troch* m., *trich* ž., inštr. *troma* m., *trima* ž. A takáto rozdielnosť je aj v iných počtoch. U Slovákov výpovede: *tri muži*, *z těch tří chlapců*, sú bez zmyslu.

Podobne aj všemená v českom odchodné majú sklonenie od slovenského, napr. česky:

nom. *ja*, gen. *mne*, dat. *mně*, ak. *mne*, lok. *mně*, inštr. *mnou*, slovensky: nom. *ja*, gen. *mňa*, dat. *mne*, ak. *mňa* alebo *ma*, lok. *mne*, inštr. *mnou*. Česi: *on, ona, ono*, gen. *jeho, jí, jeho*, dat. *jemu, jí, jemu*, ak. *jeho, ho, ji, je*, lok. *něm, ní, něm*, inštr. *ním, ní, ním*, nom. mn. p. *oni, ony, ona*, gen. *jich*, dat. *jim*, ak. *je*. Slováci: nom. *on, ona, ono*, gen. *jeho, jej, jeho*, dat. *jemu, jej, jemu*, ak. *jeho, ho, ju, ho*, lok. *ňom, nej, ňom*, inštr. *ním, ňou, ním*, nom. mn. p. *oni, ony, ony*, gen. *ich*, dat. *im*, ak. *ich* atď. Dajedným sa to nebude zdať, že my v ak. jednotného počtu v nijakom pohlaví hovoríme *ho* a v ak. mn. počtu vo všetkých pohlaviach *ich*, ale v gramatike slovenskej preukážeme, že naša reč aj tuto si vedie zákonne. Práve tak ako u nás je aj u Rusov, ktorí v ak. mn. p. tiež len *ich* vo všetkých pohlaviach pri osobných, neosobných a neživotných užívajú. —

V slovesách čeština nie je tak celkom ako slovenčina určitá. U Čechov prvá osoba v jednotnom počte a tretia osoba množného počtu sa hodne od starého spôsobu uchýlili, u nás sú kde zavarovanejšie, napr. Česi majú v prvej osobe jed. počtu *piji, kryji, skáči, maži* a taktiež lenže zdĺžené aj v tretej osobe množného, teda *pijí, kryjí, skáčí, maží*, a potom aj *vidí, činí, hledí* atď. alebo podľa novších, ktorí tejto neurčitosti poradiť chceli: *vidějí, činějí, hledějí* atď. I jedno i druhé je Slovákom nie po vôli, lebo Čech hovorí *já piji a lidé pijí, já skáči i chlapani skáčí*, taktiež *lidé vidí, muži činí, páni hledí* atď., my Slováci: *ja pijem, ľudia pijú, ja skáčem, chlapani skáču* atď., potom: *ľudia vidia, mužia činia, páni hľadia*. Ani české u v prvej osobe jed. počtu my nemáme, ale miesto neho prvotné *m*, napr. česky: *minu, hynu, budu*, slovensky: *miniem, hyniem, budem*. Kto by nedal prednosť nášmu určitému, starodávnejšiemu, pred českým neurčitejším a novším? —

Nadhodia nám zato bratia naši českí, že my v množnom počte medzi mužským a ženským pohlavím rozdiel nerobíme a píšeme napríklad: *mužia chodili i panie chodili*, ale akýže je ich rozdiel? Celkom len na papieri, bo hoc aj píšú: *muži chodili, paní chodily*, oboje predsa jednako vyslovujú. — Česi majú rozličné menoslovie priestupné pre rozličné pohlavie, my to nemáme, ale sa len s jedným zaobchádzame, ktoré práve tak ako u Rusov vzťahuje sa na všetky pohlavia a na oba počty, napríklad Česi hovoria: *muž hledě viděl, žena hledíc viděla, zvíře* (za starodávna) *hledě* (u novších) *hledíc vidělo* a v množ. p.: *všichni hledíce viděli*. Po slovensky sa hovorí: *hľadiac, vidiac, idúc*, práve tak ako po rusky, napríklad: *muž, slon, kňagiňa, otroča* (dieťa) *dvigaja* alebo *dvigajuči, choďja, iduči* atď., potom tiež v oboch počtoch, napríklad: *muži, kňagini, otročata, dvigaja, choďja* atď. Slováci v nárečí českom nezbehlí, píšuc po česky, české menoslovie priestupné jedno s druhým docela mútia, takže časom na smiech píšú, napríklad: *matka vida, otec vidíc*, alebo *já myslíce, že by to škodné bylo* atď., chcú oni tu českých menosloví užívať podľa svojho spôsobu, ale to v českom nejde. Vidieť aj stadiaľto, ako odchodný je duch češtiny od nášho nárečia! — Miesto spomenutých menosloví sú u Slovenov aj príslovky v úžitku, lebo sa hovorí: *idúc i idúčky (idúcky), pískajúc, pískajúčky (pískajúcky)* atď. Latinská reč tiež nerobí v menosloví prítomného času, ba ani v gerundiu žiadneho rozdielu medzi pohlavím, držia sa celkom toho pochopu, ktorý sa menoslovím alebo gerundiom vysloviť má. Prídavné mená slovesné u Čechov sú jedného ukončenia, napríklad: *muž hledící, žena hledící, zvíře hledící*, kde Slováci: *človek idúci, žena idúca, zviera idúce*, hovoria. Ďalej delí sa čeština od slovenčiny rozličným pri tých istých slovách pohlavím, napríklad Česi hovoria: *tá obyčej, ten oděv, ten řetěz, ten hrozen, ten lej, tá zvěř* atď., my naproti tomu: *ten obyčaj, tá odev* práve tak ako *tá obuv, tá reťaz, to hrozno, tá leja, ten zver* atď. Donedávna ešte hovorili Česi aj „tá Dunaj“ podľa Nemcov, až im to Kollár na oči vyhodil. —

Česi majú v inom význame tie samé slová, ktoré my v inom užívame, napríklad Česi hovoria *chlap* v zmysle surovom, asi v tom ako Nemci svoje *Tölpel, Bengel*, my naproti tomu v zmysle mužnom: *to je chlap, po chlapy sa zadržal*. U Čechov by dakoho s tým zle uctil, keby o ňom riekol *chlap*, ale u nás, ako hovoríme, posadí s tým dakoho na koňa. U Čechov

chlapík je asi to, čo u nás chlap, u Slovákov chlapík je alebo malý chlap, ktorý sa dobre vrtiť zná, alebo šepleta. U Čechov znamená *zboží* rozličné veci k telesným potrebám a aj duchovné, u nás ale práve len zrno rozličného spôsobu. U Čechov je *svet* len vo význame die Welt užívaný, u nás znamená, pravda, aj to samé: die Welt, ale aj užíva sa v zmysle *ľudí aj svetla a* v tomto zadržuje svoj starodávny význam. Slováci hovoria: *tak svet o ňom súdi, svet by ťa vysmial*, potom tiež: *vstal ešte pred svetom*, t. j. svitom. — *Zbytek* značí u Čechov ostatok, *zvyšok* (der Rest), u nás daromné trovenie, mrhanie: *ten člověk robí zbytek*. — *Šelma* Čechom vyznamenáva divý zver, u nás aj to, ale tiež ako aj u Nemcov človeka všelijaké smiešne kúsky alebo aj daromnosti vystráajúceho. *Pláň* sa hovorí u Čechov o rovine, u nás o vode, kde rovno, ticho ide. *Letnice* sú u Čechov sviatky, u nás Turíce alebo Svätý duch menované, *letnica* u nás znamená istú ženskú odev, ktorú sedliacke ženy nosia. *Chudý* u Čechov znamená chudobný, u nás značí macer, mager. *Ranný* u Čechov jitřní, u nás zavčasný, napríklad: *ranné hrušky*. Sloveso *zvyšit'* značí u kmeňovcov českých to samé, čo u nás povýšiť, u Slovákov znamená z hotového alebo odmeraného ostat', napríklad: *to sa mi z môjho platu zvýšilo*. Česi užívajú sloveso *povážit'* len v zmysle erwägen, Slováci tiež, ale aj v zmysle cti, napríklad: *ten člověk nás ani nepovážil*, že k nám neprišiel. *Spytovat'* Čech rozumie vo zmysle erforschen, forschen, Slovák sa spytuje, t. j. dopytuje sa, interrogat. *Zaviať* u Čechov sa hovorí o vetre, u nás tiež, ale aj o porážke, alebo ako Česi vravia mrtvici: *zavialo ho, porazilo ho, vietor ho zašiel*, všetko značí: „Der Schlag hat ihn gerührt.“ *Porazit'* u Čechov premôcť v bitke, u nás o porantaní, pošinutí, českej mrtvici. *Pošinout* u Čechov v zmysle weiter bringen atď., ďalej padať, u nás v zmysle poraziť. *Vychytiť* Čechom značí aus den Händen greifen, nám to samé, ale aj *pustiť sa do behu*, do letu, napríklad: *vietor sa vychytil, orol sa vychytil*. U Čechov *líbit se* je len nasebaohraničené, u nás aj sloveso inam namerené, napríklad: *kone líbit'*, v ktorom zmysle to Česi neznajú. Práve aj v odpornom zmysle nachádzajú sa tie isté slová u nás a u Čechov, napr. česky *vykázat'* znamená niečo naznačiť, vyznačiť, ako: *vykázal mu místo v škole*, u nás ale znamená *vykázať: vypovedať*, a tak donesená za príklad výpoveď u nás by práve odporné ako u Čechov značila, teda *vykázal mu místo v škole*, znamenalo by: vypovedal mu zo školy. A mnoho iných je takýchto slov. —

Obecné, u Čechov známe, napospol u nich užívané slová sú Slovákom docela neznáme, od nich nikde neužívané, a naopak, slová u Slovákov obecné sú Čechom docela neznáme. K prvým náležia napr.: *blíženci, blivoň, biřic, beseda, bezděky, bidlo* (Stange), *blbý, blíti, broukati, brouk, brýle* (Brillen), *brnění, brslen, bručeti, chouliti se, chramostiti, chriliti, cpáti, crčala, čaloun, čenichati, číti, čpíti, čuměti, diti, dna, dovádivý, dráha, drast, drndačka, drndati, drn, drslavý, drtiti, drůběž, druh, drzý, dýka, jáhen* (kaplán), *jednání* (Handlung), *jho, jih, jilec, jitrocel, jáva, jíví, jízlivý, jízva, habr* (u Slovákov hrab), *hadr* (u Slovákov handra), *hemžiti se, hýble, hezký, hlemýžď, hlodati, hmožditi, hnědý, hnísti, hoch, hokyně, holeček, holka, hony* (v zmysle štádium), *hoře* (v zmysle ľútosť), *hrana, hřeb, hubený* (v zmysle nášho chudý), *hubička, hůl, hvozd, kachna* (u nás kačka, kačica), *kalhoty, karboník, katan, klacek, klec, klid, klízení, klopotný, kluk, kmet, kmoch, kmocháček, kocábka, kokrhati, kolouch, kořalka, korouhev, krb, krbec, zakrslý, krunýř, kýž, motýl, pouzdro, pněti, spílati, smyčec, zakrnělý, zženkylý, žežhule, žezlo, žíně, žláza a tisíc iných*. Neuvádzame novšie a nanovo natvorené slová, ktorých je hodný počet. —

K slovám druhého spôsobu, t. j. k tým, ktoré sú u Slovákov užívané a Čechom docela neznáme, patria napr.: *baláchať, boženík, chabina, chábzdie, ohmatať, chmatnúť, chmára, chmúrit' sa, chniapať, chorľavý, chotár, chrochoť, chrumkať, chrúst, chýr, chytlianka, chytľavý, česnúť, odčesnúť, črieda, čudo, čudný, čujem, čujný, čvirikať, driečny, dosalápiť, d'umbier, domřzať* (dakoho nemilými prosbami mnoho unúvať), *dopáliť* (v náhlosti prísť), *delia* (hrdina), *dever* (česky švagr), *dovedať sa, drgl'ovať, drúzgať, dúčela, dudlať, dudlavý, dula, duniet', dunčať, durandzia, duriť sa, dusiť, dívať sa* (česky koukat), *dvojčatá, džavkať, fi-*

kať, fíknut', fřkať, garázda, gebzovať, gálit', grlo, grznár, grúň, hyd, hlaváň, holús, haliena, haluz, hapkať, haspra, hať, hatať, zahatať, hegnút', hlien, hliviet', hodonka, holohumnica, humno, hoľa, hradský, napr. hradská cesta (u Čechov silnice), hrada (u Čechov trám), hrkávka, hrkl'ovať, hrkútať, hromžiť, hružlit', huckať, hupnúť, híkať, jašiť sa, jedovať sa, jucha, inovať, íver, izba, kmásat', kenteš, kynožit', karhať, kar, kabáč, kabaňa, kečkovat', kálat', kaľavný, kamenica, karpavý, kasanica, kazár, kepeň, kešeň, kiepiť, okiepiť, klonka, klzat' sa, knísat', koliba, kolísat' sa, kolmý, konár, konkanina, kornatiet, korytnačka (u Čechov želva), kosier, kosodrevina, košiar, koťuh (zrov. maď. kutya), kotúľat', kozub, kraslica, krdel', kresačka, krosná (Weberstuhl), krútel', kukučka, kukulienka, kundolit', kutáč, kutica, kuvik (u Čechov sýček), kyla, kryptavý, ligotať sa (u Čechov třpytět se), mrkať, mrholit', nátoň, nadrážat', okacerný, ozorný, ponášat' sa, nanášat' sa, prekárať, potvárať, pavúz, poparatiť, perlík, parut', sypký (u Čechov kyprý), smäd, stoh, sýpka, svorka, samokýša, sokorce (vrchovce hôr), srdit' sa, šumný (pekný), šuhaj, zvelet, zvel'atok a tisíc iných. Koľká maľovnosť v slovách našich, a bohatstvo nárečia nášho je náramné, dosiaľ ešte nevymerané!

Česi majú ďalej mnohé iné alebo inakšie zložené výpovede, ktoré my zas docela inakšie vyslovujeme, ako: česky *mrtvicí jest poražen*, slk. *vietor ho zašiel, zavialo ho, porazilo ho*, česky *jednal sem s ním o to a o to*, slk. *s ním som sa o to dohováral*, česky *na někoho něco sčítat*, slovensky *vinu mu dávať*, česky *ten člověk se u nás dobře chová*, slovensky *ten člověk sa dobre spravuje, dobre riadi* (Slovák pod českým *dobře se chová*, rozumie er nährt sich gut), česky *oni se spolu dobře chovají, svorně žijí*, slovensky *oni sa dobre spravujú, dobre spolu prežívajú, jeden s druhým dobre nažíva, znášajú sa*, česky *na někoho nevrážet*, slovensky *nepriateľským byť dakomu*, česky *ucházet se o právo*, slovensky *práva sa domáhať*, česky *někoho slintat*, slovensky *špintať dakoho*, česky *někoho oslyšet*, slovensky *nevypočúvať dakoho, odbyť ho*, česky *doufat v Boha*, slovensky *Boha sa dokladať*, česky *pomstit se na nepříteli*, slovensky tiež tak, ale aj *vyvršíť sa na nepriateľovi*, česky *zaměšknávat se s něčím*, slovensky *zapodievať sa s dačím a mnoho iných*.

A čo ešte povedať o výpovediach nemčinou napáchnutých, čisto nemeckých, ktoré sa do novej českej reči z jazyka nemeckého povkrádali a teraz u Čechov k veľkej škode českej slovančiny poprijímali? Napríklad: *ušetriť někoho s něčím* (jemanden mit etwas verschonen), Slovák tú výpoveď docela nerozumie a miesto toho hovorí: *dakomu dať s niečím pokoj*, ďalej česko-nemecky: *být předmětem něčeho*, napr. *smíchu* (er ist zum Gegenstand des Gelächters geworden), Slovák: *smiali sa na ňom, vysmievali ho*, česko-nemecky: *písať na někoho list* (an einen schreiben), slovensky: *dakomu písať*, česko-nemecky: *pohodlí by se tak v ústřety vešlo* (man würde auf diese Art der Bequemlichkeit entgegen kommen), *jsem k tomu zprávněna* (ich bin dazu berechtigt; v Českej včele), *trváme té důvěry* (wir harren der Hoffnung; Květy), *časopisy nebývají dostupnými* (die Zeitschriften sind nicht zugänglich; v Českej včele), *čtenářstvo k velkému díkyčinění zavázal* (er hat die Leser zum grossen Dank verpflichtet), *jet' to smutné remeslo to spisovatelství, a trojnásobně každého lituji, kdo od toho živ býti musí*; Květy r. 1841, p. 41, str. 326 (*wer davon leben muss*), *a i tento Turek nemyslí, že své důstojnosti něco zadá, když s ním hovoří*; Květy, r. 1841, p. 51, str. 406 (er glaubt nicht, dass er seiner Würde etwas vergibt atď.), *nechat si líbit* (sich gefallen lassen), *dát něco k lepšímu* (etwas zum Besten geben), *být rozpoložený tak neb jinak* (aufgelegt sein), Slovák hovorí: *akej si vôle?* — Ono prvé dobre sa znáša s nemeckým „Gemüth“, toto je zas docela podľa slovankej povahy. Srdečne ľutujeme my Slováci, že bratia naši svoje nárečie nemčinou, a to dosť zhusta napúšťajú. Slovák tie česko-nemecké výpovede, hoci sú mu aj všetky slová v nich jasné, docela nerozumie, okrem ktorý aj nemecký jazyk zná. I do našej reči a našich spisov slovenských začali sa už boli z českých takéto nemčiny vlievať, ale majme pozor na čistotu našej reči a nedajme sa kúkoľu v slovančine pliesť, bo Slovania vonkoncom ostávať chceme.

Keď v našom nárečí písať budeme, iste sa z tohoto ohľadu väčšia v reči spisovnej čistota zachová, a bratia českí nech si potom podľa nej svoju tam, kde je už cudzinou nasiaknutá, napraví. Tak pomôžeme sebe i bratom našim. —

Všetko to, čo sme dosiaľ z češtiny a slovenčiny predniesli, potvrdzuje našu hore vyššie vyslovenú výpoveď, že je čeština nárečie iné ako slovenčina a že slovenčina je nárečia zvláštne a samostatné. Teraz si už vysvetlíme, prečo sa ľud náš na knihy, ktoré z Čiech dostával alebo ktoré boli tu u nás v nárečí tom: popletenom, z väčšiny českom, z menšiny slovenskom písané, ustavične žaloval, že ich nedobre rozumie a že z nich preto osohu neberie. Kýmkoľvek ľud náš k duchovnému životu sám sa neprebudil, inakšie, pravda, byť nemohlo, teraz ale keď sa k životu duchovnému čo deň viac a viac chápe, vec sa premeniť musí a naša povinnosť je, aby sme, ako duchovní ľudu vodcovia, brieždenie vyššieho života medzi ľuďom našim na všetok možný spôsob napomáhali, čo sa nám tak najlepšie podarí, keď budeme preň celkom zrozumne písať, keď i k jeho srdcu i k jeho mysli v takej reči hovoriť budeme, v ktorej on sám myslí a žije a s ktorou sa jeho celý život zrástol. Na češtinu sme my boli v čas potreby len utisnutí i pomáhali sme si s ňou tak dobre, ako sme vedeli, že ale celý život náš ona nepreberala, neurobila, hoci nejedno stololetie sa u nás ako reč spisovná pridŕžala, žiadne väčšie duchovné pohnutie v ľude našom, lež my sme si len podremovali a hľiveli. Čas ten už, ďakovať Bohu, prechádza i keď ľud náš k životu sa prebral, žiada si žiť s tým, čo samé preňho má plno života a takáto je naša slovenčina, jadrná, pekná, výrazná a bohatá. S ňou sa ukrýval Slovák vo tmách, s ňou, vernou jeho družicou, prežil svoje pohadzovanie a potupu, i teraz keď mu čas lepší nastáva, teraz by ju mal opustiť a na stranu odhodiť? Nie, nie, s ňou bol pred svetom ukrytý, s ňou vystúpi na svet, s ňou bol v opovržení, s ňou sa tiež, Boh dá, oslávi a dožije časov lepších, utešenejších!! Nášmu teda ľudu ťažko prichodila čeština, ale aj sami tí daktorí učiteľia ľudu, akože ju znali? Vidíme to najlepšie z našich škôl evanjelických, kde každý skoro učiteľ druhú mal reč, druhý pravopis, a tak ľud náš k ničomu pevnému privyknuť a reč spisovnú sa vyučiť nemohol, bo ju dokonale, s malými výmienkami, ani jeho učiteľia neznali. A či je to nie veľká bieda, keď národ v ničom istom nie je spojený, ale semtam rozmelený, nie je spojený v tom, v čom by mal byť najtuhšie zjednotený, a takú vec neznajúci, čo by mu pred všetkým iným dobre známa byť musela?

Knihy české sa u nás tiež slabo míňali nielen, pravda, pre reč, ale aj pre iné príčiny, nádeju ale máme, že knihám slovenským sa lepšie povedie, bo ľud náš sa navidomoči k životu duchovnému prebudzuje a tak bude si hľadiet zaopatrit' aj to, čo život takýto napomáha, naša ale — ako sme riekli — najsvätejšia povinnosť je ľudu nášmu v tomto usilovaní s celou dušou byť na pomoci, bo k čomuže sme tu povolani, keď nie k tomu, aby sme opustenému, odhodenému, zanedbanému ľudu nášmu z jeho stavu terajšieho pomohli a ho ako ľud poriadny do radu iných národov pred tvár Boha a človečenstva postavili? To iste má nám najhlbšie na srdci ležať, i kto pri svojej práci na iné pozerá, nie je z Boha ani z drahého opusteného ľudu nášho! Nadvrhnú nám takíto ľudia, že keď v slovenčine písať budeme, stratíme v Čechách a na Morave odbyt našich kníh, ktorý tam doteraz mali; my teda pre kramárstvo robiť a písať, pre kramárstvo ľud náš zanedbávať máme? Keď by sme tak robili, hanba by nám bola naozajstná! My píšeme a písať máme, aby sme to, čo v nás dobrého sa skrýva, vonka vydali a aby sme ľud náš ďalej v ľudskosti potisli! Život každého národa stojí mnoho, veľmi mnoho obetí, a to všelijakých, my sami teda nič obetovať, nič pre dobré ľudu nášho posvätiť a na oltár ľudstva zo strany našej nič položiť nechceme? Tak by sme vskutku neboli hodní života a nemohli by sme sa ani k nemu prebrať, i keby sme nechceli obetovať, nechceli by sme ani žiť a ak vskutku nechceme obeť dávať, nechceme ani žiť a nehovoríme ani o živote národnom. Bez obetí, bez činov sú naše reči daromné bubliny, smradľavé pod zásterou národnou ukryté osobnosti. Lež keď my s ľuďom našim úprimne myslieť budeme, keď všetko možné urobíme, pozná nás ľud náš, uvidí, kto sme, i tak vrúcne

nás objíme, ako sme my ho vrúcne objali. Uvidí, že jemu žijeme a že jeho život, jeho dobré zo všetkých síl napomáhame, a vidiac toto, dá nám on hocako ťažko zobraňované prostriedky ku ďalšej našej práci, a my zaiste s dielami a prácami našimi od skazy bezpeční budeme, a nielen to, ale budeme môcť čím diaľ práce naše rozširovať a zdokonaľovať. Kto tejto dôvery k ľudu nášmu nemá, ten zúfa nad nami a stratí sa, ale ľud náš plný života a dobroty k obetiam, keď ich potrebu pozná, hotový, mladí čerství synovia jeho, mnohí v národe našom zaslúžení, vytrvalí, požehnaní mužovia dôveru našu k sebe samým upevňujú a nám ju za podstavu života nášho dávajú. Pomíňa aj u nás čas omrzlej, suchej utúlenosti, domárstva, prichádza čas obecnosti a s ním i čas obetí a s časom obetí život náš!! —

Písať teda máme v nárečí slovenskom, lebo je ono nárečie osobné, svoj okremný život majúce a reč vlastná ľudu nášho, ktorú on samu dokonale rozumie a ktorá sama k jeho srdcu i k jeho mysli najlepší prístup má. Vzdelanejší a učenejší budú vždy musieť aj iné nárečia slovanské, aby postup duchovného života celého národa nášho znali, a menovite české, naveky sa učiť, od ľudu ale, ktorý sa z väčšej čiastky s inými vecami, nie ale s literatúrou, zapodieva a zapodievať musí, sa to žiadať nesmie a nemôže. Čo ale ľud urobiť nie je v stave, to urobiť máme a musíme my, starať sa o to, aby všetko, čo je vzdelávateľné, poučné a krásne ako medzi inými tak najmä v národe našom slovanskom mu neostalo neznáme, ale aby sme ho o tom všetkom, ako sa svedčí, v nárečí našom uvedomili, ktoré je jeho pochopu najotvorenejšie. A žiadal si aj ľud náš nárečie svoje vo spisoch našich: Koľko ráz sa súkromne napospol za to ohlasoval! Tak teraz, keď sa chýr rozletel o vychodení novín slovenských*, sto a sto hlasov k nám z rozličných kútov Slovenska dobehlo, aby noviny naše vydávané boli v nárečí našom, jednému každému najľahšom. Bola vec svedomia tieto hlasy našincov vypočúvať a ich žiadosti zadosť urobiť. A je veru nárečie naše, ako sme už aj hore vyššie spomenuli, plnohlasné, zavarované a bohaté, čo nám nanovo nakladá, aby sme v ňom písali, bo má k tomu pekné spôsobilosti. O plnohlasnosti sa každý, kto len z neho koľko-toľko počuje, ľahko presvedčí a pravdivosť nášho istenia už aj z toho zrovnania nášho a českého nárečia, ktoré sme hore vyššie nakrátko predložili, ľahko vybadá. Čo do zavarovanosti prevyšuje ono vo viacej formách nielen české, slovinské, ale okrem foriem práve v samej hmote aj druhé slovanské nárečia. Naše formy napr. sklonenia slov samostatných sú veľmi zavarované a prvotným omnoho viac ako daktorých iných nárečí bližšie, čo naša slovenská gramatika dosvedčí. Koľme cítia napr. Česi uchýlenie sa svojho nárečia od prvotnejších a starších foriem, stadiaľ vidieť môžeme, že dakedy von z úžitku svojho nárečia plnšie, zavarovanejšie naše formy užívajú, ktoré u nich už dávno sa stratili. Tak napr. dakedy v ich spisoch nachádzame *hrobmi, pánmi, potokách* miesto ich vlastného: *hroby, pány, potocích* atď., tak si aj pomáhajú, keď daktorí píšu: *pijú, žijú* miesto *pijí, žijí* atď. Zbočenie týchto a podobných foriem ku škode určitosti reči dobre cítil znamenitý Čech Hanka a preto v predmluve k Rukopisu kralodvorskému napomína čitateľov, aby básne Rukopisu kralodvorského nečítali v terajšej reči českej, ale aby ich čítali v starej, tej plnohlasnej reči. Ba z jeho najnovšieho vydania Rukopisu kralodvorského sa zdá, že si tento vychýrený muž umienil k starej zavarovanej reči sa navrátiť, lebo píše napr. *vydánje, národnjeho, pjeseň* atď. Rusi napospol o našom nárečí povedajú: „Váš jazyk charošo sďeržalsja“ (Váš jazyk sa pekne zadržal), a to je čistá pravda. Radia nám daktorí, aby sme nárečie české podržali a ho len v spisovaní našom plnohlasnejšími našimi formami tu i tam vyplňali: Lež čo si tým poradíme? Hneď ale popredku musíme povedať, že nárečie české našimi formami, ak máme pri jednote v reči spisovnej s Čechmi ostať, nikdy tak vyplňať nemôžeme, ako by sme museli a chceli, bo Česi na takúto premenu a obecné užívanie našich foriem sotva docela pristáť môžu. My podľa ducha nášho nárečia nikdy inakšie písať nemôžeme, ako: *pijem, sejem, vidia*,

* Písalo sa toto ešte min. roku.

chodia, potokoch, brehoch alebo potokách, brehách, pre dobrých ľudí, pre veľkých pánov atď. Česi ale sotva by tak písať mohli, bo je to proti svojstvu ich nárečia. Oni píšu a musia tuším písať: *piji, seji* alebo *piju, seju, vidí, chodí* alebo *vidějí, chodějí, potocích, březích, pro dobré lidi, pro velké pány* atď. Teda by sme sa už v tomto sotva zjednotili, a čo by aj na to prišlo, na akú by sa strakatínu a vymyslenú plátaninu reč zrobila!! Čia by to bola reč? Česká či slovenská? Ani jedna! Aký by sa duch v tej reči vyslovoval? Český či slovenský? Ani jeden! A kto by to všetko, ako sa má písať, ustanovil? Dakoľko spisovateľov? Či sú tí mocnejší, silnejší ako národ sám a obecná reč jeho? Dakoľko by ich tak písalo, druhí by pri starom ostali, a jeden by písal tak, druhý inak, lebo by sebevoľnosti dvere boli dokorán otvorené, a čo by stadiaľ vykvitlo? Len číra strakatína spisovná, ktorej by sa za krátky čas každý nasýtil a potom by sa zas každý k svojmu navrátil. Nie dakoľko hláv tvorí a vymýšľa reč, ale reč si vytvorí národ sám, a povinnosť jeho vzdelaných synov je tou rečou, ktorá je jeho, sa k nemu prihovárať a o tom, čo znajú, ho vyučovať. Tejto rady teda naskrze užiť nemôžeme, ako každý vidí, z dostatočných príčin. —

Okrem spomenutých vlastností má naše nárečie aj tú, že je na slová veľmi bohaté. Keď slovenský náš slovník, ktorého hodná časť je už zhotovená, vyjde, o tom sa každý presvedčí. Budeme sa teda môcť v plnohlasnom nárečí našom pekne, v bohatom rozmanito, podľa vôle vyjadriť a budeme pri všetkom tom nášmu ľudu na pochop ľahkí.

Nárečie naše, ako sme už hore vyššie pripomenuli, aj čo do foriem aj čo do hmoty je také kľbko všetkých nárečí slovanských, z ktorého nitky sa rozvíjajú po všetkých. Mnoho takého sa v našom nárečí a jeho podrečiach nachodí, čo sa v iných len roztrúsené, v každom dačo a po jednom ukazuje. Na svojom mieste to obšírnejšie dokážeme. Stadiaľ pochodí, že nárečie naše slovenské všetky kmene slovanské medzi všetkými nárečiami najľahšie rozumejú a že ono každému z nich najsnadnejšie naučiť sa prichodí. Lutuje nás slávny krajan Šafárik, že naše nárečie slovenské ešte málo do známosti prišlo a pravdu má, bo ono učenie sa všetkých nárečí slovanských najviac po staroslovanskom uľahčuje. O Slovákoch do Chorvátska a Srbska cestujúcich, ako nás sami Chorváti a Srbi uisťovali, hovorí sa tam napospol, že hovoria chorvátsky a srbsky, ale len trochu odchodné. Jeden muž slovenský rozprával mi, že jeho príbuznému Slovákov, keď prišiel do Sliezska za kňaza, sliezski Poliaci poľsky nevediacemu čisto slovensky k ľudu kázne držať naručili s tým doložením, že oni ten jazyk dokonale rozumejú. A tak im Poliakom kázaval po slovensky. To samé aj Rusi i druhí Slovania o našom nárečí istia. Naopak ale, aj Slováci všetky slovanské nárečia najsnadnejšie rozumie a najľahšie sa ich, keď k tomu dary má, naučí; Slovanov potom všetkých, v akomkoľvek nárečí hovoria, Slovácki a ich reč slovenskou volá. Čo to za tajnosť? Dunaj a Tatry sú najstaršie sedaliská Slovanov v Európe. Tak rozpráva starožitný náš Nestor, že Sloveni a jazyk slovenský sedeli najprv na Dunaji, to samé bolo mienkou všetkých stredných vekov, istením starých historikov poľských a českých: Kadľubka, Boguchwała, Dalimila, taktiež novších učených mužov, napr. Poliaka Surowieckiego, a je to iste číra pravda, čo my na svojom mieste a svojim časom obšírnejšie preukázať sa usilovať budeme.

V najstarších týchto sedaliskách Slovanov v Európe dodržal kmeň náš aj najstaršie ich priezvisko, zovúc jazyk svoj slovenským, biele svoje pohlavie Slovenkami, ako sa u Nestora najstarší Slovania volajú. Kmeň náš, ktorý najstaršie priezvisko Slovenov čisté dodržal, zachoval v dolinách tichých svojich a neprístupných Tatier aj v reči to, čo všetkým Slovanom bolo za starodávna spoločné, čo ale potom kmene časom jedny popremieňali, druhé potratili.

Z hlavných znakov, hoci len zvrchu vzatých, ktorými sa podľa pozorovania Dobrovského slovanské nárečia na východné a západné delia, má slovenčina viacej znakov spoločných obom hlavným haluziam jazyka nášho slovanského, skadiaľ vidno, že je vprostred nárečí slovanských a ako priechod od jedného radu nárečí k druhému. Kto by gramatiku nárečia nášho slovenského so všetkými jeho podrečiami napísal, ten by práve pre toto

zvláštne miesto slovenčiny medzi inými nárečiami slovanskými v malom obraze reč slovanskú predstavil. Ide už povest' od viacej rokov medzi Slovanmi o napísaní zrovnávajúcej gramatiky slovanskej; ak ale dajaká sa napíše a spisovateľ nebude dobre zbehlý v nárečí našom, jeho dielo bude jednostranné a nedovŕšené. Natoľko je, hľa, naše nárečie vážne a v takomto položení sa medzi nárečiami našimi nachádza. Keď my Slováci vlastné nárečie obrábať budeme, spisy naše budú mať ku všetkým kmeňom slovanským snadný prístup, lebo ich každý kmeň okrem spisov svojho nárečia a najbližších z toho radu, ku ktorému jeho nárečie patrí, najlepšie zrozumie. Tento prístup ku všetkým pokrvným kmeňom v slovenčine je pre nás Slovákov veľmi vážny a dôležitý; i keby sme sa slovenčiny nechytli, nepoznali by sme ani povolanie svoje, ani čas a potreby jeho, a bezpečne riecť môžeme, že by sme sami proti sebe a povolaniu svojmu brojili. Pre túto svoju prístupnosť má slovenčina, ako pevne veríme, peknú v Slovanstve budúcnosť.

Bratia naši slovenskí katolíci pridŕžali sa tiež v dávnejších časoch češtiny, že ale u katolíkov vždy väčšia príchylnosť k svojmu domácejmu ako k nedomácejmu bola, odstúpili skoro od nárečia českého a chytili sa už dávno nášho vlastného slovenského, počnúc v ňom knihy spisovať a vydávať. Pôvodcovia tohoto povýšenia nárečia nášho boli na konci minulého stoletia: Ignác Bajza, Ďurko Fándli a slávny Anton Bernolák, ktorí cestu prekliessnili slávnemu slovenskému za našich časov spevcovi, Jánovi Hollému, čo dávny a terajší život Slovákov utešene vyspieval. Za týmito obrátili sa bratia naši katolícki a nechali nás evanjelikov pri češtine. Povýšenie nárečia nášho slovenského za reč spisovnú od Bernoláka a požehnaných jeho nástupcov vykonané nevyšlo zo sebevoľnosti, ale z pridŕžania sa domáceho, a z toho poznania, že Slováci len vo svojom vlastnom nárečí dačo vykonať môžu. Nárečie naše bolo týmto mužom podstava, na ktorú si zastali, a k ľudu svojmu opustenému a zanedbanému sa obrátili, i česť a sláva Vám nás už odomrelým: Tebe, pracovitý Bajza, Fándli a Bernolák neunavený, Tebe, prácou ustavičnou nezmorený, vrúcny Palkovič, Tebe, dakedy vysoko postavený, na Slovákov plným okom milosti pozerajúci Rudnay, sláva Vám ešte teraz medzi nami pracujúcim! Tebe, Ottmayer srdečný, Tebe, neunavený, obetí a zásluh plný Hamuljak a Tebe naposledok Hollý velebný, čo si prežil v duchu svojom všetky Slovákov časy a na zádumčivom Považí rozžialeným zápalným hlasom na svojich z tichého Považia si povolával. Oj, do počuli sme Tvoje žiaľne hlasy, i prichádzame sa Ti poďakovať, muž velebný! —

Takto, hľa, pristali bratia naši katolícki k nárečiu nášmu domácejmu, a my evanjelici stále sme dosiaľ pri češtine, či je nie ale pre nás toto rozčesnutie, kmeňa okrem toho nevelkého, hrozné nešťastie? Kde by sme sa práve, aby sme sa duchovne ďalej podali a všetko, čo nás tisne prevládali, čím najmocnejšie a najväčšími spojiť mali! K mnohým našim biedam pristupuje aj hrozné toto nešťastie, ktoré aby čím skôr od nás sa odvrátilo, má byť každého z nás práca najväčšia a povinnosť svätá. Dokiaľ bude medzi nami toto rozčesnutie trvať, dotiaľ bude život náš len trhanina, dotiaľ sa budú o nás protivníci otierať a nám v najšľachetnejších prácach prekážať, dotiaľ sa nepostavíme ako Slováci a zo života nášho pospolitého nič nebude.

Prestať teda musí toto rozčesnutie a nastať musí bratské spojenie. Či je nie pravda, že sme sa doteraz s bratmi našimi katolíckymi jeden druhého stránili, že sme o prácach ich pre vzdelanosť a povýšenie národa nášho skoro nevedeli, v nich alebo malú alebo žiadnu účasť nebrali, a predsa robili bratia naši katolícki to samé, čo aj my robíme a robiť chceme, horeli za tým samým, za čím aj my horíme, na srdci nosili to samé, čo aj my na srdci nosíme! Žijeme tu spolu, bývame na zemi starootcovskej, sme si zo všetkých najbližší, ba tí sami, a jeden o druhom nevieme! Robíme to samé a ruky si nepodávame! A ako sme sa my do bratov našich málo starali, tak sa oni naopak málo starali do nás: Akýže by teda úžitok mohla mať všetka naša práca? Prečže s tým rozčesnutím, preč s cudzotou medzi bratmi! Podávame Vám ruky, bratia naši, na spoločnú pre národ náš prácu, podávame Vám ich, bo aj z Vašej strany,

a to každý deň väčšmi, tie samé za spojenie v reči a v literatúre od statočných, dobrých našich krajanov počuť hlasy: potreba je toho spojenia navidomoči veľká, cítenie jej vždy viacej a viacej rastie i nastane a nastať musí medzi nami porovnanie. V čomže sa porovnáme? V čomže by inom ako v našom! Celý náš článok dokazuje potrebu písania v našom slovenskom nárečí, keď teda my sme doteraz pri ňom neboli a žiť chceme, nevyhnutne k slovenčine pristúpiť musíme, ku ktorej ste Vy už dávno pristúpili.

Tak vitaj nám, vitaj, slovenčina naša! Ty dcéra slávy pekná, rovnoprávna, ale oddávna utajená pred svetom! Vitaj nám, drahá!! Sila Tvoja vyvoláva nás k čerstvému životu a spojuje nás s bratmi i ukazuje nám, že jedno sme a že je jeden cieľ náš! Už oddávna aj zo strany našej vychvalovali Vás, krajanovia slovenskí, naši mužovia slávnici, že slovenčiny ste sa chytili a v nej neunavene pracovali. Tak hovorí náš slávny Šafárik vo svojom znamenitom diele *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* na str. 389: „Od tohoto času (od zahynutia inštitútu slovenského) pracuje dakoľko spisovateľov evanjelických pod krídlami českej literatúry ako milovníci na poli národnom, čo medzitým katolíci, ktorých horlivosť za povýšenie vlastnej slovenskej literatúry dosť nachváliť sa nemôže, málo daktorých vyjmúc, odvážni sa zdajú po ceste od Bernoláka preŕatej pokračovať.“ I Kollár tým samým spôsobom v druhom diele svojich *Zpějwaniek* na str. 494 veľmi vyvyšuje katolíckych spisovateľov i porúča na tom samom mieste, aby ich iní pilne nasledovali. A zasluhujú naiste títo mužovia všetku možnú chválu a pováženie! Keď slovenčina pre rozvitie života nášho potrebná a nevyhnutná je, dáva znáť medziiným Kollár sám na sebe, a to nielen ustavičným kvetov s poľa slovanského trhaním, a do češtiny vypletaním, ale — čo je viacej — chytením sa samej slovenčiny, chtiac ju za spisovnú reč povýšiť. Lež pustota a driemota hlboká panovala ešte vtedy na Slovensku a preto Kollár, keď žiaden ohlas nedostal, od svojho odstúpil a zase k češtine sa naklonil. Daktorí mu priemenčivosť túto na oči vyhadzovali, my ho tu ale ani mak neviníme, lebo z toho všetkého len bystrota hlavy a srdce za kmeň svoj zapálené vyzerá. Kollár ako hlava bystrá šípil, že Slováci by len predsa mali vo vlastnom nárečí život svoj duchovný vystaviť a že tak len dokonale ho vystaviť môžu, a preto sa aj slovenčiny chytil, potom ale kadenáhle videl, že sa ľud slovenský za ňu nezaujal a že tomu ešte čas neprišiel, aby beh vecí sa netrhal, navrátil sa k češtine.

Dobre vieme, že Kollár v najnovšom diele, v *Cestopise po Itálii*, odpornú našej vystavuje mienku, ale sme silne presvedčení, že on, vidiac teraz, ako ľud náš slovenský k životu sa vzbudil a že k tomuto svojmu životu slovenčinu potrebuje, i z celého si ju srdca žiada, oproti nám nič mať nebude.* Hovoríme preto o Kollárovi s takou istotou, lebo známe jeho za národ svoj bez odpočinku pracujúcu dušu: On nemôže byť proti životu nášmu, ktorý celý svoj život vzbudil sa usiloval; on nemôže byť proti nám, bo v kom by sme potom mohli skladať dôveru?

Neohlásili sa Slováci na hlas Kollárov, prebudzujúci ich k životu vlastnému, k slovenčine, lebo driemali, ale ohlásia sa teraz nie dvaja, traja, desiati, ale ako silno veríme, ohlási sa, keď nie naraz, teda pomaly, celé božie Slovensko! Vstalo ono a chce žiť; veľmi premenili sa časy! Predtým smutné išli od Tatier k Dunaju hlasy a smutne sa odrážali naspäť, teraz ale počínajú sa ohlasovať radostnejšie, i také sa zas odrážajú od nášho starého Dunaja k vysočizným Tatrám. Otcovia tešia synov a synovia potešujú otcov! —

Jednota teda naša prísne nás k slovenčine napomína, bo len v nej do jedného kola si zastať môžu Slováci. My sme jeden kmeň, i ktorá ruka bezbožná nás by roztrhovala a čo za myseľ bezbožná by nám priala, aby sme boli odtrhnutí jedni od druhých? —

Život náš je odchodný od českého, odchodný tak ako nárečie ich od slovenského. Život Čechov terajší, či skutočný, či čisté duchovný, vytekol z predošlých osudov národa

* Písané je toto za roveň druhému z jara m. r.

tohoto, ktorý hoci vždy hrdinsky sa držal a napodiv celej budúcnosti bojovával, predsa sa návalu života cudzieho, nemeckého, neobránil. A tohoto šľapaje životu slovanskému protivné my miestami u bratov našich s bolesťou vidíme, a to v ich obci, v ich literatúre a aj v živote domácom. Nemôžeme sa pri tomto dlhšie zabávať, k čomu tu i tak miesta niet, ale kto sa o tom presvedčiť chce, nech český terajší život pilnejšie skusuje a nech s ich literatúrou sa zaoberá a iste nám dosvedčí. —

V poézii českej ešte máločo je podareného a čo sa hlavne podarilo, cudzím duchom páchne; v druhej peknej literatúre romány a všelijako menované odrhaniny romantické hlavné miesto zaujímajú a v daktorých, ako asi pred dvoma rokmi vo Květoch v článku „o žene“, hnusné vyvrhliny siekt nemeckých a iných k pohoršeniu ľudu slovanského do života nášho sa kydajú. Dajte nám pokoj s tými mátohami cudzími, s tými šial'ami zúfanlivými, s tým drvením samého seba pre mrle, s tým prevráteným citov vzpružovaním, nevodte do nášho sveta zúfanlivých kadejakých vycivencov, zvodcov, to sú pre nás potvory, ktorých sme my u nás nevidali a nevidíme, nekazte pokoj náš; pozrite na naše lipy, ako ticho šumia, pozrite na náš život, ako je pri všetkých nešťastiach pokojný, pozrite, ako naše mysle i srdcia horia svätým ohňom a nebúria sa pre žiadosti a mrle daromné! Vysoko si my vážime duchovné pracovanie a tešíme sa srdečne, že u bratov našich Čechov ono sa pohybuje a zo dňa na deň sa vzdáha, ale hnusnými cudzích svetov vyvrhlinami, ktoré život náš čerstvý kántria a pokoj náš hubia, my sa zaliat' a zhora nadol poprevracat' dať nechceme. Nech si to zadržia a strovia tí, ktorí si to navarili, my tej chovy nepotrebujeme a srdečne ľutujeme, že do života bratov našich Čechov sa tie vyvrhliny vpíjajú. —

Ako život náš je od českého odchodný, tak sa delí aj naše nárečie. Nárečie naše je neobyčajnej plnohlasnosti, sviežosti a maľovnosti, ktorá sa so živou a maľovnou obrazotvornosťou našou dobre zrovnáva a veľkú budúcnosť poézii u Slovákov sľubuje. V nárečí nie tak, ako je naše, sviežom a maľovnom nemožno, aby sa obrazotvornosť naša náležite predstavila a do odeve obliekla, ale jej pristať môže len nárečie tak ako ona svieže, a v tomto sa ona len pekne ukáže. Dobré to cítili a cítia všetky naše poetické hlavy, a preto tak horia za slovenčinou. To samé muselo z veľkej časti pohnúť Kollára, že sa raz dal písať po slovensky, pre toto nepísal Hollý česky, ale skladal svoje básne v našom slovenskom, nárečí, a táto sama príčina pohla aj mladého nášho mnohosľubného spevca, Sama Chalupku, že pekné svoje, duchom slovenským naskrze presiakle piesne v našom nárečí vospieval. Prijali sa tieto jeho piesne v národe i spievajú sa už ako národné po Tatrách, neprijali sa ale tie, ktoré sú česky hoci pekne napísané. Nech nikto nehovorí, že reč pri básni málo značí a že sa báseň v ktorejkoľvek reči tak dobre ako v inej podarí; báseň, ak má letieť a letieť živo, musí mať také krídla, ktoré ju ľahko a čerstvo ponosú. Sám najväčší nemecký básnik, Goethe, hlboko cítil túto pravdu, keď o reči nemeckej povedal: Ein Dichter wär' ich geworden, hätte sich die Sprache nich unüberwindlich gezeigt, t. j. básnikom by som sa bol stal, keby mi reč nebola prekážala. Tak teda naša báseň nemôže inakšie len v slovenskom nárečí sa vospievať a rozvíť; báseň tá, ktorá vyletí ako orol nad Kriváň a stadiaľ dolu po zemi pozerat' bude, musí si pripäť krídla mysle našej a na týchto krídlach do výsosti sa vychytiť. Leťže, leť, spev náš silný, čerstvý, hneď ako potôček blbotajúci, hneď ako šum vrb a hneď zas temne ako víchor po horách pohnúť; leťže, leť, spev náš čerstvý, a rozleť sa, roznes i city i túžby naše!

Nezapierame, že by sa u Čechov poézia nemohla rozvíť, rozvíje sa ona, ako veríme, ale vo svojom spôsobe, pri iných národa okolnostiach a pri inej vôli kmeňa samého. Onedlho rozoberie sa u nás pekná literatúra česká, kde istenie terajšie sa preukáže. Niet divu, že pred dakolko stoletiami česká reč sa bola u nás prijala a za spisovnú povýšila, doniesli nám vtedy Česi so svojou rečou dačo vyššieho, velebnejšieho, čo hlboko pohlo duše naše, a preto aj chytili sme sa reči, v ktorej sme to dostali, teraz ale nielen že nepôsobia tak na nás Česi, lež práve daktoré ich spisy cudzími vyvrhlinami naplnené nás odstf'kajú. K životu teda nášmu

a dokonalému sa rozvitiu a vysloveniu mysle našej nevyhnutne nám je potrebná naša domáca slovenčina.

Ktorý národ a kmeň žiť chce a žiť má, ten sa nesmie a nemôže na druhý národ alebo kmeň spoliehať a od neho prebudenie i zadržanie života svojho očakávať, ale musí sám pracovať a na nohy sa postaviť, bo inakšie, ozerajúc a podopierajúc sa len na druhých, ani k pravdivému životu nikdy nepríde, ani života nie je hoden! A čo to za život, keď druhí dakoho držia a on sám sa postaviť nevie? Takýto človek alebo národ alebo kmeň je len klát, v ktorom ducha niet a s ktorým si druhí podľa vôle zahrávajú. Život môže len a musí vyvieriť z práce, bo vtedy sa hýbanie, ktoré je znak života, ukazuje, chtiac teda žiť, musíme sa hýbať a sami, sami pracovať. Dosiaľ sa kmeň náš veľmi po Čechoch ohliadal a to, do čoho sa sám nechytal, od nich očakával, práve ale preto, že stadiť na všetko ako na hotové čakal, sám sa do práce nepúšťal. Ale za toto sčakávanie na druhých, za túto svoju nepracovitosť dostával tiež zaslúženú plácu, bo s ním iní, čo chceli, vystrájali, a my Slováci toľko sme platili, koľko sa druhým páčilo a za čo nás druhí držať za dobré uznali. Nie, nechceme sa viacej takto povalovať a na iných dobrú vôľu sa spúšťať: hanba a posmech nám, ak by sme aj ďalej kmeňu nášmu takto povalovať sa dávali a na druhých lásku a veľkomyselnosť s cenou kmeňa nášho sa nechávali. Preto pracovať musíme s celou dušou, a aby sme sa s dušou celou do práce chytli i videli, že teraz od nás všetko visí, musíme sa postaviť sami: tak sa vzmôže u nás práca, bo nebudeme sa spoliehať na nikoho, a prácou dostane zvel'atok život náš. Pri práci nezahynieme, ale spevníme a budeme i žiť i nadobudneme si vážnosti u samých seba a aj u druhých. Pokým sme sa len na druhých dívali a na ich moc držali, knísali sme sa ako osika pri každom vetra hnutí, nebudeme sa ale knísať teraz, bo prácou nadobudneme sily a príduc do nej, budeme o istote a nepodvratnosti života nášho presvedčení. Kmeň náš má veľkú silu a súcosť k životu, ale tie sily musíme rozjatriť a rozvitiu ich všetkými prostriedkami napomáhať, a toto sa stane prácou i mnohým tých síl zaneprazdňovaním. Kto nemá chuti do práce, ten nie je s nami a ten bude vyvolávať, aby sme sa aj ďalej len na druhých ohliadali a ukazovať nám bude na slabosť našu, takýto ale človek nemá v živote našom dôvery a všetci tí, ktorí tejto dôvery nemajú, sú alebo neznalci, alebo lenivci, alebo slabosi. Kto nám pomôže iný, keď nie my sami?

Keby sme alebo sily životnej nemali, alebo túto silu nerozvíli, žiadna v svete moc by nás od zahynutia nevyratovala a darmo by nás hockto podopieral, bo by sme len predsa do hromady padli a skvacli. Postavme sa teda, ale si zastaňme na pole s chuťou do práce. Aj v tomto ohľade stojí slávne medzi nami Kollár a ligotá sa náš pracovitý, neunavený, príkladný Hurban, ktorý v mladom ešte veku toľko a tak vyviedol, že jeho život je naozaj do vrúcneho pováženia. On aj v literatúre už na svoj mladý vek mnoho urobil, aj mnoho pre ďalší čas nahotovil, aj v okolí svojom, kde povolanie mal, všade nový život prebudil a pôsobil aj na ďalšie aj ďaleké okolia, i všetko svoje, čo mal, životu nášmu ochotne bez všetkých nárokov obetoval. Na Teba verný, neunavený pracovník Slovenska, s úctou a láskou hľadá mládež naša, na ktorého tvári je sila života vybitá. Keď takíto mužovia v kmeni našom povstávajú, isteže nám je život súdený. Súdený nám je, ale majme sa preto k práci a rozvíme sily naše, ku ktorých rozvitiu nás privedie milá naša reč starootcovská, naša milá slovenčina. Povedia nám, pravda, istí ľudia, že načo to život začínať a načo sa do novej práce chytať, keď už máme od iných mnoho prerobené, čo by sme si bez veľkého trudenía len osvojiť mohli. Vystatovať sa budú s českou gramatikou a s českým slovníkom, kde my si tie veci nanovo vyrobiť musíme a tak podľa ich mysle do zbytočnej práce sa púšťať budeme. Tieto reči skoro odpovede nezasluhujú, bo sú bludné a k tomu ešte hnusné. Kto nás chce a opováži sa od práce odvracať, ten nechce život náš, a keby sme my aj slovensky písať nechceli a nemuseli, predsa by sa gramatika nášho nárečia a slovník bohatosť slov jeho obsahujúci napísať musel, bo by to vyhľadávala známosť úplná slovančiny a dokonalé jej vyskusovanie, čo sa bez známosti

dokonalejšej slovenčiny našej stať nemôže. Práca teda i tak na toto sa obrátiť musí a či my ku prebudeniu a rozvítiu života nášho drahého kmeňa k tejto práci sa pribrať nemáme? Tak sme teda leniví a daromní, tak nám kmeň náš na srdci málo leží! Varuj nás Boh od tejto lenivosti a záhalčivosti! Ľudia tí, ktorí nás na akýkoľvek spôsob od práce odtrhujú, nám neprajú a zlé o nás majú i roztrusujú domnenie, bo chcú, aby sme to, čo nám iní pohodia, prijímali a s tým sa zabávali. Alebo keď nám prajú, veľmi planú známosť majú o behu vecí.

Česká gramatika a český slovník nie sú naše, a tak pre túto príčinu my sa s nimi uspokojiť nemôžeme, ale vlastnú gramatiku i vlastný slovník mať musíme. Keď ale tí ľudia prácu túto za zbytočnú držia, okrem odvracovania nás od práce ešte aj to istia, že je vec zbytočná pre národ, keď už jednu gramatiku má, viacej gramatík vyrábať a vydávať, bo to podľa ich mysle musí byť tiež čisté času mrhanie. Národ teda má prestať na jednej gramatike a na jednom slovníku: nie je ale toto docela nepravdivé istenie? Všetko skusovanie reči, všetko skusovanie napospol sa týmto zatracuje a keď by sa toto za pravdu prijalo, národ by každý pri všetkom na jednom diele musel prestať a potom sa uložiť. Prečože Česi neprestali na starej prvej gramatike, ale vždy nové a nové vydávajú? Koľko ich je u nich: Nejedlého, Dobrovského, Burianova, Žákova, Konečného a mnoho iných! Dobre majú, že sa o bádanie svojej reči starajú, a to samé aj my urobiť musíme. Ale rieknu tí, čo staré predsudky zastávajú a sami ďalej nemyslia: Načo to znovu prácu začínať a život náš obneskorovať? Toto domnenie je práve také ako prvé: Či my tým obneskoríme život náš? Môže byť život bez žitia, bez jeho prebudenia? A či sú nám isté hranice vymerané, pokiaľ len sa doškrabať máme, či je nášmu životu istá medza vyznačená, pokiaľ bude a môže trvať? A či teda máme sa ponáhľať, aby sme dačo zo života nezmeškali? Nie je to pravda, že sú nám isté medze položené a istá hodina vymeraná, pokiaľ žiť máme a môžeme, ale budeme žiť, kým všetko, čo je pre život náš odsúdené, nevykonanie a tak čas sa musí riadiť podľa nás a podvrhnúť nášmu životu. —

A čože za reč vyzdvihneme za spisovnú, ohlasovať sa budú hlasy protivníkov našich? Akúže inú — ako slovenskú, a to síce tú, ktorá je najpravdivejšia slovenská, najzavarovanejšia, najčistejšia, najplnohlasnejšia a pritom najrozšírenejšia! A takáto je reč tá, ktorá sa hovorí v Turci, v Orave, Liptove, Zvolene, Tekove, Gemeri, Honte, Novohrade, hornej Trenčianskej i Nitrianskej stolici a po celej Dolnej zemi. Túto už sám Šafárik a za ním všetci iní rozvažití a pilní bádači za opravdivú slovenskú uznávajú, a to všetkým právom. Je aj v dolnej Trenčianskej, Nitrianskej i v Prešporskej stolici slovenčina, ale pre blízkosť Moravy sa ona tu i tam v daktorých prípadnostiach na nárečie moravské ponáša, a preto tu i tam od druhej slovenčiny odstupuje. Že tamtá je najpravdivejšia, najzavarovanejšia reč slovenská, to na svojom mieste dokážeme. I sami Slováci po Trenčíne, Nitre a v Prešporskej stolici slovenčinu spomenutú za najvernejšiu a najlepšiu slovenčinu uznávajú i kde príležitosť majú, radi ju pochytiť. A sama táto reč tak na iných odchodne od nej hovoriacich Slovákov pôsobí, že Slováci prešporskí, nitrianski, trenčianski sa ju takrečeno nevedomky podučia a daktoré svoje od nej odchodné formy s jej formami popremieňajú. Dajedni k vyzdvihnutiu daktorého podrečia za reč spisovnú hlavné dáke mesto, v ktorom sa to podrečie užíva alebo vážne v tom podrečí spísané knihy, ktoré v národe vysoko sa cenia, držia za potrebné, my ani jedno ani druhé nemáme, ale v našom stave ani jedno ani druhé nepotrebujeme. Nám je život náš v tomto ohľade najlepším vodcom a zákonom. Nárečie to, ktoré je v živote najužívanejšie a sa v ňom najlepšie zadržalo, ktoré najväčšiu silu v živote prezradzuje, vezmeme si za reč spisovnú a tak pomeríme náš čisto duchovný život so skutočným, tamtomu dáme pevný základ na tomto a vyhybneme všetkým odporom. Nikto nám nebude smieť na oči vyhodiť, že je naša reč vymyslená, bo je docela zo života do spisov uvedená, tak teda skutočná, a keď by nám dakto čosi takého na oči vyhodil, prezradil by alebo veľkú života nášho nevedomosť, alebo by to len robil na protiveň nám, i vidno by bolo, čo je za človeka. Toto nárečie, ktoré sa

nám samo od seba ponúka, my teda s celou dušou objat' a za pospolité v našich spisoch vyzdvihnúť máme, ono je, v ktorom žije i srdce i duša Slováka. Nebude, pravda, u nás hneď sprvu, ako sme už aj hore vyššie povedali, dokonalej jednotajnosti, ale všetko sa to prevarí a o krátky čas nárečie naše docela sa ustáli i to, čo je v ňom najlepšieho, do úžitku pospolitého príde. My chceme žiť, a tak v tom, čo nás k životu vedie, skoro sa dokonale ujednotajniť musíme. My sme Slováci a ako Slováci stojíme pred svetom i Slovanstvom, dosiaľ ale pozná nás svet len po mene a bratia naši tiež len po mene o nás hovoria. Chytili sme sa boli, pravda, za starodávna do veľkej práce, ale prekazili nám druhí; za našich časov pustili sme sa tiež do duchovného života a mnoho na tomto poli pekného sme vyviedli, ale nie je to predložené svetu v podobe duchovného života nášho, a preto sa nám len po mene ráta a k vlastnému nášmu imaniu sa nepričítuje, a pre tú príčinu ostávame pred inými len ako odhodenci. Každý ale šľachetný človek túži a za tým horieť musí, aby dačo duchovného vyviedol a ďalší pokrok a zveľatok človečenstva napomáhal, podľa čoho, nakoľko to vykonal, sa aj váži a cení. Aby sa mu ale jeho dielo prirátalo, musí mať pečať jeho svojstva a to nielen čo do obsahu, ale aj čo do formy, lebo, ako sme už aj hore vyššie videli, formu si obsah po sebe rovnať musí. Jestliže za tým každý šľachetný a nielen samým chlebom žijúci človek horí, čím viacej za tým horieť musí každý národ, ktorý nielen k zemi patriť chce, ale aj k vyššiemu životu sa vyvýšiť a žitie svoje v žití ľudstva zaznačiť si žiada. My Slovania pre tú príčinu, že sme ako starí Heléni národ kmeňovitý, máme z tohoto ohľadu dvojaké polozenie, postavení k ľudstvu ako národ, ako celosť, a potom sami k sebe ako kmene. My sme ešte sami svet v sebe. Ako v živote ľudstva život náš životom našej celosti národnej zaznačiť musíme, tak v živote našom národnom kmeňovitosť našu vybiť a každý povolanie svoje odbaviť máme, bo inakšie ani život náš sa nevydarí a my ani sebe ani druhým nespomôžeme. Pôsobenie ale kmeňov našich nemá len vzťah (relatio, Bezug) k životu nášmu národnému, ale životom naším národným aj k životu ľudskému napospol. Preto musíme sa rozvíť kmeňovito a kmeňovité rozvítie naše nemôže byť inakšie skutočné a pravdivé len v nárečí našom. My raz tu stojíme ako Slováci: hanba a posmech by nám bol, ak život náš pospolitý národný nenapomôžeme, ďalej ho zo svojej strany mocne nepotisneme a pôsobenie naše do života nášho rukou vlastnou nezapíšeme. Z ohľadu tohoto pôsobenia národného máme my Slováci osobné povolanie a to inakšie nevykonanie len v našej slovenčine, lebo ona je nášho ducha a všetkých jeho hnutí samojediná, verná a dokonalá vyslovovateľkyňa. Preto, kto si Slováka, maj sa k slovenčine, inakšie nepoznal si povolanie kmeňa svojho a chceš, aby aj ďalej boli sme len odhodenci a povrheli sveta. Okrem toho my Slováci dosiaľ ničoho nemáme, po čom by sme sa v duchovnom živote národov a bratov našich poznali, bo nemáme pospolitého stania, nemáme ani len ústavov, čo by sa podľa nás menovali, s naším duchovným životom zaoberali a o nás svedectvo vydávali; preukážme sa teda aspoň dačím v našom duchovnom svete, preukážme sa tak, aby sme boli po tom poznaní. Či by už nič nemalo, čo je Slováckovo a slovenské, vo svete opravdivo ľudskom stáť a platiť?! Všetko to malo by v skrytosti hniť a hniť a sa pred tvárou človečenstva ukrývať? — Preč s tou myšlienkou, ktorá vnútornosti každého verného z našich hlboko pobúri a zatrasie, preč s tou myšlienkou a von zo skrytosti s našou slovenčinou! Povedia nám tu, pravda, mudráci — ale čo nám po mudrákoch — že život národa počína sa so zaprením jednotlivcov, a tak že my, keď chceme žiť, musíme sa zaprieť. Dobre my vieme o tejto veľkej pravde a aj s celou dušou to robiť chceme: chceme sa zaprieť my jednotlivci a doniesť, čo máme, na obeť nášmu odhodenenému národu. Dobre vidíme, že sme doteraz života národného nemali preto, že sme len žili každý osebe a pre seba, i nestarali sme sa o obecné dobré ľudu nášho ako národa, za čo sme aj slušnú dostali odmenu, bo nás opovrhovali, za odhodencov považovali a s nami podľa dobrej vôle nakladali, ale chceme napraviť ohavnú vinu našu a z celej duše úprimne bez nárokov posvätiť to, čo máme, obecnému dobrému. Nebude táto horlivosť naša len slovom, ako mnohých pred nami

stojacich, ale bude, dá Boh, so skutkom spojená. V tomto máte pravdu, protivníci naši! Ale nemáte pravdy v tom, čo z toho zavierate, že by sme sa my pre kmeň iný docela zapriet' mali, teda nič o seba nedbali, lež všetko len druhým na obeť dávali. Iný kmeň je len kmeň ako my a ako taký k celkovitému zapreniu druhého práva nemá, bo nie je pospolitosťou národnou, ale sám len v národe časťou a osobnosťou. Keď sa takýto celkovitého zapierania od druhého domáha, tým istí, že druhý k životu sám osebe žiadnej spôsobilosti nemá, takto ale mu hrozne ubližuje. Čas dokáže, či my sami osebe dačo môžeme alebo nie, ale len si bude vôľa pevná, viera tuhá, Boh nám bude na pomoci. Či sa vari preto zapriet' máme, že nám iní dosiaľ literatúrou svojou vypomáhali? Hanba tomu, ktorý človekovi a čím viac ešte svojmu bratovi pomôcť nechce a, keď je tento v súde, nepomáha. Za túto ale pomoc osobovať si dajaký nárok a chcieť, aby sa to odslúžilo, nie je po bratsky. Dost' na tom, že sa dobre urobilo, že sa vykonala najšľachetnejšia povinnosť človeka. Z tohoto teda ohľadu zaprenia sa od nás nik domáhať nemôže, ale chceme sa my s celou dušou zapriet', nie ale kvôli čiastočnosti, lež všeobecnosti, bo v tej je všetkých život náš. Kto je človek čistý, ten sa teší z rozvitia a zo života druhého, bo i tam sa vzmáha a pokračuje ľudstvo, a toto je statočnému a dobrému ostatná najväčšia útecha. —

Česi sú kmeň od nás odchodný, ich história nepadá na nás, bo sme my v nej žiadnej účasti nemali. Oni si žili pre seba a vykonali pre seba to, čo vykonali a vykonať mohli, my sme ale v ich histórii nežili, a tak ani história ich nie je naše spoločenské imanie. Keď oni po svete hrmotili a víťazstvami a druhými svojimi skutkami slávu si nadobývali, podrezovali sme my v tichých našich Tatrách, i keď nám kto čo podal, prijali sme to, kým neprišiel i nám čas a kým aj nad našou driemotou nezatrúbila trúba života národov. Vstali sme a chceme žiť: kto nám to za zlé brať i kto nám pravidlá žitia nášho predpisovať bude? Život náš sám si musí byť zákonom, z neho sa všetko rozvíja, čo nás viesť má, vedenie ale nás nech si iný, čo život náš a podstatu jeho dokonale nezná, neosobuje, bo čo jeden predpis nám dá, to blúdiť bude. A že chceme žiť, to sa len našim nepriateľom nepáči, o kmeňovcoch našich sme presvedčení, že im život náš nielen na protiveň nebude, ale že ho priateľsky privítajú. Čo za povedomie môže mať o sebe národ ten, ktorý ani mak zo svojho v živote pospolitom uznáte nemá, ba ešte ani svoju reč v pospolitom užívaní nevidí, ale sa táto len ako reč obecného ľudu po chalupách a dedinách potľka a za nehodnú vyššieho života pokladá. Dobře jeden Čech vo spise polemickom proti nastrokaniu cudzej reči o tom poznamenal, že národ taký, keď sa nikde v tom, čo vo vyššom živote platí, uznaného nevidí, pomaly sám seba opovrhne a za ľud chatrný, odhodný sám seba považovať sa naučí. Smutnú máme z tohoto ohľadu skúsenosť, a preto svätá je naša povinnosť všetko nášmu ľudu podávať, na čom sa on povýšiť môže a seba samého viacej vážiť navykne. Na čom sa mal náš Slováč doteraz pozdvihnúť, pre čo jasnejším čelom a radostnejším okom kolom seba pohliadnuť? Kam nazrel do života, všade len videl panovať cudzie a svoje odhodné; s akým srdcom musel sa od všetkého odvrátiť a s akými očami sám na seba podívať? Ak prinútila ho potreba do pospolitého života sa zastarať, tam reč cudzia, išiel do školy, tam reč iná, počúval vyšších okolo seba, tí hovorili rečou cudzou, pohliadol do knižky, i tam nie reč jeho! Niet veru ani divu, že sa Slováč bol sám seba spustil, bo sa zdalo, že nič viac preňho v svete niet a že celý svet ho zavrhol. Pomôcť, pomôcť rodákom našim je svätá naša povinnosť, i bude im každý z nás pomáhať, koho je srdce neskazené. Aj je povinnosť naša všetko to k povýšeniu kmeňa nášho urobiť, čo na dobrý spôsob urobiť môžeme, reč ale jeho vlastnú do spisov uviesť v našej moci stojí, preto uveďme ju ta jednomyselne. Čo do počtu kmeňa nášho, kmeň sme taký, ktorý je v stave literatúru svoju vydržať, keď len opravdivá vôľa duchovne sa hýbať a kmeňu nášmu pomôcť pristúpi. Podľa vypočítania Šafárika je nás Slováčok 2 753 000, teda blízko troch miliónov, čo iste stačí k vydržaniu literatúry. Ani Čechov bez Moravanov, ktorí im ešte teraz málo pomáhajú, viacej niet, a predsa Česi držia svoju literatúru. Je i viacej takých národov, ktoré sú

na počet neveľké, ale duchovným životom silné. Nie počet, nie hľba, ale duch je podstata vecí a všetko to, čo z ducha ide. Majme myseľ dobrú, vôľu pevnú a splní sa iste slovo prorocké:

*Nad Tatrou to nebe mračné
Bude liať a hromy metať,
Ale naše kraje spevné
Krajšie potom budú skvitať.*

*Skvitať budú s rodmi svými,
Matka Tatra smútok zvléčie,
Medzi brehmi slovenskými
Čiste Váh i Hron potečie.*

Pri povýšení ale nášho nárečia za reč spisovnú aj na to ohľad mať treba, že plody naše literárne, ak budú dobré, samy od seba aj k iným kmeňom slovanským cestu nájdu a práca naša duchovná aj od tých podporovať sa bude. — Máme teda písať slovensky, aby sme život náš v duchovnom živote národa nášho a ľudstva zaznačili, seba, ako svedčí, rozvili, kmeň náš z terajšieho nízkeho stavu pozdvihli a ho k väčšiemu povedomiu priviedli, slovom mravne povýšili, druhým so sebou podľa vôle nakladať a za povrheľ sa držať nedali. A to tým viacej máme písať v slovenčine, že sme kmeň taký, ktorý literatúru svoju pri dobrej vôli je vydržať v stave.

Písať máme slovensky naposledok aj pre tú príčinu, že nádeju na povýšenie reči našej otcovskej vo vlasti mať môžeme, k čomu reč našu pripraviť musíme. Ak príde raz k tomu vec, iste že sa len povýši reč domáca, ktorá sa od národa v krajine našej užíva a hovorí. Keď kmeň náš k sebe príde, do života pospolitého a síce s tým, čo je jeho, domáhať sa bude, a k tomuto tiež bude mu reč vlastná na dobrej pomoci. Jedno bude druhé napomáhať a jedno druhému ruky podávať. —

Stav zemiansky národa slovenského vždy nás k domácej reči, aby sa literatúry našej chytiť mohol, napomínal. My nesmieme zanedbať žiadnu čiastku národa nášho, a tým menej tú, ktorá nám vo svojom staní mnoho poradiť a pomôcť môže. A z tohoto stavu vystúpili v najnovších časoch zástupcovia a obrancovia národnosti našej, ako slávny Ján Čaplovič, vysokoctený Ďord' Košút a podžupan turčiansky i kráľovský radca, veľkomožný p. Emerich Lehotský, mnohozaslúžený náš Gašpar Fejérpataki a druhí. Z tohoto stavu prosilo viacej sto o povolenie na naše slovenské noviny a je mladých milovníkov národnosti našej z tohoto stavu hodný počet. I z tohoto vidno, že v nárečí našom slovenskom celý kmeň náš sa spojil, a po stoliach rozpadnutosti i studenosti v ňom sa údovia jednej rodiny poznajú a nanovo zvitajú a objímu.

Toto sú dôvody, ktoré máme za užívanie slovenčiny vo spisoch našich a ktoré sme Vám úprimne predniesli, Slováci! Či uznáte dôvody tieto, či prijmete svoju slovenčinu? Zle, zle by bolo, keby ste ju neprijali a vari zas inam s túžbami svojimi sa obrátili. Ponosovali ste sa na češtinu: tu teda máte nárečie svoje, v ňom i srdce i myseľ svoju celkom vyjadriť môžete a bude Vám ono hovoriť, bo zo srdca vytieklo, k srdcu a bude hovoriť zrozumne a jasno k mysli Vašej. Keby ste sa od neho odvrátili a zas za iným bažili, boli by ste rovní nezdravému, ktorý z miesta na miesto sa premáva a nikde uspokojenia nenachodí. Zle, zle s takým nezdravým, a zle by tak s Vami bolo, Slováci! Ale preč s týmito myšlienkami, Vy chcete žiť a tak objímete to, čo Vás k životu vedie, čo o Vašom živote zvestuje, objímete svoju slovenčinu! Vitaj, vitaj, slovenčina naša, ty dcéra Slávy pekná, rovnoprávna, ale dávno utajená pred svetom, a vitajte na poli života, Slováci! Prišiel i na Vás rad, zašvihol i Vás prút života, akože dáte na seba znať život tento, jestli nie tým, čo žije medzi Vami, akože inak

postavíte sa v živote?! Vy a reč Vaša mali ste jeden osud, spolu ste boli pred svetom ukrytí, spolu odhodení, spolu ste podremovali a búrky, ktoré nad Vami preleteli, spolu prečkali: Oj, či sa teraz opustíte, či sa rozlúčite a vernú družicu dní smutných či na stranu odstrčíte, Slováci?! Nie, nie, čujem sa valiť z úst Vašich, nie, nie odpovedá na to duša moja: A tak vystúp v dome svojom, slovenčina naša, prestálas mnoho i zaraduj sa a poži si s nami! Zavrená si bola dosiaľ v Tatrách, a v tichu ich pošeptávala si, ale teraz obzrieš sa z ich sokorcov na svet, spustíš sa doňho a budeš si po ňom poletovávať. Leť len, leť len a povedz, že ožil Slovák a že sa hlási k svetu! Viem, že budú na teba, ako si sa do sveta opovážila, vykrikovať a dajedni do teba aj hrudami hádzať, ale ty len leť pokojne a poľutuj ich, bo ťa oni neznajú a nebadajú v tebe holubicu pokoja slovanskú. Oj, synak Slávy slovenský! Synak najmladší! Budú vari na teba daktorí tvoji starší bratia, že si s rečou svojou, že si so spevom svojím medzi nich sa postavil, šomrať a budú ťa z miesta svojho odtiskovať, ale tak to býva, synak, s najmladším! Starší bratia rozdelili si dedičstvo matky, tebe, synak najmladší, okrem reči a spevu nič neostalo, ale v tej reči samá dobrota, v tom speve samá láska. Čo im odpovieš tým tvojim bratom, ktorí na Teba zle zahliadať a vytiskovať Ťa budú z kola svojho, synak slovenský? Poprosíš Boha, aby im dal srdce bratské a nedbajúc na reči a skutky ich, hovoriť k nim budeš slová dobré, slová bratské a vyžiadaš si od Boha pomoci! Vari obmäknú ich srdcia, bo vieš, že dobrota všetko premôže! Nebudeš sa do nich zapierať, nebudeš rovným sa odplácať, ale pomyslíš si na toho synka najmladšieho v živote a v povestiach našich! Ale ver' vyberú sa aj z tvojich bratov takí, ktorí ťa privítajú bratsky, bo hovoríš v reči otcov, v reči bratskej, ideš k nim s dobrými slovami a máš srdce dobré k matke našej. A všetci tí privítajú ťa srdečne, ktorí nechcú len hospodáriť pre seba, ale ktorí majú srdce dobré a chcú pomôcť matke našej tak dlho opustenej, svetom opovrhutej a po deťoch svojich láskavo ruky rozpínajúcej!

Mysliet' si budú daktorí, že vari vystupujeme na svet s našou slovenčinou pre omrzlosť dajakú na Čechov, ktorých nárečím sme si doteraz pomáhali. Pravda je, že Česi nedržali sa k nám vždy tak, ako by boli mali, ale my preto nikdy sme na tú myšlienku neprišli, aby sme od ich nárečia v spisoch našich odstúpili, najmä teraz nie, keď nám a to dvojnásobne všetko nahradil šľachetný český gróf Leo Thun, jasná hviezda slovanská v kmeni českom, vo známych svojich dvoch spisoch: Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung a v druhom Die Stellung der Slovaken in Ungarn. Úprimne, spravodlivo vyslovil sa tam spomenutý šľachetný muž, čo tu s hlbokou k nemu vďačnosťou pripomíname, a šľachetného grófa za príklad nestrannosti všetkým bratom našim vystavujeme. — Budú si vari daktorí aj to myslieť, že sa od Čechov odtrhnúť chceme, ale zachovaj nás Boh od odtrhnutia. Kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najt'azšiu odpoveď pred národom naším. My v tom zväzku s nimi, ako sme boli, aj naďalej ostať, čokoľvek znamenitého vyvedú, si osvojovať, s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme môcť čo dobrého urobiť, vykonať chceme, ako to naspäť od nich ako bratov očakávame.

A teraz sa ešte k Vám obraciame, Slováci, a kladúc ruku na srdce, hovoríme Vám: Všetko, čo sme robili, robili sme a robíme pre život slovanský, pre život Váš!

PRÍDAVOK

Na str. 8 spisu tohoto hovorí sa, že by kmeň bulharský dobre urobil, keby sa so srbským a slovinským keby sa azda s chorvátskym duchovným životom svojím zrástol, a v jednakom nárečí oba tieto kmene, bulharský a slovinský, s pripomenutými písali. Povedali sme toto nie pre tú príčinu, ako by sme život osobitný v celku kmeňov slovanských neradi videli, ale len preto, že sa nám vtedy, keď sa tento spis písal, tak okolnosti ukazovali. Medzitým teraz s radosťou vidíme, ako i kmeň bulharský i kmeň slovinský, každý v svojom vlastnom nárečí horlivo do práce sa pustil, proti čomu my nielen nič nemáme, ale rozvíjaniu sa kmeňov týchto v ich vlastných nárečiach z celej duše mnoho šťastia a požehnania prajeme, i srdečne z rozkvitu tohoto sa tešíme.